

درباره زبان پارسی

About Persian

گردآوری: ابراهیم حلبیان فر
(کارتجربی)

اردیبهشت 1394

مه 2015

(صحت و سند مطالب ، مورد تایید تنظیم کننده نمیشد . کلیه مطالب و منابع از ویکی کتابسازمیباشد)

فهرست مطالب

۱	شناخت و گستره	۱
۱	۱.۱ زبان فارسی	۱
۱	۱.۱.۱ پیشینه نام	۱
۲	۲.۱.۱ جایگاه زبان فارسی	۲
۳	۳.۱.۱ پیشینه زبان فارسی	۳
۵	۴.۱.۱ جستارهای وابسته	۵
۶	۵.۱.۱ پانویس	۶
۸	۶.۱.۱ فارسی نوین	۸
۹	۷.۱.۱ واژه‌های بیگانه در فارسی	۹
۹	۸.۱.۱ زبان علمی فارسی	۹
۱۱	۹.۱.۱ گویش‌ها و لهجه‌ها	۱۱
۱۱	۱۰.۱.۱ توصیف زبان‌شناختی زبان فارسی	۱۱
۱۲	۱۱.۱.۱ واج‌شناسی و آواشناسی	۱۲
۱۲	۱۲.۱.۱ منابع	۱۲
۱۳	۱۳.۱.۱ پیوند به بیرون	۱۳
۱۳	۲.۱ فهرست کشورها بر پایه جمعیت فارسی‌زبان	۱۳
۱۴	۱.۲.۱ فارسی زبانان آسیا	۱۴
۱۴	۲.۲.۱ فارسی زبانان در اروپا	۱۴
۱۴	۳.۲.۱ فارسی زبانان در آمریکا	۱۴
۱۴	۴.۲.۱ فارسی زبانان در اقیانوسیه	۱۴
۱۴	۵.۲.۱ جستارهای وابسته	۱۴
۱۴	۶.۲.۱ منابع	۱۴
۱۶	۲ کشورهای پارسی‌زبان رسمی	۱۶
۱۶	۱.۲ ایران	۱۶
۱۶	۱.۱.۲ واژه‌شناسی	۱۶
۱۷	۲.۱.۲ تاریخ	۱۷
۲۵	۳.۱.۲ جغرافیا	۲۵
۲۸	۴.۱.۲ آب و هوا	۲۸
۲۸	۵.۱.۲ جامعه	۲۸
۳۱	۶.۱.۲ سیاست	۳۱
۳۲	۷.۱.۲ نظام حقوقی	۳۲

۳۲	نیروی نظامی	۸.۱.۲
۳۲	راه‌ها	۹.۱.۲
۳۲	اقتصاد	۱۰.۱.۲
۳۴	هنر و فرهنگ	۱۱.۱.۲
۳۸	ورزش	۱۲.۱.۲
۳۹	پانویس	۱۳.۱.۲
۴۲	منابع	۱۴.۱.۲
۴۲	پیوند به بیرون	۱۵.۱.۲
۴۳	افغانستان	۲.۲
۴۳	نام	۱.۲.۲
۴۳	تاریخ	۲.۲.۲
۴۷	جغرافیای طبیعی	۳.۲.۲
۵۱	حکومت	۴.۲.۲
۵۲	اقتصاد	۵.۲.۲
۵۶	مردم‌شناسی	۶.۲.۲
۶۰	فرهنگ	۷.۲.۲
۶۳	رابطه‌های خارجی	۸.۲.۲
۶۴	مهاجرت افغان‌ها به خارج از کشور	۹.۲.۲
۶۴	چشم‌اندازها	۱۰.۲.۲
۶۴	جستارهای وابسته	۱۱.۲.۲
۶۵	پانویس	۱۲.۲.۲
۶۶	برابرهای انگلیسی	۱۳.۲.۲
۶۶	منابع	۱۴.۲.۲
۶۶	پیوند به بیرون	۱۵.۲.۲
۶۷	تاجیکستان	۳.۲
۶۷	نام	۱.۳.۲
۶۷	تاریخ	۲.۳.۲
۶۷	سیاست	۳.۳.۲
۶۷	جغرافیا	۴.۳.۲
۶۹	قله‌ها	۵.۳.۲
۶۹	تقسیمات کشوری	۶.۳.۲
۷۰	اقتصاد	۷.۳.۲
۷۰	مردم	۸.۳.۲
۷۰	نگارخانه	۹.۳.۲
۷۱	جستارهای وابسته	۱۰.۳.۲
۷۱	پانویس	۱۱.۳.۲
۷۱	منابع	۱۲.۳.۲
۷۱	پیوند به بیرون	۱۳.۳.۲
۷۷	منابع متن و تصویر، مشارکت‌کنندگان و مجوزها	۳
۷۷	متن	۱.۳
۷۸	تصاویر	۲.۳

۸۷ محتوای مجوز ۳.۳

فصل ۱

شناخت و گستره

۱.۱ زبان فارسی

فارسی یا **پارسی** یکی از زبان‌های هندواروپایی در شاخهٔ زبان‌های ایرانی جنوب غربی است که در کشورهای ایران، افغانستان،^[3] تاجیکستان^[4] و ازبکستان^[5] به آن سخن می‌گویند. فارسی زبان رسمی کشورهای ایران و تاجیکستان و یکی از دو زبان رسمی افغانستان (در کنار زبان پشتو) است. زبان رسمی کشور هند نیز تا پیش از ورود استعمار انگلیس، فارسی بود. به گونه‌ای که در سرود ملی کشور پاکستان (که زمانی جزو هندوستان بود) تمامی کلمات آن (به جز یک کلمه)، فارسی است. امروزه نیز زبان اردو، مخلوطی از زبان فارسی و انگلیسی است.

زبان فارسی را **پارسی** نیز می‌گویند. زبان فارسی در افغانستان به طور رسمی **دری** و در تاجیکستان **تاجیکی** خوانده شده‌است.^[6]

در سال ۱۸۷۲ در نشست ادیبان و زبان‌شناسان اروپایی در برلین، زبان‌های یونانی، فارسی، لاتین و سانسکریت به عنوان زبان‌های کلاسیک جهان برگزیده شدند. بر پایهٔ تعریف، زبانی کلاسیک به شمار می‌آید که یکم، باستانی باشد، دوم، ادبیات غنی داشته باشد و سوم در آخرین هزاره عمر خود تغییرات اندکی کرده باشد.^[7]

فارسی از نظر شمار و تنوع ضرب‌المثل‌ها در میان سه زبان اول جهان است.^[8] دامنه واژگان و تنوع واژه‌ها در فارسی هم‌چنین بسیار بزرگ و پرمایه‌است و یکی از غنی‌ترین زبان‌های جهان از نظر واژه‌ها و دایره لغات به‌شمار می‌آید. در کمتر زبانی فرهنگ لغاتی چون دهخدا (در ۱۸ جلد) و یا فرهنگ معین (در ۶ جلد) دیده می‌شود.^[9]

زبان پارسی از سرزمین پارس در حدود استان امروزی پارس در جنوب ایران سرچشمه گرفته‌است و در زمان ساسانیان در دیگر سرزمین‌های ایرانی گسترش زیادی یافت به‌طوری‌که در جریان شاهنشاهی ساسانیان، زبان فارسی میانه و گویش‌های آن در خراسان بزرگ جایگزین زبان‌های پارتی و بلخی شد و بخش‌های بزرگی از خوارزمی‌زبانان و سغدی‌زبانان نیز فارسی‌زبان شدند.^[10] گویشی از فارسی میانه که بعدها فارسی دری نام گرفت پس از اسلام به عنوان گویش استاندارد نوشتاری در خراسان شکل گرفت و این بار با گسترش به سوی غرب به ناحیه پارس و دیگر نقاط ایران بازگشت.

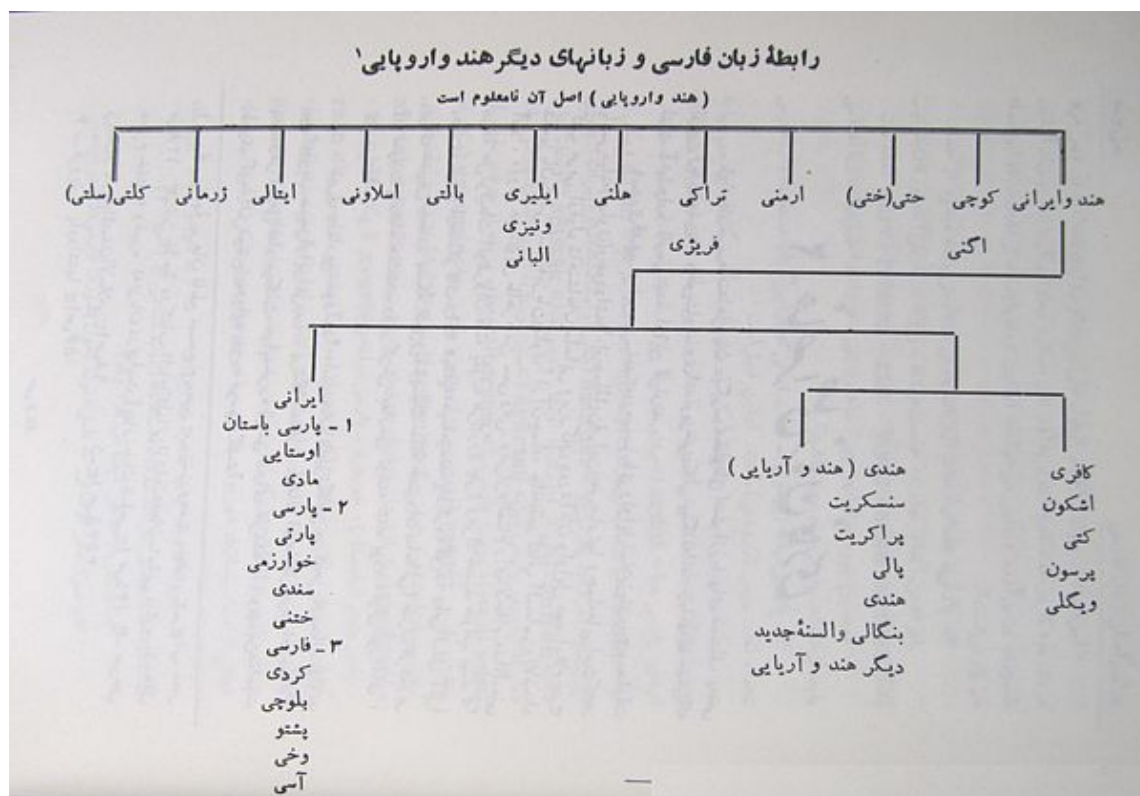
در ایران زبان نخست ۵۳٪ مردم فارسی است.^[11] فارسی زبان نخست ۲۰ میلیون تن در افغانستان، ۵ میلیون تن در تاجیکستان،^[12] و در ازبکستان حدود ۷ میلیون است.^[13]^[14] زبان فارسی گویش‌ورانی نیز در هند و پاکستان دارد (نگاه: زبان فارسی در شبه‌قاره هندوستان). با توجه به رسمی بودن زبان فارسی در ایران، افغانستان و تاجیکستان و تسلط گویشوران سایر زبان‌ها بدان به عنوان زبان دوم روی هم‌رفته می‌توان شمار فارسی‌گویان جهان را حدود ۱۱۰ میلیون تن برآورد کرد.^[15] زبان فارسی سیزدهمین زبان پرکاربرد در محتوای وب است.^[16]

۱.۱.۱ پیشینهٔ نام

زبان پارسی نو، در طول تاریخ و در پهنه‌های مختلف جغرافیایی، نام‌های متفاوتی داشته و دارد. این زبان به‌صورت رسمی در ایران به نام «پارسی» و «فارسی»، در افغانستان به نام دری، در تاجیکستان به نام تاجیکی، و در ازبکستان به نام «فارسی» مشهور است، اگرچه مردم فارسی‌زبان افغانستان همچنان زبان خود را «پارسی» می‌نامند.^[18] زبان فارسی در بحرین نیز نام «عجمی» دارد. در ترکیهٔ عثمانی، که زبان پارسی جایگاه ادبی داشت، نام «پارسی» برای آن به‌کار می‌رفت.

در هند به زبان پارسی، «فارسی» می‌گویند. فارسی‌زبانان در گذشته واژگان دری و پارسی را نیز برای این زبان به‌کار می‌بردند، و «فارسی» که معرّب «پارسی» است. در کشور ایران نام این زبان در سراسر کشور پارسی است.^[19] از سویی نیز، یکی از موارد تحول «پ» آریایی را تبدیل آن به «ف» می‌دانند.^[20] و در دبیرهٔ پهلوی برای واج‌های «پ» و «ف» یک حرف به‌کار می‌رفته و بعضی از «پ»های پهلوی «ف» خوانده می‌شده‌اند.

در زبان عربی کلاسیک، به‌ویژه در قرن‌های نخست دورهٔ اسلامی، به زبان پارسی «لسان‌العجم» (زبان عجم)، و به ایرانیان «عجمی» و گاهی نیز «عجمو» می‌گفتند. به‌طور نمونه در تفسیر الضحاک آمده‌است منظور قرآن از «عجمی»، سلمان فارسی است.



نمودار رابطه زبان فارسی و زبانهای هندواروپایی^[17]



رنگ سبز مناطق رسمیت زبان فارسی و رنگ نارنجی سرزمینهایی که فارسی‌زبانان مهاجر در آن اسکان دارند.

۲.۱.۱ جایگاه زبان فارسی

زبان پارسی با اینکه یکی از ارکان اصلی هویت ایرانی است و به عنوان زبان ملی و رسمی ایران شناخته شده است، ولی هویتی بسیار فراتر از فلات ایران دارد.^[21] و به همین دلیل عصر ارتباطات و دهکده جهانی آنرا آسیب‌پذیر نمی‌کند.^[22] فارسی از حدود سال ۱۰۰۰ میلادی تا ۱۸۰۰، زبان میانجی بخش بزرگی از غرب و جنوب آسیا بود.^[23] به عنوان نمونه پیش از استعمار هند توسط انگلیس، در زمان حکومت گورکانیان در هند، که ادامه دهنده امپراتوری تیموریان در هند بودند، فارسی زبان رسمی این امپراتوری وسیع بود.^[24] یا نقل می‌کنند که وقتی که شاه اسماعیل صفوی در ابتدای یکی از جنگ‌های خود قطعه شعری به زبان ترکی آذربایجانی برای پادشاه عثمانی فرستاد، پادشاه عثمانی شعری فارسی را در جواب او، برای شاه اسماعیل پس فرستاد.^[25] زبان فارسی جدا از اینکه زبان اصلی و یا زبان دوم مردم سرزمین ایران با قومیت‌های مختلف بوده است، نفوذ بسیاری در کشورهای مجاور خود همچون هند و عثمانی داشته است؛ و در دوره امپراتوری گورکانیان زبان فارسی در هندوستان زبان رسمی اداری و نظامی بوده است و در کنار نفوذ زبان فارسی، نفوذ فرهنگ ایرانی هم در فرهنگ‌های دیگر دیده می‌شود و به طور مثال در امپراتوری گورکانیان در کنار دین اسلام، فرهنگ ایرانی جزو سرلوحه‌های فرهنگی‌شان بوده است.^{[26][27]}

گرچه فارسی اکنون زبان رسمی پاکستان نیست، پیش از استعمار انگلیس و در زمان امپراتوری گورکانی (به فرمان اکبرشاه)، زبان رسمی و فرهنگی شبه‌قاره هند بوده‌است. زبان رسمی کنونی پاکستان (اردو)، که «اسلامی‌شده» ی زبان هندی است، بسیار تحت تأثیر فارسی بوده‌است و واژه‌های فارسی بسیاری دارد. به طوری که تمامی کلمات سرود ملی پاکستان به جز یک حرف اضافه از کلمات مشترک با زبان فارسی تشکیل شده‌است.^[28] حتی برخی کلمات در زبان اردو، فارسی مانده‌اند، در حالی که در فارسی ایران، عربی آنها استفاده می‌شود. (نظیر «حمله انتحاری» که در اردو به آن، «خودکش حمله» گفته می‌شود)

این نفوذ فرهنگی تا به آن حد است که ریچارد نلسون فرای، استاد بازنشسته دانشگاه هاروارد معتقد است که «... عربها دیگر نقش ایران و زبان فارسی را در شکل‌گیری فرهنگ اسلامی درک نمی‌کنند. شاید آنان آرزو دارند که گذشته را فراموش کنند، ولی با این کار آنها ریشه‌های معنوی، اخلاقی و فرهنگی خودشان را حذف می‌کنند».^{[29][30]}

در سال ۱۸۷۲ در نشست ادیبان و زبان‌شناسان اروپایی در برلین، زبان‌های یونانی، فارسی، لاتین و سانسکریت به عنوان زبان‌های کلاسیک جهان برگزیده شدند. بر پایه تعریف، زبانی کلاسیک به شمار می‌آید که یکم، باستانی باشد، دوم، ادبیات غنی داشته باشد و سوم در آخرین هزاره عمر خود تغییرات اندکی کرده باشد.^[31]

زبان فارسی پس از عربی زبان دوم اسلام است و امروزه هم گروندگان به اسلام در چین و دیگر نقاط آسیا فارسی را به عنوان زبان دوم متون اسلامی پس از عربی می‌آموزند.^[32] برای گروندگان به بهائیت در سطح جهان، زبان فارسی زبان اول دینی آنها است.

از زبان فارسی واژه‌های زیادی در دیگر زبان‌ها به وام گرفته شده‌است. شمار وام‌واژه‌های فارسی در زبان انگلیسی ۸۱۱ واژه‌است.^[33] فارسی از نظر شمار و تنوع ضرب‌المثل‌ها در میان سه زبان اول جهان است.^[34] دامنه واژگان و تنوع واژه‌ها در فارسی هم‌چنین بسیار بزرگ و پرمایه‌است و یکی از غنی‌ترین زبان‌های جهان از نظر واژه‌ها و دایره لغات به‌شمار می‌آید. در کمتر زبانی فرهنگ لغاتی چون دهخدا (در ۱۸ جلد) و یا فرهنگ معین (در ۶ جلد) دیده می‌شود.^[35]

امروزه به‌جز صدها کانال رادیویی و تلویزیونی داخلی کشورهای فارسی‌زبان، بسیاری از رسانه‌های بزرگ جهان هم‌چون بی‌بی‌سی، صدای آمریکا، یورونیوز، صدای آلمان (دویچه‌وله)، رادیو فرانسه، نشنال جیوگرافیک، صدای روسیه، رادیو اسرائیل و رادیو بین‌المللی چین،^[36] العربیه و غیره به زبان فارسی برنامه دارند.^[37] و ده‌ها کانال ماهواره‌ای و اینترنتی به بخش برنامه به زبان فارسی مشغول‌اند، و فارسی از زبان‌های قابل انتخاب در گوگل، جی‌میل و بسیاری از دیگر ابزارهای ارتباطی است. فارسی هم‌چنین جزو چند زبانی است که در بسیاری از دانشگاه‌های اصلی جهان به عنوان رشته تحصیلی در مقطع کارشناسی و بالاتر ارائه می‌شود و بسیاری از دانشگاه‌ها نشریاتی به فارسی یا در مورد زبان فارسی دارند.

۳.۱.۱ پیشینه زبان فارسی

زبان فارسی از شاخه هندواروپایی زیرشاخه هندوایرانی و دسته زبان‌های ایرانی است. پیشینه کهن زبان فارسی به ایران باستان باز می‌گردد. روند تاریخی زبان فارسی را به سه دوره باستان، میانی و نو بخش می‌کنند. زبان فارسی امروزی ریشه در فارسی میانه دارد و فارسی میانه ریشه در فارسی باستان.^{[38][39][40][41]} و فارسی تنها زبان ایرانی است که هر سه دوره تاریخی آن ثبت شده و از آنها نوشتارهایی به‌جا مانده‌است.

زبان فارسی به عنوان یکی از گویش‌های قوم و تیره پارس که به جنوب غربی فلات ایران کوچیده بود آغاز شد و با چیره شدن خاندان هخامنش که از این تیره بودند بر سرزمین‌های گسترده‌ای در فلات ایران و پیرامون، فارسی نیز (در شکل آن‌زمان خود یعنی پارسی باستان) زبان چیره و زبان اداری این منطقه پهناور شد. پارسی باستان مانند تمامی زبان‌های هندواروپایی آغازین زبانی بود با دستور زبان پیچیده، و دارای حالت‌های صرفی گوناگون. بسیاری از مردم غیرایرانی‌زبان منطقه وسیع شاهنشاهی هخامنشی نیز به آموختن فارسی روی آوردند و از این تماس‌ها و گسترش‌ها به عنوان یکی از دلایل روند ساده‌تر شدن دستور زبان پیچیده پارسی باستان یاد می‌کنند.^[32]

در اواخر دوره هخامنشی پارسی باستان با ساده‌سازی‌های پیوسته به شکل اولیه‌ای از پارسی میانه تبدیل شده‌بود. پارسی در زمان شاهنشاهی اشکانیان تأثیرات گوناگونی از زبان پارتی گرفت اما با چیرگی ساسانیان خود تبدیل به زبان برتر و زبان رسمی و اداری ایران شد و در منطقه وسیعی گسترش یافت. فارسی میانه در مناطقی چون آسیای میانه رفته‌رفته زبان رایج بازرگانان و بعداً زبان دیگر قشرها مردم شد.^[32]

در سده سوم پس از میلاد نوشته‌های نخستین پادشاهان ساسانی به سه زبان ضبط شده‌اند: پارتی، فارسی میانه و یونانی. پارتی زبان فروانروایان اشکانی بود که قلمرو حکومت خود را به‌تدریج از شمال خراسان بر همه ایران گسترش دادند. فارسی میانه زبان فرمانروایان ایرانی ساسانی بود که از ایالت فارس برخاستند، بر پادشاه اشکانی چیره شدند و بر جای او در تیسفون نشستند. در این دوران پارتی در شمال و فارسی میانه در جنوب ایران زبان گفتاری بود.^[42]

در چهار سده فرمانروایی ساسانیان دگرگونی‌های اساسی در وضع زبان در ایران پدید آمد. پارتی دیگر به‌عنوان زبان رسمی برجای نماند و از سده چهارم به بعد همه کتیبه‌ها به زبان فارسی نوشته شدند.^[42]

آرتور کریستنسن، ایران‌شناس نامدار دانمارکی، معتقد است که رواج زبان فارسی در مناطق شمال خاوری فلات ایران ناشی از ایجاد مراکز نظامی در خراسان، به منظور دفاع از قلمرو شاهنشاهی در برابر هجوم ساکنان آسیای میانه بود.^[42]

با تسخیر سرزمین باختر (بلخ) به‌دست ساسانیان در سال ۵۵۸ میلادی، فارسی در بلخ به عنوان زبان رسمی جایگزین زبان بلخی شد و به علت این‌که دستور زبان فارسی به مراتب از بلخی ساده‌تر بود مردم این ناحیه به آسانی فارسی را پذیرفتند و این آغازی شد بر گسترش فارسی در آسیای میانه.^[32]

در نیمه شمالی ایران و به‌ویژه خراسان، زبان فارسی از زبان پارتی تأثیر زیادی گرفت و باعث شد تا در این ناحیه گویش تازه‌ای از فارسی (گویش شمالی آن زمان) به‌وجود بیاید که با گویش جنوبی (در پارس و خوزستان و...) تفاوت‌هایی پیدا کرد؛ با انتقال مقر شاهنشاهی ساسانیان به تیسفون و مناطق شمالی، گویش شمالی که در تیسفون رواج بیشتری یافته بود برای تمایز با گویش اصلی منطقه فارس یعنی همان گویش جنوبی، به عنوان فارسی دری (پارسی درباری) نامیده‌شد.^{[32][42]}

بنابر این، در این زمان به گویش دست‌نخورده‌تر استان فارس، پارسی، و به گویش شمالی‌تر که عناصر زیادی از پارتی را در خود جذب کرده‌بود پارسی دری گفته شد. برای نمونه در حالی که در فارسی (جنوبی) واژه «گپ» رایج بود در گویش شمالی برای همین معنی کلمه «بزرگ» به‌کار رفت.^[32]

واژه ایرانشهر، نام رایج برای ایران در زمان ساسانیان، به خط پهلوی کتابی.

دوردست‌تری در آسیای میانه گسترش دادند.^[32]

نظر بهار در مورد ریشه دری را نیز بنگرید.

زبان فارسی در دوران باستان

فارسی باستان گونه‌ی باستانی زبان فارسی بوده که دودمان هخامنشی بدان تکلم می‌کردند. نخستین یافته‌های نوشتاری از این زبان، سنگ‌نبشته بیستون است که پیشینه آن به سده ششم پیش از میلاد برمی‌گردد.^[43] دبیره فارسی باستان، میخی بوده است که به نظر می‌رسد در زمان هخامنشی دبیره رایج در میان هیچ گروهی از مردم نبوده است و تنها دبیره‌ای ادبی برای نوشتن سنگ‌نوشته‌ها بوده است.^[44] در همین زمان، لهجه‌های دیگر ایرانی باستان نیز وجود داشته که پایه‌ای چهار زبان مهم دوران باستان، مراحل تکاملی را می‌پیموده است، مانند زبان‌های بلخی، سغدی، پارتی (فارسی میانه اشکانی) و خوارزمی.

ایرانی باستان، که از آغاز تا فروپاشی شاهنشاهی هخامنشی، تقریباً از سده بیستم تا حدود سده چهارم و سوم پیش از میلاد را دربرمی‌گیرد، از زبان‌های ایرانی باستان چهار گویش آن شناخته شده است: مادی، سکایی، اوستایی و فارسی باستان. از دو زبان مادی و سکایی، که یکی در غرب ایران و منطقه فرمانروایی ماد و دیگری در شمال، از مرزهای چین تا دریای سیاه، از جمله بین اقوام پارت و ساکنان سغد، رایج بوده، تنها واژه‌ها و عبارت‌هایی در نوشته‌های دیگران برجای مانده است. اما از زبان‌های اوستایی و فارسی باستان مدارک بسیار در دست است. زرتشت کتاب خود را به زبان اوستایی نوشته است.

خط باستان، خط میخی بوده است و به نظر می‌رسد در زمان هخامنشی، خطی رایج در بین هیچ گروهی از مردم نبوده است و تنها خطی ادبی برای نوشتن سنگ‌نوشته‌ها بوده است که برای نگاشتن این سنگ‌نوشته‌ها استفاده می‌شده است.^[45] زبان فارسی باستان از نظر دستوری پیچیده‌تر از نسل‌های بعدی «فارسی» بوده است.^[46]

۴.۱.۱ جستارهای وابسته

- واج‌شناسی فارسی
- تغییر خط در تاجیکستان
- زبان فارسی در افغانستان
- نام زبان فارسی در زبان‌های دیگر
- ادبیات فارسی
- خط در ایران
- زبان دری
- زبان اردو
- زبان فارسی در هندوستان
- فهرست واژگان انگلیسی با ریشه فارسی
- فهرست واژگان عربی با ریشه فارسی
- برهم‌کنش زبان‌های فارسی و عربی
- بگوئیم - نگوئیم -

۵.۱.۱ پانویس

- [1] ^ Windfuhr, Gernot. *The Iranian Languages*. Routledge. 2009. p. 418. (l)
- [2] 2006 CIA Factbook: Iran 38.210 M (58%), Afghanistan 16.369 M (50%), Tajikistan 5.770 M (80%), Uzbekistan 1.2 M (4.4%)
- [3] CIA - The World Factbook
- [4] CIA - The World Factbook
- [5] CIA - The World Factbook
- [6] زبان فارسی در افغانستان توسط تاجیک‌ها و دیگر اقوام فارسی زبان و پشتو زبان‌ها «فارسی» / «پارسی» خوانده می‌شود و «دری» واژه‌ای است که توسط حکومت کاربرد دارد. (دانشنامه ایرانیکا، "AFGHANISTAN" «v. Languages»، زبان: انگلیسی، بازیابی در ۱۶ فوریه ۲۰۱۰)
- [7] روزنامه همشهری. ۲۶/۶/۱۳۸۷
- [8] رحماندوست، مصطفی، فوت کوزه‌گری: مثل‌های فارسی و داستان‌های آن، تهران: انتشارات مدرسه، چاپ دوم: ۱۳۸۷، پیشگفتار. شابک: ۹۷۸۹۶۴۳۸۵۸۱۲۴
- [9] دانشگاه تکراس: زبان فارسی نو، بازدید: دسامبر ۲۰۱۱.
- [10] Lazard, Gilbert: DARĪ. in: *Encyclopaedia Iranica*, Vol. VII, Fasc. 1, pp. 34-35
- [11] ۲۲. «The World Factbook» CIA factbook ژوئن ۲۰۱۴. بازیابی شده در ۱۹ فوریه ۲۰۱۵.
- [12] ۸۰٪ از جمعیت ۷ میلیونی این کشور: منبع
- [13] Carlson, "Uzbekistan: Ethnic Composition and Discriminations", Harvard University, August 2003}}
- [14] The Tajiks of Uzbekistan, *Central Asian Survey* (1996), 15(2), 213-216
- [15] ^ Windfuhr, Gernot. *The Iranian Languages*. Routledge. 2009. p. 418. (l)
- [16] "Usage of content languages for websites" (en). W3Techs. Retrieved 28 August 2014.
- [17] مقدمه فرهنگ فارسی معین
- [18] «فارسی=تاجیکی=دری» (فارسی). نشریه خاوران. بایگانی شده از نسخه اصلی در ۲۶ ژانویه ۲۰۱۳.
- [19] «درباره شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی» (فارسی). شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی. بایگانی شده از نسخه اصلی در ۲۶ ژانویه ۲۰۱۳.
- [20] مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
- [21] اهمیت فارسی در عصر دهکده جهانی روزنامه همشهری ۲۲ آبان ۱۳۸۵
- [22] Sam Sasan Shoamaneh: What of Persian and the Lingua Franca of the New Century? in: *Huffington Post*. 7/7/2011. بازدید: دسامبر ۲۰۱۱.
- [23] English as she was spoke. in: *The Economist Newspaper Limited*, Dec 16, 2010, London 2010.
- [24] «Mughal Empire-wikipedia».
- [25] «Ismail I-wikipedia».
- [26] Indo-Persian Literature Conference: SOAS: North Indian Literary Culture (1450-1650)
- [27] Mughal Contribution to Indian Literature | Writinghood
- [28] تأثیر زبان فارسی بر زبان و ادبیات شبه قاره هند حوزه هنری. دکتر عجم
- [29] R.N. Frye, *The Golden Age of Persia*, London: Butler & Tanner Ltd. , ۱۹۸۹, p.۲۳۶.
- [30] «و آنچه ما داریم - نگاهی تحلیلی به ویژگی‌های مثبت فرهنگ ایرانی و نقش آن در تبلور مدرنیته بومی». بایگانی شده از نسخه اصلی در ۲۶ ژانویه ۲۰۱۳.
- [31] روزنامه همشهری. ۲۶/۶/۱۳۸۷
- [32] History of the Persian Language in the East (Central Asia). by Richard N. Frye. بازدید: دسامبر ۲۰۱۱.
- [33] Kaye, Alan S. 2004. "Persian loanwords in English". *English Today*. 0 (4): 20-24.
- [34] رحماندوست، مصطفی، فوت کوزه‌گری: مثل‌های فارسی و داستان‌های آن، تهران: انتشارات مدرسه، چاپ دوم: ۱۳۸۷، پیشگفتار. شابک: ۹۷۸۹۶۴۳۸۵۸۱۲۴
- [35] دانشگاه تکراس: زبان فارسی نو، بازدید: دسامبر ۲۰۱۱.

ساسانیان، زبان فارسی میانه و گویش‌های آن در خراسان بزرگ جایگزین زبان‌های پارتی و بلخی شد و بخش‌های بزرگی از خوارزمی‌زبانان و سغدی‌زبانان نیز فارسی‌زبان شدند. <ref>Lazard, Gilbert: DARĪ. in: Encyclopaedia Iranica, Vol. VII, Fasc. 1, pp. 34-35</ref> گویشی از فارسی میانه که بعدها فارسی دری نام گرفت پس از اسلام به عنوان گویش استاندارد نوشتاری در خراسان شکل گرفت و این بار با گسترش به سوی غرب به ناحیه پارس و دیگر نقاط ایران بازگشت. در ایران زبان نخست ۵۳٪ مردم فارسی است. <ref>[یادکرد وب‌انثانی=https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html CIA factbook] The World Factbook</ref> بازبینی=۱۹ فوریه ۲۰۱۵ تاریخ=۲۲ ژوئن ۲۰۱۴</ref> فارسی زبان نخست ۲۰ میلیون تن در افغانستان، ۵ میلیون تن در تاجیکستان، ۸۰٪<ref>[https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html] منبع</ref> و در ازبکستان حدود ۷ میلیون است. <ref>Carlson, "Uzbekistan: Ethnic Composition and Discriminations", Harvard University, August 2003</ref> <ref>The Tajiks of Uzbekistan, Central Asian Survey (1996), 15 (2), 213-216</ref> زبان فارسی گویش‌ورانی نیز در هند و پاکستان دارد (نگاه: زبان فارسی در شبه‌قاره هندوستان). با توجه به رسمی بودن زبان فارسی در ایران، افغانستان و تاجیکستان و تسلط گویشوران سایر زبان‌ها بدان به عنوان زبان دوم روی هم رفته می‌توان شمار فارسی‌گوین جهان را حدود ۱۱۰ میلیون تن برآورد کرد. <ref>Windfuhr, Gernot. "The Iranian Languages". Routledge. 2009. p. 418.</ref> <ref>http://w3techs.com/technologies/overview/content_language/all Usage of content languages for websites</ref> W3Techs=از زبان=۱۸ تا=۲۸</ref> <ref>[August 2014</ref>

۲.۱.۱ واژه‌های بیگانه در فارسی

نوشتار اصلی: اثرگذاری زبان فارسی و زبان عربی بر یکدیگر
در آغاز رویارویی زبان فارسی و عربی، در میان فارسی‌زبانان دو گرایش وجود داشت. گروهی فارسی‌گرا بودند و گروهی عربی‌گرا. فارسی‌گرایان که ابن سینا و جوزجانی و ناصر خسرو و افضل‌الدین کاشانی از برجستگان آنان بودند، بر این باور بودند که باید برای واژه‌های عربی و یونانی که در عرصه دانش و فلسفه مطرح است برابری فارسی برگزید. در مقابل اینان عربی‌گرایان قرار داشتند که معتقد به وام‌گیری از زبان عربی بودند. در آن زمان این گرایش غلبه یافت و فارسی به مدت چند سده به وام‌گیری گسترده از زبان عربی پرداخت. این گرایش موجب شد که وام‌گیری به عادت فارسی‌زبانان تبدیل شود. این عادت هنوز هم پابرجاست، اما زبان عربی جای خود را به زبان‌های انگلیسی و (تا جندی پیش از آن فرانسه) سپرده‌است. <ref>[طباطبایی، سید علاء‌الدین: ضرورت و موانع واژه‌سازی. در: مجله «نشر دانش» سال هجدهم، بهار ۱۳۸۰ - شماره ۱. (از ۲۸ صفحه تا ۳۳).</ref> بیشترین واژه‌های بیگانه در فارسی واژه‌های عربی، واژه‌های ساختگی با به‌کارگیری بن فعل عربی، واژه‌های اروپایی و تا اندازه کمی واژه‌های ترکی هستند. به‌جز واژه‌های عربی که دلیل روان شدن بسیاری از آنها در فارسی آمدن اسلام به ایران بود، واژه‌های دیگر زبان‌ها به دلیل برهم کنش‌های فرهنگی و داد و ستدهای بازرگانی به فارسی آمده‌اند. تحقیقات و بررسی‌ها نشان می‌دهد که به‌طور کل، درصد واژه‌های عربی که در آثار شاعران اولیه زبان فارسی به‌کار رفته در حدود ۱۰ درصد از واژگان آن‌ها است. <ref>L. P. Elwell-Sutton: ARABIC LANGUAGE iii. Arabic influences in Persian literature. In: [http://www.iranicaonline.org/articles/arabic-iii</ref> Encyclopaedia Iranica], Vol. II, Fasc. 3, pp. 233-237. December 15, 1986</ref> برای نمونه سروده‌های رودکی حاوی حدود هشت تا نه درصد واژه عربی است. <ref>همان.</ref> درصد واژه‌های عربی در شاهنامه فردوسی حدود دو درصد محاسبه شده‌است. <ref>همان.</ref> در سده چهارم هجری (سده دهم میلادی) درصد وام‌واژه‌های عربی در فارسی نوشتاری به ۳۰ درصد رسید و این میزان در سده ششم هجری (دوازدهم میلادی) به حدود پنجاه درصد هم رسید. <ref>G. Lazard, "Les emprunts arabes dans la prose persane du Xe au XIIe siècle: aperçu statistique," Revue de l'École nationale des langues orientales 2, 1965, p.61</ref> [http://www.iranicaonline.org/articles/arabic-i]. نگاه. <ref>واژه‌های عربی در فارسی، امروزه بسته به حوزه و گونه متن تفاوت‌هایی دارد. میانگین درصد کاربرد واژه‌های عربی در فارسی امروزی گفتاری و نوشتاری را حدود ۱۴ درصد برآورد کرده‌اند. <ref>John R. Perry, "Lexical Areas and Semantic Fields of Arabic" in Éva Ágnes Csató, Eva Agnes Csato, Bo Isaksson, Carina Jahani, "Linguistic convergence and areal diffusion: case studies from Iranian, Semitic and Turkic", Routledge, 2005.</ref> این درصد در نوشته‌های سیاسی و ادبی میان ۲۴ تا ۴۰ درصد قرار دارد. <ref>John R. Perry, "Lexical Areas and Semantic Fields of Arabic" in Éva Ágnes Csató, Eva Agnes Csato, Bo Isaksson, Carina Jahani, "Linguistic convergence and areal diffusion: case studies from Iranian, Semitic and Turkic", Routledge, 2005.</ref> هم‌اکنون واژه‌ها و ترکیبات فراوانی در زبان فارسی به‌کار می‌رود که ریشه عربی دارد و عربی‌تبار است، ولی عرب‌زبانان، امروز آن‌ها را به‌کار نمی‌برند و در زبان عربی، همان واژه‌ها، ترکیبات و اصطلاحات به شیوه دیگری بیان می‌شود. مانند صادرات و واردات (در عربی: تصریبات و مستوردات) و هیئت قوه مقننه (در عربی: وفد السلطة التشريعية) و مسابقات (مباریات). <ref>علوی مقدم، سید محمد: زبان و ادبیات فارسی: «وجود چند واژه بیگانه به زبان فارسی گزندی وارد نمی‌سازد». در: مجله «حافظ»، نیمه دوم مرداد ۱۳۸۵ - شماره ۳۳. (از صفحه ۴۶ تا ۴۹).</ref> تعداد واژه‌هایی که فارسی در ۱۰۰ سال گذشته از زبان‌های غربی وام گرفته را حدود ۱۵۰۰ واژه می‌انند که بسامد کاربردی بخشی از آن‌ها بالاست. <ref>http://www.isna.ir/fa/news/92042515199</ref> چرا-فرهنگستان-زبان-را-دست-می-اندازند چالش بر سر واژه‌گزینی فرهنگستان زبان در ایسنا. چرا فرهنگستان زبان را دست می‌اندازند؟]. تاریخ انتشار: ۲۵ تیر ۹۲.</ref>

۸.۱.۱ زبان علمی فارسی

برخی از نخستین کتاب‌هایی که در اواخر سده چهارم هجری به زبان فارسی دری نوشته شدند، کتاب‌های علمی بودند و در سده پنجم کتاب‌های علمی بسیاری به زبان فارسی نوشته شده بود. ابن سینا و بیرونی کتاب‌هایی به زبان فارسی نوشتند که در آن‌ها واژه‌های علمی فارسی بسیاری ساخته شده‌است. از آن جمله می‌توان به دانشنامه علائی نگاشته ابن سینا اشاره کرد. در دوره معاصر، در بسیاری از کشورهای جهان، زبان ملی، لزوماً زبان علمی کشور نیست و به خاطر محدودیت‌های موجود یا انتخاب تاریخی، زبان‌های ملی در حوزه ادبیات و رسانه‌ها استفاده می‌شود و برای ورود به حوزه دانش از زبان‌هایی که پختگی علمی بیشتری دارند، هم‌چون زبان‌های انگلیسی، فرانسوی، آلمانی و روسی استفاده می‌شود. در ایران از همان آغاز ورود علم جدید به کشور، فارسی‌زبانان، زبان فارسی را به عنوان زبان علمی برگزیدند و کوشیدند این زبان را برای بیان مفاهیم علمی توانمند کنند. <ref>معمومی همدانی، حسین: واژه‌گزینی و استقلال زبان فارسی. مجله «نشر دانش»، سال بیستم، بهار ۱۳۸۲ - شماره ۱. (از صفحه ۲ تا ۷).</ref> در آغاز راه، زمانی که برخی از نخستین آموزگاران مدرسه دارالفنون دست به کار نگارش کتاب‌های علمی فارسی شدند، هر جا به اصطلاح علمی یا فن تازه‌ای که در دانش‌های قدیم سابقه نداشت، برمی‌خوردند، آن را به عربی برمی‌گرداندند و یا اصل فرانسوی را به کار می‌بردند. <ref>رضا صادقی مهر، تجربه‌های زبان فارسی در علم، مجموعه مقالات سمینار زبان فارسی، زبان علم، چاپ اول، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۲.</ref> اما در سال‌های آغازین سده بیستم میلادی کوشش‌های بسیاری برای وضع اصطلاح‌های نو و واژه‌های علمی فارسی آغاز شد. <ref>جعفر مهرداد، تطور زبان فارسی در آموزش فیزیک، فصل‌نامه رشد آموزش فیزیک، شماره ۳۰ و ۳۱، پاییز و زمستان ۷۱.</ref> افراد و گروه‌های جداگانه‌ای دست به کار واژه‌گزینی شدند و جداگانه معادل‌های بسیاری برای واژه‌های علمی وضع کردند. در سال ۱۳۱۱ در دارالمعلمین عالی انجمنی برای واژه‌گزینی علمی به سرپرستی دکتر عیسی صدیق و زیر نظر دکتر حسین گل‌گلاب و دکتر محمود حسینی بنا نهاده شد که معادل‌هایی برای ۳ هزار اصطلاح علمی وضع کرد و بیشتر این معادل‌ها از پذیرش همگانی برخوردار شد. <ref>رضا صادقی مهر، تجربه‌های زبان فارسی در علم، مجموعه مقالات سمینار زبان فارسی، زبان علم، چاپ اول، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۲.</ref> در جریان نوسازی ایران در دوران رضا شاه پهلوی فرهنگستان ایران در سال ۱۳۱۴ برای هماهنگ کردن کار واژه‌سازی تشکیل

گرفتند اما فرهنگستان زبان فارسی به کار خود ادامه داده و واژه‌هایی ساخت که اینک در جامعه فارسی‌زبان ایران تداول کامل دارند، برای نمونه: بازداشت، کودکستان، شهرداری، دادگاه، دادستان، نمایشگاه، خزه، گرده‌افشانی، فرودگاه و هزاران واژه دیگر. [<ref>](#) طباطبایی، سید علاء‌الدین: ضرورت و موانع واژه‌سازی. در: مجله «نشر دانش» سال هجدهم، بهار ۱۳۸۰ - شماره ۱. (از ۲۸ صفحه تا ۳۳). [</ref>](#) بسیاری از واژه‌هایی که در فرهنگستان ایران ساخته شد آن چنان در زبان فارسی پذیرفته و رایج شده‌اند که امروزه کمتر فارسی‌زبانی توجه دارد که واژه‌هایی مانند گزارش، شناسنامه، بخشنامه، شهرستان، بازتاب، روی هم رفته، جلبک، دادسرا، بهداری و دارایی از برابرنهاده‌های فرهنگستان بوده‌اند. برابرنهاده‌های فرهنگستان زبان و ادب فارسی پیش از انقلاب به وسیله بخشنامه به سازمان‌ها و اداره‌های دولتی اعلام می‌شد و کاربرد آنها الزامی بود. پذیرش و رواج برخی از این نوواژه‌ها در زبان گفتار یا در متن‌های علمی راه را برای واژه‌سازی با ساختن ترکیب‌های تازه‌تر با همان واژه‌ها یا ساختن واژه‌های تازه بر قیاس آنها هموار کرد. چنان که ساختن «جشنواره» برای «فستیوال» راه را برای ساختن «ماهواره» هموار کرد و یا ساخت «پیشوند» و «پسوندها» راه را برای ساخت «شهروند» هموار کرد. [<ref>](#) داربوش آشوری، بازانندی زبان فارسی، چاپ سوم، نشر مرکز، ۱۳۸۲. [</ref>](#) دستاورد واقعی فرهنگستان اول زنده کردن بخشی از توانایی‌های زبان فارسی بود که همواره در زبان شعر زنده بوده‌است، اما در زبان علمی و زبان اداری، به دلیل غلبه دوزبانی دانشوران و دیوانیان با زبان عربی، از میان رفته بود. به سبب کوشش‌های فرهنگستان و مترجمان اکنون دستگاه صرفی زبان فارسی بسیار فعال‌تر از گذشته شده‌است، ترکیب‌سازی از نو در حوزه نشر زنده شده و بسیاری از واژه‌ها که پیش از این با آنها به مثابه عناصر جامد و تزیینی رفتار می‌شد معنای مستقل خود را باز یافته‌اند و در واژه‌های جدید به کار می‌روند. (نمونه: وندهای پیش، باز، فرا، ترا در واژه‌های پیش‌دانشگاهی، بازتولید، فراچنانی، تراجنسی) بدین ترتیب استفاده از توانمندی‌های دستگاه واژه‌های زبان فارسی که از دستاوردهای فرهنگستان زبان بود باعث بارآوری و زایایی بیشتر فارسی و بازشدن دست مترجمان علمی شد. [<ref>](#) معصومی همدانی، حسین: واژه‌گزینی و استقلال زبان فارسی. مجله «نشر دانش»، سال بیستم، بهار ۱۳۸۲ - شماره ۱. (از صفحه ۲ تا ۷). [</ref>](#) از آن سال‌ها تاکنون کتاب‌ها و مقاله‌های علمی منتشر شده به زبان فارسی رشدی فزاینده داشته‌است و شمار افزون‌تری از دانشمندان و پژوهشگران دست‌اندرکار نگارش و ترجمه آثار علمی و گزینش برابره‌های مناسب فارسی برای اصطلاح‌های علمی بوده‌اند. مطالب علمی و فنی در رشته‌های گوناگون به زبان فارسی نوشته شده‌اند و به تدریج زبان فارسی برای بیان آنها پرورده شده‌است. واژه‌ها و اصطلاح‌های بسیاری در معنای دقیق و مشخص، پذیرش همگانی یافته و یکدست شده‌است و بدین ترتیب متن‌های علمی فارسی روشن‌تر و گویاتر شده‌است. [<ref>](#) مجله دانشمند شماره ۵۶۷. [</ref>](#) در سال ۱۳۹۰ خورشیدی حدود پنجاه گروه تخصصی واژه‌گزینی در فرهنگستان زبان و ادب فارسی فعالیت داشتند و از زمان انقلاب ۵۷ تا این سال بیش از ۳۵ هزار معادل فارسی برای واژه‌های بیگانه به تصویب رسید که در ۱۰ دفتر انتشار یافته‌است. [<ref>](#) فرهنگستان زبان فارسی: <http://www.persianacademy.ir/fa/X090990.aspx> هم‌اندیشی انجمن‌های علمی و برون‌سپاری واژه‌گزینی. ۱۲ آذر ۱۳۹۰. [</ref>](#) در سال ۱۳۹۴ خورشیدی رشته دانشگاهی واژه‌گزینی و اصطلاح‌شناسی نیز برای زبان فارسی در ایران تشکیل شد. در این رشته ۱۰ دانشجو در پژوهشکده مطالعات واژه‌گزینی فرهنگستان زبان پذیرفته می‌شوند. [<ref>](#) خبرگزاری ایسنا: <http://www.isna.ir/fa/news/94020603119/%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%B4%D8%AC%D9%88%DB%8C%D8%A7%D9%86%DB%8C-%DA%A9%D9%87-%D9%88%D8%A7%DA%98%D9%87-%DA%AF%D8%AC%D9%88%DB%8C%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D9%85%DB%8C-%D8%B4%D9%88%D9%86%D8%AF> [</ref>](#) . ۱۳۹۴

۹.۱.۱ گویش‌ها و لهجه‌ها

۱۰.۱.۱ توصیف زبان شناختی زبان فارسی

مهم‌ترین ابزارهایی که زبان‌ها برای واژه‌سازی در اختیار دارند اشتقاق و ترکیب است. برخی زبان‌ها از این هر دو روش سود می‌جویند و برخی تنها یکی از آنها را به کار می‌برند. فارسی از جمله زبان‌هایی است که از هر دو روش سود می‌جوید. منظور از اشتقاق استفاده از پسوندها و پیشوندها در ساختن کلمات جدید است. فارسی از دید ترکیبی زبانی توانا است و بیش از پنجاه پسوند در اختیار دارد که برخی از آنها را در واژه‌های زیر می‌بینیم: آهنگر، شامگاه، کوشش، آتشدان، تاکستان، نمناک، دانا، دانشمند، دربان، ماهواره، شنزار، کوهسار، دانشکده، فروشنده، هنری، هنرور، ساختمان، پروردگار، زرین، و غیره. [<ref>](#) طباطبایی، سید علاء‌الدین: ضرورت و موانع واژه‌سازی. در: مجله «نشر دانش» سال هجدهم، بهار ۱۳۸۰ - شماره ۱. (از ۲۸ صفحه تا ۳۳). [</ref>](#) فارسی زبانی ضمیرافشان است یعنی انداختن ضمیر و به کار نبردن آن لطمه‌ای به معنای جمله نمی‌زند. [<ref>](#) ماهوتیان، شهرزاد: دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی، ترجمه [مهدی سمائی]، [تهران] [[۱۳۸۲]]، چاپ دوم. [</ref>](#) نمونه: (من) نامه نوشتم. ترتیب متعارف واژه‌های فارسی در یک فراکرد به صورت فاعل - مفعول - فعل است. گرچه وُز (فعل) در زبان فارسی در پایان جمله می‌آید ولی این زبان در دیگر قسمت‌ها هسته‌آغازی است. برای نمونه در عبارات «برادر من» «خودروی تو» و «زنی که دوست دارم» هسته جملات یعنی واژه‌های برادر، خودرو و زن در آغاز آمده‌اند. اگر گروه حرف اضافه در جمله باشد، معمولاً میان فاعل و مفعول مستقیم می‌آید. نمونه: فرزاد به مینو آب داد. پس توصیف کامل ترتیب سازه‌ها در زبان فارسی چنین است:

- (فاعل)(گروه حرف اضافه)(مفعول) فعل

هنگامی که مفعول مستقیم، شناس (معرفه) باشد این مفعول یا ورزیده‌نمای «را» و پیش از گروه فزون‌واژه می‌آید. نمونه: فرزاد آب را به مینو داد. [<ref>](#) ماهوتیان، شهرزاد: دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی، ترجمه [مهدی سمائی]، [تهران] [[۱۳۸۲]]، چاپ دوم. [</ref>](#)

فعل

در زبان فارسی فعل از لحاظ ساختمان به ۵ گونه‌است.

- فعل ساده: فعلی است که مصدر آن بیش از یک کلمه نباشد.
- فعل پیشوندی: فعلی است که از یک پیشوند و یک فعل ساده ساخته شده باشد.
- فعل مرکب: فعلی است که از یک صفت یا اسم با یک فعل ساده ساخته شده و یک معنی کامل را برساند.
- عبارت فعلی: فعلی است که به صورت دسته‌ای از کلمه هاست و معمولاً حرف اضافه نیز دارد.
- فعل لازم یک شخصه: فعلی که مفعول پذیر نیست و بیشتر بصورت اول شخص بکار می‌رود و بجای شناسه یکی از ضمائر متصل م، ت، ش، مان، تان، شان، شخص فعل را نشان می‌دهد که به آخر اسم قبل از فعل اضافه می‌شود. (نیز ببینید: مصدر)

فعل ساده حدود دوهزار فعل ساده فارسی که در ادبیات فارسی بکار رفته، در کتاب «فهرست فعل‌های فارسی» توسط محمد بشیر حسین گردآوری شده‌است. [<ref>](#) فهرست فعل‌های فارسی با معنای آنها گردآوری محمد بشیر حسین: بخش یک و بخش دوم - دانشکده تهران - <http://www.archive.ir/> [\[http://azargoshnasp.com/languages/Persian/bashiri1.pdf\]](http://azargoshnasp.com/languages/Persian/bashiri1.pdf) [org/download/AListOfPersianVerbs/bashiri1.pdf] [</ref>](#)

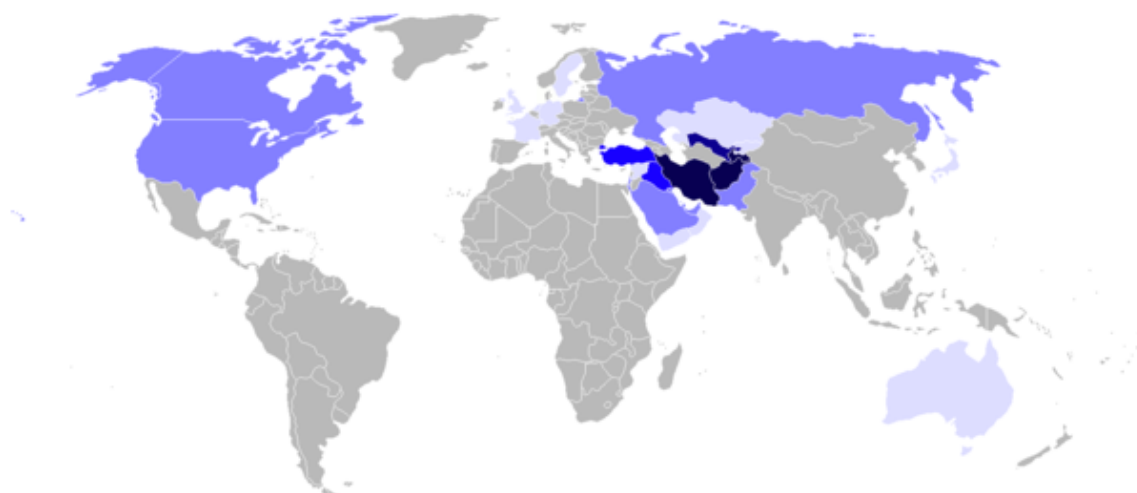
نوشتار اصلی: فعل ساده § فعل ساده در پارسی

۳. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite DVD Version: ۲۰۰۶, Persian Language, ۲۰۰۶,
۴. راهنمای زبان‌های ایرانی، جلد دوم: زبان‌های ایرانی نو، رودیگر اشمیت، ترجمه آرمان بختیاری و دیگران، انتشارات ققنوس، چاپ اول، ۱۳۸۳
۵. Lazard, The Rise of The New Persian Language, CHI IV, Cambridge ۱۹۷۵، ۵۹۲-۶۳۲ and ۶۹۲-۶۹۶
۶. Lazard, Pahavi, parsi, dari: Les langues de l'Iran d'après Ibn al-Muqaffa, in Iran and Islam, in memory of the late Vladimir Minorski, Edinburgh ۱۹۷۱، ۳۶۱-۳۹۱.

۱۳.۱.۱ پیوند به بیرون

- تارنمای فرهنگستان زبان و ادب فارسی
- مرجع دادگان زبان فارسی پیکره‌های فارسی مورد استفاده در پردازش رایانه‌ای زبان و مطالعات زبان‌شناختی
- جستجو در واژه‌های مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی
- تارنمای زبان فارسی
- اهمیت زبان فارسی در عصر دهکده جهانی
- کلمات فارسی معرب در قرآن
- دکتر عجم تأثیر زبان فارسی بر زبان عربی
- ترجمه برخط متون دیگر زبان‌ها به فارسی توسط گوگل
- بررسی ساختار فعل‌های جعلی (برساخته) در فارسی میانه و فارسی دری - یدالله منصوری
- تاثیرهای متقابل زبان فارسی و ترکی در آسیای میانه و ایران
- گفتگو پیرامون گذشته و آینده زبان فارسی - محمد حیدری ملایری و داریوش آشوری در یوتیوب

۲.۱ فهرست کشورها بر پایه جمعیت فارسی‌زبان



کشورهای دارای جمعیت فارسی زبان

این فهرستی از جمعیت کشورها بر پایه جمعیت فارسی زبان است.

۱.۲.۱ فارسی زبانان آسیا

غرب آسیا

آسیای مرکزی

جنوب آسیا

شرق آسیا

۲.۲.۱ فارسی زبانان در اروپا

۳.۲.۱ فارسی زبانان در آمریکا

۴.۲.۱ فارسی زبانان در اقیانوسیه

۵.۲.۱ جستارهای وابسته

• پراکنش مردم آذری

• مناطق لک نشین

• مناطق کرد نشین

۶.۲.۱ منابع

- [1] CIA. Retrieved 25 October 2011. "CIA World Factbook". اطلاعاتنامه جهان.
- [2] Federal Research Division. Retrieved 12 October 2011. "Country Profile: Iran". US کتابخانه ملی کنگره ایالات متحده آمریکا.
- [3] "Turkey – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [4] "Iraq – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [5] "United Arab Emirates – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [6] "Saudi Arabia – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [7] "Qatar – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [8] "Israel – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [9] "Bahrain – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [10] "Kuwait – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [11] "Oman – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [12] "Syria – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [13] "Yemen – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [14] Lee, Hayeon. "Little Iran in Lebanon?". NOW Lebanon. Retrieved 19 November 2011.
- [15] "Azerbaijan – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [16] "Georgia – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [17] "Kyrgyzstan – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [18] "Kazakhstan – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [19] "Turkmenistan – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [20] "Pakistan – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.
- [21] "India – People Groups". Joshua Project. Retrieved 21 September 2011.

- “Bangladesh – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [22]
- “Japan – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [23]
- “Russia – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [24]
- “Germany – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [25]
- “United Kingdom – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [26]
- “France – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [27]
- “Sweden – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [28]
- “Netherlands – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [29]
- “Austria – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [30]
- “Norway – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [31]
- “Greece – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [32]
- “Ukraine – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [33]
- “Finland – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [34]
- “Belgium – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [35]
- “Spain – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [36]
- “Italy – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [37]
- “United States – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [38]
- “Canada – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [39]
- “Australia – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [40]
- “New Zealand – People Groups”. Joshua Project. Retrieved 21 September 2011. [41]

فصل ۲

کشورهای پارسی زبان رسمی

۱.۲ ایران

برای کاربرد تاریخی، ایران بزرگ را ببینید.

مختصات: ۳۲° شمالی ۵۴° شرقی / ۳۲° شمالی ۵۴° شرقی

ایران (🇮🇷) تلفظ ، به معنی: سرزمین آریاییان^[6] با نام رسمی **جمهوری اسلامی ایران** (🇮🇷) (آوا) کشوری در جنوب غربی آسیا و در منطقه خاورمیانه با ۱۶۴۸۲۱۹۵ کیلومتر مربع وسعت (۱۸م درجهان)^[7] و بر پایه سرشماری سال ۱۳۹۲ دارای جمعیتی حدود ۸۱۷۷۴۱۸۹۶۶۹^[8] تن است.^[9] پایتخت، بزرگ‌ترین شهر و مرکز سیاسی و اداری ایران، تهران است.

ایران از شمال با جمهوری آذربایجان، ارمنستان و ترکمنستان، از شرق با افغانستان و پاکستان و از غرب با ترکیه و عراق همسایه‌است و همچنین از شمال به دریای خزر و از جنوب به خلیج فارس و دریای عمان محدود می‌شود، که دو منطقه نخست از مناطق مهم استخراج نفت و گاز در جهان هستند.

انقلاب ۱۳۵۷ ایران حکومت مشروطه سلطنتی دودمان پهلوی را سرنگون کرده و جمهوری اسلامی را جایگزین کرد. این نظام حکومتی در قانون اساسی مصوب ۱۳۵۸ (و بازنگری ۱۳۶۸) تشریح شده‌است. مقام رهبری در ایران بالاترین جایگاه رسمی است که از سال ۱۳۶۸ تاکنون در اختیار سید علی خامنه‌ای قرار دارد. اسلام دین رسمی، تشیع مذهب رسمی و فارسی زبان رسمی این کشور است. ایران به عنوان یک سرزمین و یک ملت، پیشینه‌ای کهن دارد و یکی از تاریخی‌ترین کشورهای جهان به‌شمار می‌رود.

ایران به واسطه قرار گرفتن در منطقه میانی اوراسیا موقعیتی راهبردی دارد؛ و از اعضای سازمان ملل متحد، جنبش عدم تعهد، سازمان کنفرانس اسلامی، اوپک، سازمان آکو و چندین سازمان بین‌المللی دیگر است. ایران یک قدرت منطقه‌ای در جنوب غربی آسیا است و جایگاه مهمی را در اقتصاد جهانی به دلیل در اختیار داشتن صنعت نفت، صنعت پتروشیمی و گاز طبیعی برای خود بدست آورده‌است.^[10]

۱.۱.۲ واژه‌شناسی

نوشتار اصلی: نام‌های ایران

در طول تاریخ «ایران» یکی از رایج‌ترین نام‌های سرزمین و جغرافیای نام‌های ایران بوده‌است. واژه **ایران** (به پارسی باستان: «آئیره‌نا»، به پارسی میانه:

، تلفظ با یای مجهول)، و برگرفته از کلمه «آریانام خَسترام» و به معنای «سرزمین آریاییان» است که در گذر زمان به ایران تبدیل شده‌است.^{[11][12]}

آریاییان سرزمین خود را ایریوشی‌نم یا ایریو دئینگه‌ونام یعنی «مساکن آریاییان» می‌خواندند و بعدها که دارای حکومت و پادشاهی شدند میهنشان را ایریانو خَستَر یعنی «پادشاهی ایرانیان» خواندند. این نام بعدها اِئران شَتر و «ایران شهر» شده که «ایران» کوتاه شده همین نام است.^[13]

واژه «آریا» در زبان‌های اوستایی، پارسی باستان و سانسکریت به ترتیب به شکل‌های «آئیریه»، «آریه»، و «آریه» به کار رفته‌است. همچنین در زبان سنسکریت «آریه» به معنی سَروَر و مهتر و «آریکه» به معنی مرد شایسته بزرگداشت و حرمت است و آریایی به زبان اوستایی «آئیرین» و به زبان پهلوی و پارسی دری «ایر» خوانده می‌شود.

«ایران» در واژه به معنی «سرزمین آریاییان» است و مدت‌ها پیش از اسلام نیز نام بومی آن ایران، اِران، یا ایرانشهر بود. یونانیان که با ایران در زمان هخامنشیان آشنا شده بودند آن را پرس (برگرفته از پارسی) می‌نامیدند و در دیگر زبان‌های اروپایی هم تلفظ‌های مختلف این واژه Persia در انگلیسی و Perse در فرانسوی رایج شده بود. دولت رضاشاه در سال ۱۳۱۳ به دولت‌های خارجی اعلام کرد که ازین پس فقط از نام «ایران» (Iran) در اشاره به این کشور استفاده شود.^[14] این تصمیم مورد اعتراض گروهی از سیاستمداران و پژوهشگران قرار گرفت که معتقد بودند این کار موجب ایجاد شکاف بین پیشینه تاریخی کشور با ایران امروز می‌شود. در نهایت محمدرضا پهلوی در سال ۱۹۵۹ اعلام کرد که هر دو نام قابل استفاده است.^[15]

۲.۱.۲ تاریخ



نقشه ایران و گستره حکومتی سلسله‌های مختلف از هخامنشیان تا جمهوری اسلامی. در این نقشه حکومت‌های محلی ذکر نشده‌اند. همچنین هنگامی که سرزمین کنونی ایران بخشی از یک امپراتوری خارجی بوده در این نقشه ثبت نشده‌است. به عنوان مثال وقتی ایران زیر حکومت سلوکیان، خلافت اسلامی و مغول بوده است.



قدیمیترین انیمیشن دنیا که نزدیک به ۵ هزار سال قدمت دارد در شهر سوخته کشف شده‌است.

نوشتارهای اصلی: تاریخ ایران، تاریخ شاهنشاهی ایران، تاریخ ایران باستان، تاریخ ایران پیش از آریایی‌ها و تاریخ ایران پس از اسلام

پیش از تاریخ

نوشتار اصلی: تاریخ ایران پیش از آریایی‌ها

یافته‌های باستان‌شناسی، نشان از حضور انواع انسان در ایران از دوره دیرینه‌سنگی دارد. ابزارهای متعلق به فرهنگ الدوایی و آشولی در ایران یافته شده‌اند. در دوران میان‌سنگی بقایای انسان‌های نئاندرتال نیز در ایران به ویژه در زاگرس پیدا شده‌است.

انسان خردمند در حدود ۴۰ هزار سال پیش وارد ایران شد. آثار مربوط به دوره نوسنگی در اطراف کرمانشاه، خرم‌آباد، مرودشت و کاشان یافت شده‌است. فرهنگ ابزارسازی این دوره تیغه و ریزتیغه برادوستی است. آثار دوره بعدی فراپارینه سنگی در غرب زاگرس و شمال البرز بدست آمده که فرهنگ زرزی خوانده می‌شود.

پیش از مادها (به شکل تمدن)

تمدن جیرفت، تمدن تپه سیلک، تمدن اورارتو، کاسی‌ها، تمدن تپه گیان، شهر سوخته و ایلامیان از تمدن‌ها و حکومت‌های باستانی ایران پیش از دوران مادهاست.

تمدن جیرفت در استان کرمان در نزدیکی جیرفت و هلیل‌رود قرار داشته‌است. این تمدن مربوط به ۷۰۰۰ [16][17][18][19][20][21] سال پیش (پیش از تمدن بین‌النهرین) است؛ و به این روش به عنوان کهن‌ترین تمدن خاور شناخته می‌شود که در دشت خوش آب و هوا و حاصلخیز هلیل‌رود سکنی داشته‌اند. در این محل چند لوح گلی یافت شده و به خطی هندسی روی آن مطالبی نوشته شده که هنوز رمز گشایی نشده ولی در کل روایت‌گر آنست که این مردم سازنده خط و زبان بوده‌اند نه سومریان. پیش از این پنداشته می‌شد نخستین مخترعین خط، در آغاز سومریان (۳۶۰۰ پ. م) و سپس ساکنان نواحی جنوبی میان‌رودان و تمدن ایلام در خوزستان باشند. [22][23][24][25][26][27][28][29][30]

شهر سوخته بقایای شهری باستانی دارای تمدن است که بین شهرهای زابل و زاهدان واقع شده‌است. این شهر در ۳۲۰۰ سال پیش از میلاد پایه‌گذاری شده و مردم این شهر در چهار دوره بین سال‌های ۳۲۰۰ تا ۱۸۰۰ پیش از میلاد در آن سکونت داشته‌اند. به باور برخی باستان‌شناسان این شهر را باید کهن‌ترین شهر جهان دانست چرا که معدود شهرهای پیش از آن، از نظر امکانات و اصول شهرنشینی با آن قابل مقایسه نیستند. [31]

ایلامیان یکی از اقوام سرزمین کنونی ایران بودند که از ۳۲۰۰ تا ۶۴۰ پیش از میلاد، بر بخش بزرگی از مناطق جنوب غربی فلات ایران فرمانروایی می‌کردند. تمدن ایلام یکی از کهن‌ترین تمدن‌های جهان است. ایلام باستان از سواحل خلیج فارس تا جنوب دریای ارومیه را شامل می‌شد. [32]

پس از مادها (تا پیش از اسلام)

نوشتارهای اصلی: مادها، هخامنشیان و سلوکیان

ماد قومی هندواروپایی و مرتبط با پارسیها بود که در سده ۱۷ پیش از میلاد در سرزمینی که بعدها به نام ماد شناخته شد نشیمن گزید. [33] بر پایه برخی منابع مادها میان سده‌های ۹ تا ۷ پیش از میلاد حکومتی یکپارچه برای سرزمین‌های مادی تشکیل دادند [34] همچنین آنچه از متون آشوری - که اسنادی معاصر با دوران مادها هستند - برمی‌آید، آن است که مادها از سده نهم تا هفتم پ. م. نتوانسته بودند چنان پیش‌رفتی بیابند که سبب هم‌گرایی و یک پارچگی و سازمان‌یافتگی قبایل و طوایف پراکنده ماد بر محور یک رهبر و فرمانروای برتر و یگانه - که بتوان وی را پادشاه کل سرزمین‌های مادشین نامید؛ آن گونه که هردوت «دیوکس» را چنین می‌نماید - شده باشد. [35]

پس از مادها، هخامنشیان بودند.

هخامنشیان

هخامنشیان دودمانی از قوم پارس بودند و تبار خود را به «هخامنش» می‌رساندند که سرکرده طایفه پاسارگاد از طایفه‌های پارسیان بوده‌است. هخامنشیان نخست پادشاهان بومی پارس و سپس انشان بودند ولی با شکستی که کوروش بزرگ بر ایشتویگو و اسپین پادشاه ماد وارد ساخت و سپس فتح لیدیه و بابل پادشاهی هخامنشیان تبدیل به شاهنشاهی بزرگی شد. از این رو کوروش بزرگ را بنیانگذار شاهنشاهی هخامنشی می‌دانند. به قدرت رسیدن پارسی‌ها و سلسله هخامنشی یکی از رویدادهای مهم تاریخ گذشته‌است. اینان دولتی بنیان نهادند که بخش بزرگی از جهان را تحت تسلط خود در آورد. شاهنشاهی هخامنشی را نخستین امپراتوری تاریخ جهان می‌دانند. هخامنشیان ۲۲۰ سال (از ۵۵۰ پیش از میلاد تا ۳۳۰ پیش از میلاد) بر بخش بزرگی از جهان شناخته شده آن روز از رود سند تا دانوب در اروپا و از آسیای میانه تا شمال شرقی آفریقا فرمان راندند. شاهنشاهی هخامنشی به دست اسکندر مقدونی برافتاد. پس از مرگ اسکندر در ۳۲۳ پیش از میلاد فتوحاتش میان سردارانش تقسیم شد و بیشتر متصرفات آسیایی او که ایران هسته آن بود به سلوکوس اول رسید. به این ترتیب ایران تحت حکومت سلوکیان در آمد. سلوکیان میان سال‌های ۳۲ تا ۶۴ ویش از میلاد بر آسیای غربی فرمان می‌راند. پس از مدتی پارتها نفوذ خود را گسترش دادند و سرانجام توانستند عاملی برای نابودی سلوکیان شوند.

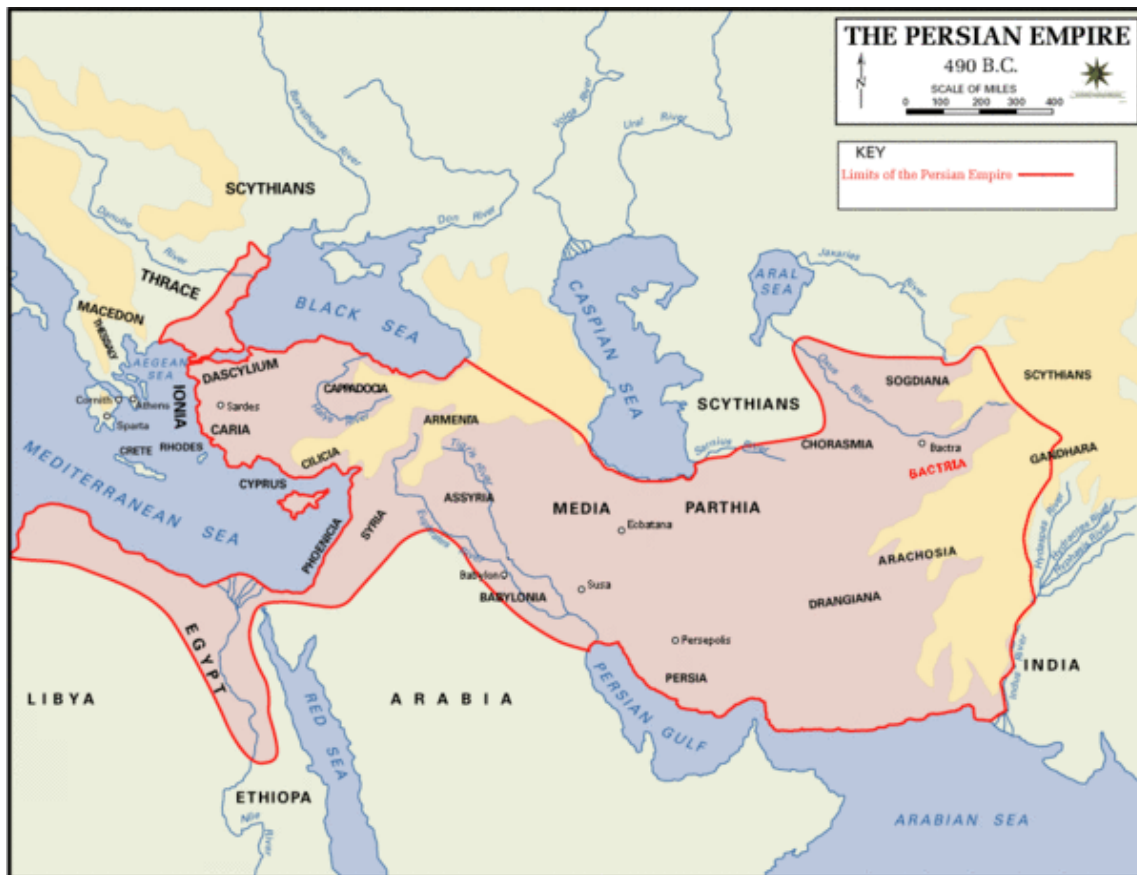
اشکانیان

اشکانیان (۲۵۰ پ. م تا ۲۲۴ م) که از تیره ایرانی پرنی و شاخه‌ای از طوایف وابسته به اتحادیه داهه از عشایر سکا‌های حدود باختر بودند، از ایالت پارت که مشتمل بر خراسان امروزی بود برخاستند. نام سرزمین پارت در کتیبه‌های داریوش پرتوه آمده‌است که به زبان پارتی پهلوی می‌شود. چون پارتیان از اهل ایالت پهلوه بودند، از این جهت در نسبت به آن سرزمین ایشان را پهلوی نیز می‌توان خواند. قبایل پارتی در آغاز با قوم داهه که در خاور دریای مازندران در آمل می‌زیستند در یک جا سکونت داشتند و سپس از آنان جدا شده در ناحیه خراسان مسکن گزیدند.

این امپراتوری در دوره اقتدارش از رود فرات تا هندوکش و از کوه‌های قفقاز تا خلیج فارس گسترش یافت. در دوران اشکانی جنگ‌های ایران و روم آغاز شد. حاصل عمده فرمانروایی اشکانیان، رهائی کشور ایران از سلطه همه جانبه یونانی که هدف نابودی ایران گرانی رادر سر می‌پرواند و پاسداشت تمدن ایران از یورشهای ویرانگر طوایف مرزهای شرقی و نیز، پاسداشت تمامیت ایران در برابر تجاوز خزنده روم به سوی خاور بود. در هر سه مورد، مساعی آنان اهمیت قابل ملاحظه‌ای برای تاریخ ایران داشت اما جنگهای فرساینده با روم عامل عمده‌ای در ایجاد ناخرسندی میان طبقات جامعه شد. [36]

ساسانیان

ساسانیان خاندان شاهنشاهی ایرانی است که از سال ۲۲۴ تا ۶۵۱ میلادی بر ایران فرمانروایی کردند؛ بنیان این شاهنشاهی یکپارچه را «اردشیر» (یا ارتخشتره؛ از «ارت»؛ مقدس، و «خستره»؛ شهریار) [37] بنا کرد. شاهنشاهان ساسانی که ریشه‌شان از استان پارس بود، بر پهنه بزرگی از آسیای باختری چیرگی یافته، گستره فرمانروایی خود؛ کشور ایران (به پهلوی کتیبه‌ای) را برای نخستین بار پس از هخامنشیان، یکپارچه ساخته و زیر فرمان تنها یک دولت شاهنشاهی آوردند. [38] پایتخت ایران در این دوره، شهر تیسفون در نزدیکی بغداد در عراق امروزی بود.



پهنای پادشاهی هخامنشیان (۵۵۹-۳۳۰ پیش از میلاد)

پس از اسلام

در دوران حکومت اعراب بیشتر ایران در دوران خلیفه دوم، عمر بن خطاب، به تصرف سپاه اسلام درآمد و به مدت حدود ۱۵۰ سال قسمت‌های گسترده‌ای از آن بخشی از خلافت اسلامی شد، البته در طول این دوره نیز حکومت‌های ایرانی کوچک و اغلب در شمال ایران نیز وجود داشتند. پس از خلفای چهارگانه، خلافت به امویان منتقل شد و در ابتدای قرن دوم عباسیان به کمک ابومسلم خراسانی و ایرانیان همیار او (سپاه جامگان)، خلافت را به دست آوردند اما منصور دوانیقی، خلیفه دوم عباسیان، ابومسلم را کشت. بعدها قیام‌هایی از جمله خیزش المقنع نیز علیه عباسیان صورت گرفت که سرکوب شد.^[39]

طاهریان

نوشتارهای اصلی: طاهریان و تاریخ نیشابور

طاهریان (۲۵۹-۲۰۵/۸۷۲-۸۲۰م) اولین حکومت مستقل ایران پس از حمله اعراب بودند. در اوایل سده سوم، طاهر بن حسین، یکی از سرداران مأمون عباسی از طرف او امیر خراسان شد و بدلیل آن که عدم اطاعت خود را از مأمون اعلام کرد، اولین حکومت مستقل ایرانی پس از اسلام در ایران تشکیل شد و حکومت او به طاهریان معروف شد. در زمان طاهریان نیشابور به پایتختی برگزیده شد. طاهریان در جنگ با خوارج در شرق ایران به پیروزی دست یافتند و سرزمین‌های دیگری مانند سیستان و قسمتی از ماوراءالنهر را به تصرف در آوردند و نظم و امنیت را در مرزها برقرار کردند. گفته می‌شود که در زمان حکومت طاهریان، به جهت اهمیت دادن آنان به کشاورزی و عمران و آبادی، کشاورزان به آسودگی زندگی می‌کردند. در زمان طاهریان قیام‌های بابک و مازیار که به ترتیب در آذربایجان و طبرستان (مازندران) رخ داد باعث شد که آنها از توجه به شرق ایران باز دارد. به همین دلیل خوارج دست به شورش زدند. آخرین امیر طاهری محمد بن طاهر نیز فردی مقتدر نبود. در نتیجه حکومت طاهریان رو به ضعف نهاد و سرانجام در میانه‌های سده سوم هجری به دست یعقوب لیث سرنگون شد.^[40]

صفاریان

نوشتار اصلی: صفاریان

صَفاریان از دودمان‌های ایرانی فرمانروای بخش‌هایی از ایران بودند. پایتخت ایشان شهر زَرَنگ بود. یعقوب لیث نخستین امیر این خانواده بود که دولت مستقل اسلامی صفاریان را بنیاد نهاد. لیث سه پسر داشت بنام‌های یعقوب و عمر و علی، هر سه پسران لیث حکومت کردند اما دوره حکومتشان چندان نپایید.^[41]

سامانیان

نوشتار اصلی: سامانیان

سامانیان (۳۹۵ تا ۷۴۱ م) یکی از دودمان‌های ایرانی بودند که تقریباً بر تمامی سرزمین‌های خراسان، هیرکان، مکران، سیستان، خوارزم و کرمان حکومت کردند و باعث رشد و شکوفایی زبان پارسی دری شدند.

خاندان سامانی از مردم بلخ بوده و آیین زردشتی داشتند، سامان خدا بنیان‌گذار اعلی خانواده از روشناسان محل و فرمانروای بلخ بود. اسد والی عربی خراسان در میانه سده هشتم با سامان دوست شد. سامان دین اسلام را برگزید و نام پسر خود را اسد گذاشت. پسران اسد اشخاص با کفایتی بودند و در سده نهم عهد مأمون عباسی به حکمرانی محلی ماورالنهر و هرات برگزیده شدند. مانند: علی در سمرقند، احمد در فرغانه و الیاس در هرات. ابراهیم پسر الیاس بود که بعدها به سپهسالاری دولت طاهری افغانستان رسید. احمد حاکم فرغانه در ۸۷۴ فوت، و نصر پسرش در سمرقند جانشین او گردید. اسمعیل برادر نصر حاکم بخارا شد و همین شخص است که بعدها دولت حسابی سامانی را در سال ۸۹۲ پس از مرگ نصر گرفت و در سمرقند پایه گذاشت.^[42]

زیاریان

نوشتار اصلی: زیاریان

زیاریان و آل بویه دو خانواده دیلمی از نواحی دیلمستان بودند که توانستند به حکومت ایران غربی برسند.

در غرب و مرکز ایران دو سلسله دیلمی به نام آل زیار (۳۲۰ ه. ق) و آل بویه که هر دو از مناطق شمال برخاسته‌اند نواحی مرکزی و غربی ایران و پارس را از تصرف خلفا آزاد کردند. دیلمی نام قوم و گویشی در منطقه کوهستانی دیلمستان بود. دیلمیان سخت نیرو گرفتند و مدت ۱۲۷ سال حکومت راندند و چون خلفا در برابر آن‌ها چاره‌ای جز تسلیم ندیدند حکومت بغداد را به آنها واگذاشتند و خود بعنوان خلیفگی و احترامات ظاهری قناعت کردند. در واقع، پس از حکومت نیمه مستقل طاهریان و پس از صفاریان و در ایام امارت امری سامانی در ماوراءالنهر، خانواده‌های از مازندران و سپس گیلان توانستند بر قسمت عمده ایران غربی، یعنی از خراسان تا بغداد تسلط یابند. حکومت این خانواده‌ها به نام دیلمیان شهرت یافته‌است.^[43]

بوییان

نوشتار اصلی: بوییان

آل بویه یا بوییان یا بویگان، (۳۲۰ تا ۴۴۷ م) / (۹۳۲ تا ۱۰۵۵ م) از دودمان‌های دیلمیان و شیعه ایران پس از اسلام است که در بخش مرکزی و غربی و جنوبی ایران و عراق فرمانروایی می‌کردند.

بوییان دارای تباری دیلمی بودند و به زبانی ایرانی صحبت می‌کردند.^[44] سرزمین بوییان دیلمستان بود. این واژه به همه مازندران و گیلان و سرزمین کوهستانی البرز در جنوب گیلان و مازندران گفته می‌شده‌است.^[45]

غزنویان

نوشتار اصلی: غزنویان

دولت غزنوی یا غزنویان (۹۷۵ تا ۱۱۸۷ م) (۳۴۴ ه. ق. - ۵۸۳ ه. ق) یک دولت ترک نژاد،^[46] نظامی و اسلامی بود. دولت غزنوی خاستگاه نژادی و پایگاه ملی خاصی نداشت، اما به عنوان مروج و ناشر اسلام مورد توجه و تأیید خلافت عباسی بود. زبان رسمی این حکومت فارسی بود. شهرت این حکومت در جهان، بیشتر به خاطر فتوحاتی است که در هندوستان انجام داده‌است.

از آنجا که غزنویان نخستین پایه‌های شهرسازی را در شهر غزنین آغاز نمودند به غزنویان نامدار شدند. بنیانگذار این دودمان کسی به نام سلطان محمود غزنوی بود. پدران او بردگان ترکی بودند که در زمان سامانیان خریداری شده و برای این دودمان ایرانی خدمت می‌کردند. کم‌کم کار ایشان گرفت و به شهرسازی هم رسیدند. نام‌آورترین شهریاران این دودمان سلطان محمود و پسرش سلطان مسعود بودند. پس از سلطان مسعود این دودمان رو به ناتوانی گذارد و چندی پستر حوزه فرمانروایی‌اش به بخش‌هایی از هندوستان و افغانستان کنونی محدود شد. حکومت غزنویان هند از نظر هنردوستی و توجه به شاعران پارسی سرا از اهمیت بالایی برخوردار است.

در اواخر حکومت سامانیان یکی از سپه سالاران ترک به نام البتکین کوشید با همدستی عده‌ای دیگر، یکی از اعضای خاندان سامانی به نام نصر بن عبدالملک بن نوح را به حکومت برساند اما نتوانست و پسر عموی وی یعنی منصور بن نوح به جای وی بر تخت نشست. پس از این ماجرا البتکین راهی شهر غزنه در افغانستان شد و در آنجا حکومت را بر دست گرفت.^[47]

سلجوقیان



کتیبه نقش رستم

نوشتار اصلی: سلجوقیان

سلجوقیان یا سلاجقه، یا آل سلجوق، نام دودمانی است که در سده‌های پنجم و ششم هجری قمری (یازدهم و دوازدهم میلادی) بر بخش‌های بزرگی از آسیای غربی، شامل ایران کنونی، فرمانروایی داشتند.

سلجوقیان در اصل غذای ترکمان بودند که در دوران سامانی در اطراف دریاچه خوارزم (آرال)، سیردریا و آمودریا می‌زیستند.

سلجوقیان که به اسلام رو آورده بودند، پس از ریاست سلجوق بن دقاق، نام سلاجقه را به خود گرفتند و به سامانیان در مبارزه با دشمنانشان بسیار کمک کردند. پسر سلجوق بنام میکایل که پس از مرگ او ریاست این طایفه را به عهده داشت، چندین حکم جهاد برای مبارزه با (به قول مورخین) کفار صادر کرد.

میکایل سه پسر داشت به نامهای ییغو، چغری و طغرل. این قبیله که یک‌بار در زمان سلجوق بن دقاق به دره سیحون کوچ کرده بودند، بار دگر پس از مرگ سلجوق به سرکردگی سه پسر زاده‌اش به نزدیکی پایتخت سامانیان کوچ کردند. اما سامانیان از نزدیکی این طایفه به پایتخت احساس خطر کردند؛ بنابراین سلاجقه بار دگر از روی اجبار بار سفر بسته و به بغرا خان افراسیابی پناه بردند. این حاکم از سر احتیاط، طغرل پسر بزرگ را زندانی کرد؛ ولی طغرل به کمک برادر خود چغری از زندان رهایی پیدا کرد و با طایفه خود به اطراف بخارا کوچ کردند.

در سال ۴۱۶ هجری ترکان سلجوقی به ریاست اسرائیل بن سلجوق برادر میکایل دست به شورش زدند. اما سلطان محمود او را گرفت و در هند زندانی کرد. از طرف دیگر گروهی از یارانش دست به شورش زدند.^[48]

خوارزمشاهیان

نوشتار اصلی: خوارزمشاهیان

نوشتکنین نیای بزرگ خوارزمشاهیان، غلامی بود از اهالی غرjestان که توسط سپهسالار کل سپاه خراسان در زمان سلجوقیان خریداری شد. این غلام رفته رفته در دوران فرمانروایی سلجوقیان به سبب استعداد سرشار و کفایتی که از خود نشان داد به زودی مدارج ترقی را طی کرد و به مقامات عالی رسید تا این که سرانجام به امارت خوارزم برگزیده شد. نوشتکنین صاحب ۹ پسر بود که بزرگ‌ترین آنها، قطبالدین محمد نام داشت. پس از نوشتکنین، فرزندش محمد از جانب برکیارق به ولایت خوارزم رسید «۴۹۱ ق / ۱۰۹۸ م» و سلطان سنجر نیز بعدها او را در آن سمت ابقاء کرد. بدین ترتیب دولت جدیدی بنیانگذاری شد که بیش از هر چیز برآورده و دست پرورده سلجوقیان بود. قطبالدین محمد به مدت سی سال تحت قیومیت و اطاعت سلجوقیان امارت کرد. پسرش اتسز هم که پس از او در ۵۲۲ ق / ۱۱۲۸ م به فرمان سنجر امارت خوارزم یافت، از نزدیکان درگاه سلطان سلجوقی بود. هر چند بعدها کدورتی بین وی و سلطان سنجر پدید آمد که به درگیریهای متعددی هم منجر شد، اما تا زمان حیات سلطان سنجر، اتسز نتوانست به توسعه قلمرو خوارزمشاهیان کمک چندانی بکند. چون اتسز پیش از سنجر وفات یافت، پسرش ایل ارسلان «۵۵۱ ق / ۱۱۵۶ م» امیر خوارزم شد. اما در زمان او که

سلطان سنجر نیز وفات یافته بود، نزاع داخلی سلجوقیان، امکانی را فراهم آورد تا ایل ارسلان به قسمتی از خراسان «۵۵۸ ق / ۱۱۶۳ م» و ماوراءالنهر «۵۵۳ ق / ۱۱۵۸ م» که هر دو در آن ایام دچار فترت بودند، دست یابد و به این ترتیب نزدیک به پانزده سال به عنوان خوارزمشاه حکومت کند.^[49]

ایلخانان

نوشتارهای اصلی: ایلخانان، ایران در دوره مغول و حمله مغول به سلطنت خوارزمشاه

ایلخانان ایران نام سلسله‌ای است که از سال ۶۵۴ تا ۷۵۰ ه. ق. معادل ۱۲۵۶ تا ۱۳۳۵ میلادی در ایران حکومت می‌کردند و فرزندان چنگیزخان مغول بودند. لشکریان چنگیزخان نخستین بار در سال ۶۱۸ ه. ق. معادل ۱۲۲۱ میلادی به خراسان حمله نمودند. چنگیزخان سال ۱۲۲۵ میلادی به مغولستان بازگشت و در آنجا درگذشت. سال ۱۲۵۱ م. منگو، خان بزرگ یا قاآن، بر آن شد تا با اعزام برادرانش هولاکو و کوبیلای خان (قوبیلای) به ترتیب به ایران و چین پیروزی‌های مغولان را تحکیم و تکمیل کند. هولاکو با فتح ایران سلسله ایلخانان ایران و قوبیلای با فتح چین سلسله یوان چین را بنیاد گذاردند. ایلخانان یعنی خانان محلی می‌گویند و غرض از این عنوان آن بوده‌است که سمت اطاعت ایلخانان را نسبت به قاآنان می‌رساند و این احترام همه وقت از طرف ایلخانان ایران رعایت می‌شده‌است. فتح ایران به دست هلاکوخان پیامدهای مهمی چون پایان کار اسماعیلیان و انقراض خلافت عباسیان در پی داشت. ایلخانان در ابتدا دین بودایی داشتند اما به تدریج به اسلام گرویدند. ایلخانان مسلمان خود را سلطان نامیده و نام‌های اسلامی برگزیدند.^[50]

در دوران ملوک‌الطوایفی با ضعف حکومت ایلخانان مغول حکومت‌های محلی در نقاط مختلف ایران سر برداشتند. حکومت‌های زودگذر سرداران در خراسان، چوپانیان در آذربایجان، مرعشیان در مازندران، کیانیان در گیلان، اتابکان لر در لرستان، و قراقوبونلو و آق‌قوبونلو در غرب و شمال غربی ایران از جمله این حکومت‌های محلی بودند. تیمور گورکانی نیز که در ماوراءالنهر دولتی قدرتمند تشکیل داده بود به ایران لشکر کشید و بخش‌های شمالی ایران برای مدتی در تصرف حکومت تیموریان بود.

در دوران حکومت‌های ملی

صفویه

صفویه دودمانی ایرانی و شیعه بودند که از ۹۰۷ تا ۱۱۳۵ ه. ق بر ایران فرمانروایی کردند. بنیانگذار پادشاهی صفوی، شاه اسماعیل یکم است که در تبریز تاجگذاری کرد و آخرین پادشاه راستین صفوی، شاه سلطان حسین است که در سال ۱۱۳۵ از شورشیان افغان شکست خورد.

دوره صفویه از مهم‌ترین دوران تاریخی ایران به شمار می‌آید، چرا که پس از نهمصد سال پس از نابودی شاهنشاهی ساسانیان، یک فرمانروایی پادشاهی متمرکز ایرانی توانست بر سراسر ایران آن روزگار فرمانروایی کند. پس از اسلام، چندین پادشاهی ایرانی مانند صفاریان، سامانیان، آل بویه و سرداران ساخته شد، ولی هیچ‌کدام نتوانستند تمام ایران را زیر پوشش خود جای دهند و یکپارچگی میان مردم ایران پدید آورند.^[51]

صفویان، آیین شیعه را دین رسمی ایران جای دادند و آن را به عنوان عامل همبستگی ملی ایرانیان برگزیدند. شیوه فرمانروایی صفوی تمرکزگرا و نیروی مطلقه (در دست شاه) بود. پس از ساختن پادشاهی صفویه، ایران اهمیتی بیشتر پیدا کرد و از ثبات و یکپارچگی برخوردار شد و در زمینه جهانی نام‌آور شد.^[52] در این دوره روابط ایران و کشورهای اروپایی به شوند (دلیل) دشمنی امپراتوری عثمانی با صفویان و نیز جریان‌های بازرگانی (به ویژه داد و ستد ابریشم از ایران) گسترش فراوانی یافت. در دوره صفوی (به ویژه نیمه نخست آن) جنگ‌های بسیاری میان ایران با امپراتوری عثمانی در باختر و با ازبکها در خاور کشور رخ داد که شوند (علت) این جنگ‌ها جریان‌های زمینی و دینی بود.^{[53][54]}

افشاریه

نادر شاه رئیس طایفه قرخلو از ایل افشار بود که ابتدا از فرماندهان سپاه صفوی بود. سپس به پادشاهی ایران رسید و بنیانگذار دودمان افشاریه شد. او دوازده سال (از ۱۱۱۴ تا ۱۱۲۶) بر ایران حکومت کرد. پایتخت وی شهر مشهد بود. وی ماوراءالنهر و هند نیز لشکر کشید اما با مرگ او بیشتر متصرفاتش سر به شورش برداشتند.^[55]

زندیه

حکومت زندیان توسط کریم خان زند در سال ۱۱۶۳ ه. ق بنیان نهاده شد^[56] و میان فروپاشی افشاریان تا برآمدن قاجار به درازای چهل و شش سال در ایران بر سر کار بودند. کریم خان خود را وکیل الرعایا نامید و از لقب شاه پرهیز کرد. شیراز را پایتخت خود گردانید و در آبادانی آن کوشش نمود. ارگ، بازار، حمام و مسجد وکیل شیراز از کریمخان زند وکیل الرعایا به یادگار مانده‌است.

وقتی جنگ‌های خانگی بازماندگان نادر شاه بی‌کفایتی آنان را برای مملکتداری آشکار ساخت و عرصه را برای ظهور قدرت‌های جدید مستعد گردانید، خان زند به همراه علی مردان خان بختیاری و ابوالفتح خان بختیاری اتحاد مثلثی تشکیل دادند و کسی را از سوی مادری از تبار صفویان بود را به نام شاه‌اسماعیل سوم به شاهی برداشتند؛ ولی چون هیچ‌یک از آنان خود را از دیگری کمتر نمی‌شمرد، ناچار به نزاع‌های داخلی روی آوردند. سرانجام کریم خان توانست پس از شانزده سال مبارزه دایمی بر تمامی حریفان خود از جمله محمدحسن خان قاجار و آزاد خان افغان غلبه کند و صفحات مرکزی و شمالی و غربی و جنوبی ایران را در اختیار بگیرد. وی به انگلیسها روی خوش نشان نداد و همواره می‌گفت آن‌ها می‌خواهند ایران را مانند هندوستان کنند. برادر وی، صادق خان، نیز موفق شد در سال ۱۱۸۹ هجری قمری بصره را از حکومت عثمانی منتزع نماید و به این ترتیب، نفاذ اوامر دولت ایران را بر سراسر اروندرود و بحرین و جزایر جنوبی خلیج فارس مسلم گرداند.^[57]



برگی از کتاب جامی که تاریخ ۱۵۵۳ میلادی کشیده شده، نمونه‌ای از هنر شکوفای دوره تیموریان

قاجاریه

قاجاریان از حدود سال ۱۱۷۰ تا ۱۳۰۴ ه. ش بر ایران فرمان راندند. ایل قاجار یکی از طایفه‌های ترکمان بود که بر اثر یورش مغول از آسیای میانه به ایران آمدند. آنان ابتدا در پیرامون ارمنستان ساکن شدند و در دوران صفویه به سپاه قزلباش حامی صفویان پیوستند. شاه عباس بزرگ یک دسته از آنان را در استرآباد (گرگان) ساکن کرد و حکومت قاجاریه نیز از قاجارهای استرآباد تشکیل یافته‌است. بنیانگذار این سلسله آغامحمد خان است که رسماً در سال ۱۱۷۴ در تهران تاجگذاری کرد و آخرین پادشاه قاجار، احمد شاه است. رضاخان میر پنج با کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ به کمک سید ضیال‌الدین



ورود آیت‌الله سید روح‌الله خمینی به ایران در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷

طباطبایی در سال ۱۳۰۴ احمد شاه را برکنار کرد و رضاشاه پهلوی، جای او را گرفت.^[58]

پهلوی

دودمان پهلوی پس از انحلال سلسله قاجار بر ایران حکومت کردند. رضاخان میر پنج با کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ به کمک سید ضیاءالدین طباطبایی و طراحی انگلیس به قدرت رسید.^[59] او ابتدا وزیر جنگ سید ضیاء شد و چندی بعد به مقام ریاست الوزرای احمد شاه قاجار رسید. رضا خان در سال ۱۳۰۴ حکومت قاجار را منحل و حکومت پهلوی را ایجاد کرد. از جمله فعالیت‌های وی می‌توان از متحدالشکل کردن لباس مردان، مذهب‌زدایی، کشف

حجاب اجباری، ایجاد ارتش یکپارچه، سرکوب عشایر و مخالفان خود، ساخت راه‌آهن، ایجاد دانشگاه، ایجاد بانک و بیمه نام برد.

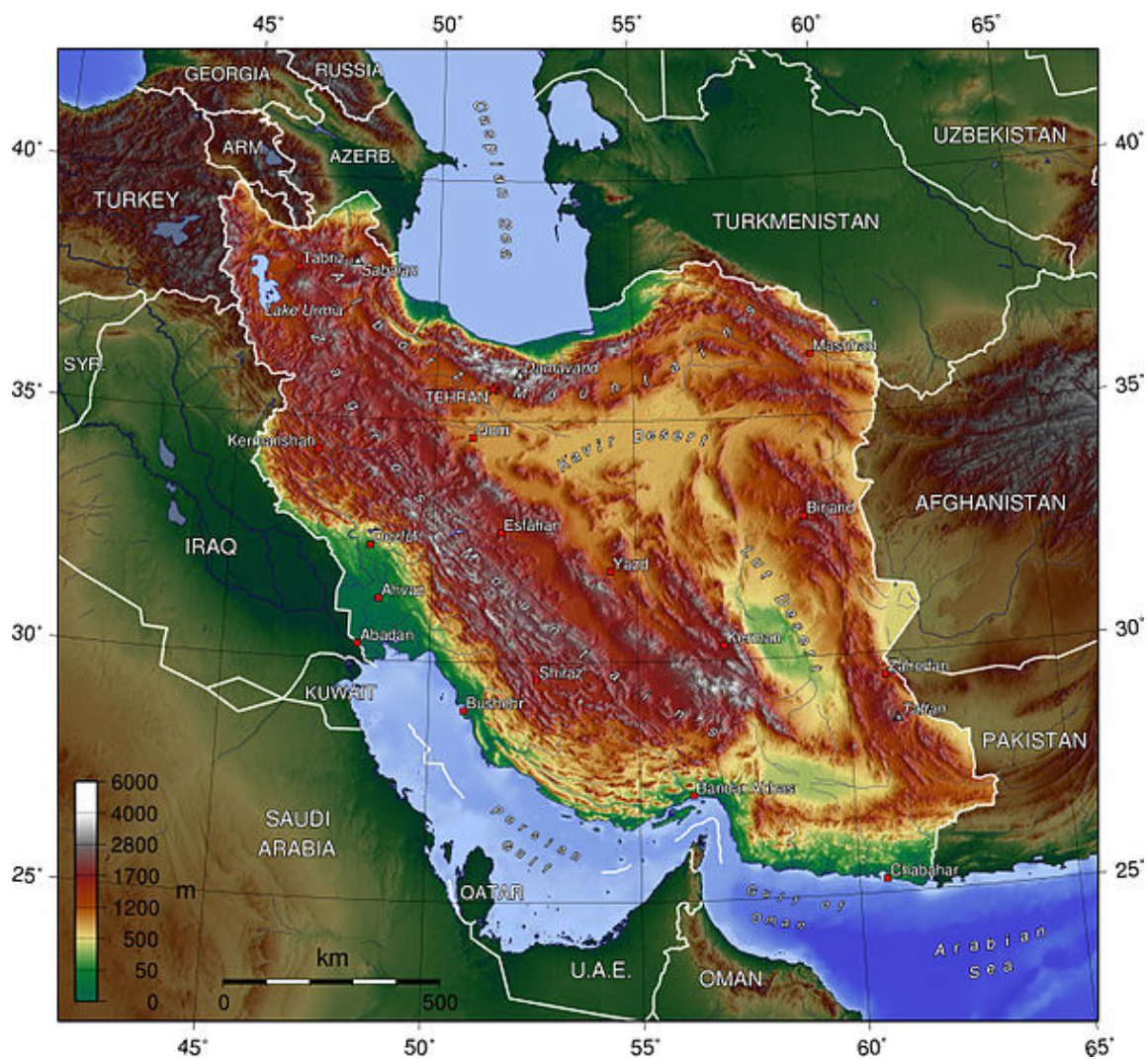
با حمله متفقین به ایران در شهریور ۱۳۲۰ رضاشاه از قدرت خلع و از ایران تبعید شده و پسرش محمدرضا شاه پهلوی به جای او به قدرت رسید. در سال ۱۳۳۲ در جریان ملی شدن صنعت نفت، محمدرضا شاه از ایران گریخت اما با کودتای ۲۸ مرداد علیه مصدق، به ایران بازگشت و قدرت خود را تحکیم کرد. او با وقوع انقلاب اسلامی ایران برکنار شد و از این رو آخرین شاه نظام ۲۵۰۰ ساله سلطنتی در ایران به حساب می‌آید. ملی شدن صنعت نفت مهم‌ترین رویداد دوران وی محسوب می‌شود. انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، انقلابی بود که با شرکت اکثر مردم و احزاب اسلام‌گرا، ملی‌گرا، سوسیالیستی، و روشنفکران ایران، نظام پادشاهی این کشور را سرنگون، و پیش‌زمینه روی کار آمدن نظام جمهوری اسلامی در ایران را فراهم کرد. این انقلاب به رهبری خمینی به پیروزی رسید. سلطنت پهلوی با انقلاب ایران در سال ۱۳۵۷ برچیده شد.

جمهوری اسلامی

نظام جمهوری اسلامی ایران حکومت کنونی ایران است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ و در تاریخ ۱۲ فروردین ۱۳۵۸، طی یک همه‌پرسی با رأی آری ۹۸٫۲٪ درصد از شرکت‌کنندگان تشکیل شد.^[60]

کلیه بخشهای حکومتی جمهوری اسلامی ایران، با انتخاب مردم (به صورت مستقیم یا غیر مستقیم) تشکیل می‌شود.^[61] ساختار سیاسی ایران شامل اشخاص حقیقی و حقوقی زیر است. رهبر در رأس هرم قدرت قرار دارد. پس از رهبر ساختار سیاسی جمهوری اسلامی بر پایه سه قوه مجریه، قضائیه، و مقننه است. مجلس خبرگان وظیفه انتخاب رهبری را برعهده دارد و مجمع تشخیص مصلحت نظام ۸ وظیفه بر عهده دارد که یکی از آنها رسیدگی به اختلافات مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان است.^[62]

۳.۱.۲ جغرافیا



پراکندگی ناهمواری‌ها در ایران

نوشتار اصلی: جغرافیای ایران

ایران در شرق با افغانستان و پاکستان؛ در شمال شرقی با ترکمنستان، در بخش میانی شمال با دریای خزر، در شمال غربی با جمهوری آذربایجان و ارمنستان؛ در غرب با ترکیه و عراق؛ و سرانجام در جنوب با آب‌های خلیج فارس و دریای عمان همسایه‌است.

از دید طبیعی ایران از شمال به رود اترک، دریای خزر و رود ارس، از خاور به کوه‌های هندوکش و کوه‌های باختری دره سند، از باختر به دامنه‌های باختری کوه‌های زاگرس و حوضه آبریز اروندرود و از جنوب به خلیج فارس و دریای عمان محدود می‌شود.

بیش از نیمی از ایران کویری و نیمه کویری است. حدود یک سوم ایران نیز کوهستانی است و بخش کوچکی از ایران (شامل جلگه جنوب دریای خزر و جلگه خوزستان) از جلگه‌های حاصلخیز تشکیل شده‌است. بلندترین کوه ایران دماوند (۵۶۷۱ متر) می‌باشد. از دید جغرافیایی؛ غربی‌ترین شهر ایران کلیساکندی، شرقی‌ترین شهر جالق، شمالی‌ترین شهر پارس‌آباد و جنوبی‌ترین شهر چابهار است.^[63]

تقسیمات کشوری

نوشتار اصلی: استان‌های ایران





دریای خزر
سیستان و
بلوچستان
خراسان رضوی
فارس
آذربایجان
شرقی
اصفهان
یزد
کرمان
خراسان
جنوبی
سمنان
هرمزگان
خوزستان
کردستان
مازندران
بوشهر
لرستان
خراسان
شمالی
گلستان
گیلان
چهارمحال
و بختیاری
کهگیلویه
و بویراحمد

ایلام
کرمانشاه
مرکزی
همدان
زنجان
قم
البرز
تهران
قزوین
اردبیل
آذربایجان
غربی
خلیج فارس
دریای عمان

بر اساس آخرین تقسیمات کشور در سال ۱۳۹۳ ایران از ۳۱ استان تشکیل می‌شود.

بر اساس قانون بخش‌بندی کشوری (مصوب ۱۲۸۶ شمسی) ایران به ۴ ایالت «آذربایجان»، «خراسان»، «فارس»، و «کرمان و بلوچستان» و ۱۰ ولایت (جدا از ایالات) تقسیم شد. این تقسیمات تا سال ۱۳۱۶ با دگرگونی‌های کوچکی به همین گونه ماند. در سال ۱۳۱۶ با تصویب قانون جدید تقسیمات کشوری، ایران به ۱۰ استان و ۴۹ شهرستان تقسیم شد. به مرور زمان با ایجاد استان‌های جدید، تعداد استان‌های ایران افزایش یافت. برای مدت‌های مدیدی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ایران همچنان دارای ۲۴ استان بود. از سال ۷۲ به ترتیب استان اردبیل، استان قم، استان قزوین، گلستان تشکیل شده، خراسان به سه استان خراسان جنوبی، خراسان شمالی و خراسان رضوی تقسیم شده و در سال ۸۹ البرز آخرین استانی بود که تاکنون تأسیس شده‌است.

۴.۱.۲ آب و هوا

ایران از لحاظ آب و هوایی یکی از منحصربه‌فردترین کشورهاست. اختلاف دمای هوا در زمستان میان گرمترین و سردترین نقطه گاهی به بیش از ۵۰ درجه سانتیگراد می‌رسد.

داغ‌ترین نقطه زمین در سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵ میلادی، در نقطه‌ای در کویر لوت ایران بوده‌است.^[64]

ایران از لحاظ بارندگی در سطح نیمه‌خشک و خشک است.

آب و هوای ایران متأثر از چندین سامانه‌است:

۱. سامانه پرفشار سیبریایی که با ریزش به عرض‌های جنوبی در نوار شمالی بارش باران و برف و کاهش دما و در سایر نقاط فقط کاهش دما را به همراه دارد.
۲. سامانه باران‌زای مدیترانه‌ای که از سمت غرب وارد ایران می‌شود و موجب ریزش باران یا برف در بسیاری از نقاط غربی و میانی و شرق ایران می‌شود.
۳. سیستم کم فشار جنوبی که در نوار جنوب و جنوب غرب موجب رگبار باران می‌شود.

میزان بارندگی در ایران بسیار متغیر است. در شمال به بیش از ۲۱۱۳ میلی‌متر (رشت، ۱۳۸۳) نیز می‌رسد. در نواحی کویری بارش عمدتاً بسیار کم و در حدود ۱۵ میلی‌متر است. بارش نواحی شمال غرب و غرب، دامنه‌های جنوبی البرز و شمال شرق تا حدودی قابل توجه (حدود ۵۰۰ میلی‌متر) می‌باشد. در سایر نقاط میزان بارش از ۲۰۰ میلی‌متر بیشتر نمی‌شود. ایران با مشکلات کم آبی دست و پنجه نرم می‌کند. پیش‌بینی می‌شود ایران در سال ۲۰۲۵ در وضعیت تنش آبی قرار بگیرد.^[65]

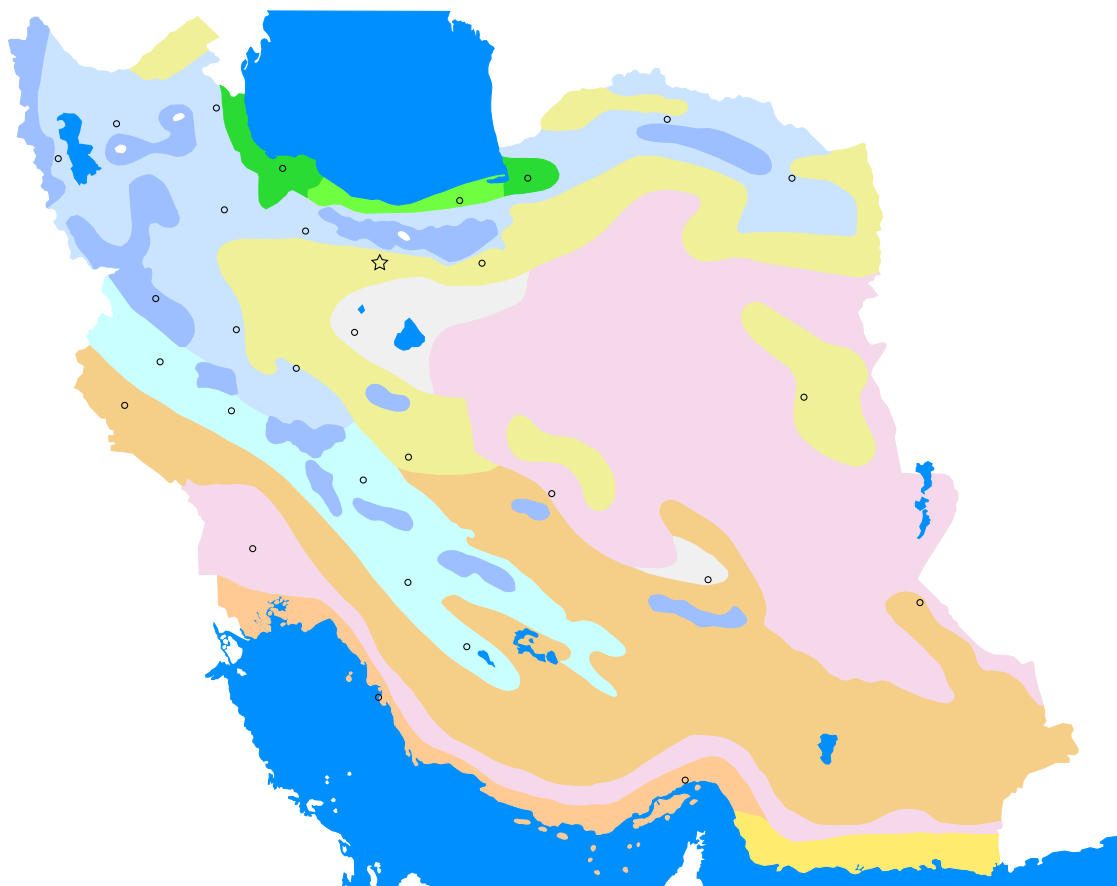
اختلاف دمای هوا در ایران در نقاط مختلف زیاد است. در حالی که در فصل زمستان دمای شهرکرد در شب به ۳۰- درجه هم می‌رسد، مردم اهواز هوای تابستانی (۵۰ درجه) را تجربه می‌کنند. هوای سواحل شمالی در تابستان گرم و مرطوب و در زمستان معتدل می‌باشد. نواحی شمال غرب و غرب تابستانهای معتدل و زمستان‌های سرد و نواحی جنوبی تابستان‌هایی به شدت گرم و زمستان‌هایی معتدل دارند.

۵.۱.۲ جامعه

مردم

نوشتار اصلی: مردم ایران

ترکیب قومیتی ایران بر اساس داده‌های «کتاب واقعیت‌های جهان سیا» ۶۱٪ فارسی‌زبان، ۱۶٪ آذربایجانی، ۱۰٪ کرد، ۶٪ لر، ۲٪ بلوچ، ۲٪ عرب، ۲٪ ترکمن و ۱٪ از دیگر اقوام است.^[66]



- نقشه اقلیمی ایران
- ☐ معتدل خزری بسیار مرطوب
 - ☐ معتدل خزری
 - ☐ مدیترانه‌ای با باران بهاره
 - ☐ مدیترانه‌ای
 - ☐ کوهستانی سرد
 - ☐ کوهستانی بسیار سرد
 - ☐ نیمه‌بیابانی سرد
 - ☐ نیمه‌بیابانی گرم
 - ☐ بیابانی خشک
 - ☐ بیابانی خشک گرم
 - ☐ خشک ساحلی گرم
 - ☐ خشک ساحلی

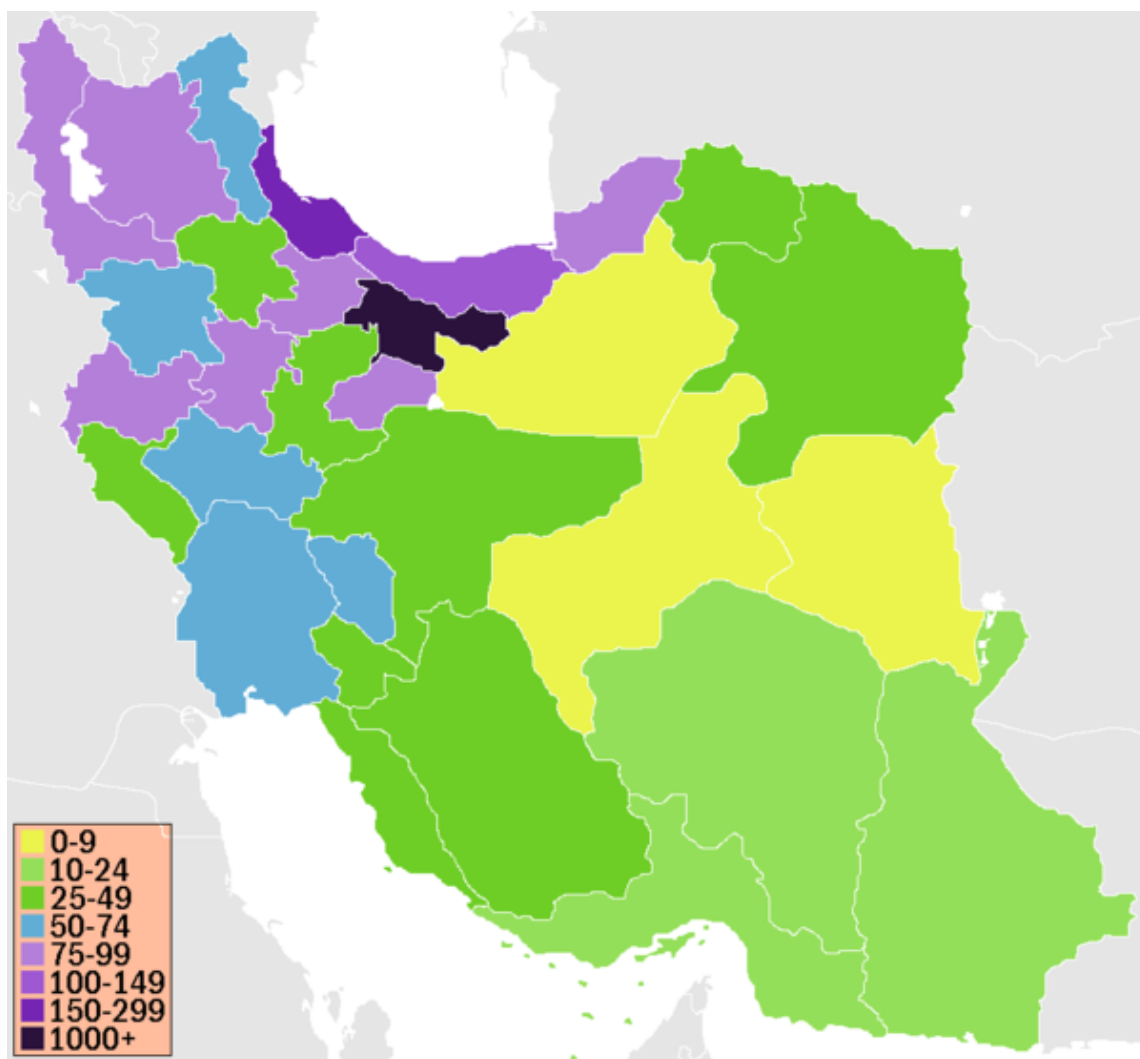
تخمین‌های کتابخانه کنگره به این ترتیب هستند: فارسی‌زبان (۶۵٪)، آذری (۱۶٪)، کرد (۷٪)، لر (۶٪)، عرب (۲٪)، بلوچ (۲٪)، ترکمن (۱٪)، گروه‌های ترک‌تبار قبیل‌های همچون قشقایی (۱٪)، و گروه‌هاغیرایرانی و غیرترک همچون ارمنی، آشوری، و گرجی (کمتر از ۱٪). همچنین زبان فارسی به عنوان زبان مادری توسط حداقل ۶۵٪ جمعیت و به عنوان زبان دوم توسط بخش بزرگی از ۳۵٪ دیگر گویش می‌شود.^[67] مازندرانی، گیلک، لک، تالشی، خلج، مندایی (صائبی)، سیستانی و یهودی نیز از دیگر گروه‌های قومی ایران هستند.^[68]

بنابر گزارش سال ۲۰۰۸ دفتر کنترل مواد و جرایم سازمان ملل متحد، نزدیک به سه درصد جمعیت ۱۵ تا ۶۴ سال ایران مواد مخدر مصرف می‌کنند که این بالاترین درصد مصرف مواد مخدر در جهان است.^[69] ایران بر اساس برآورد سال ۲۰۰۹ بیش از ۳۲ میلیون کاربر در اینترنت دارد.^[70]

جمعیت

جمعیت ایران بر اساس برآورد مرکز آمار در سال ۱۳۹۱ حدود ۷۷ میلیون و ۱۷۶ هزار نفر بوده است. رشد جمعیت ایران در حال کاهش است و در سال ۱۳۹۰ به ۱٫۲۹ درصد رسیده است. میانگین اندازه خانوارهای ایرانی نیز ۳٫۵۵ نفر است.^[71] در سال ۱۳۹۰ ایران هجدهمین کشور پرجمعیت جهان بوده است.^[72]

پیش بینی می‌شود با نرخ رشد کنونی، جمعیت ایران تا سال ۲۰۵۰ به ۱۰۵ میلیون تن افزایش یابد.^[73]



میزان تراکم جمعیت در استان‌های ایران.

زبان

بر اساس تقسیم‌بندی دانشنامه اتنولوگ در ایران در مجموع حدود ۷۵ زبان رواج دارد^[74] و بزرگ‌ترین گروه‌های زبانی ایران را فارسی، ترکی آذربایجانی، کردی، لری، ترکمنی، گیلکی، مازندرانی، عربی و بلوچی تشکیل می‌دهند.

ترکیب زبانی جمعیت ایران بر اساس «کتاب واقعیت‌های جهان سیا» ۵۳٪ فارسی و گویش‌های آن، ۱۸٪ آذربایجانی و دیگر زبان‌های ترکی، ۱۰٪ کردی، ۷٪ گیلکی و مازندرانی، ۶٪ لری، ۲٪ بلوچی، ۲٪ عربی و ۲٪ زبان‌های دیگر است.^[66]

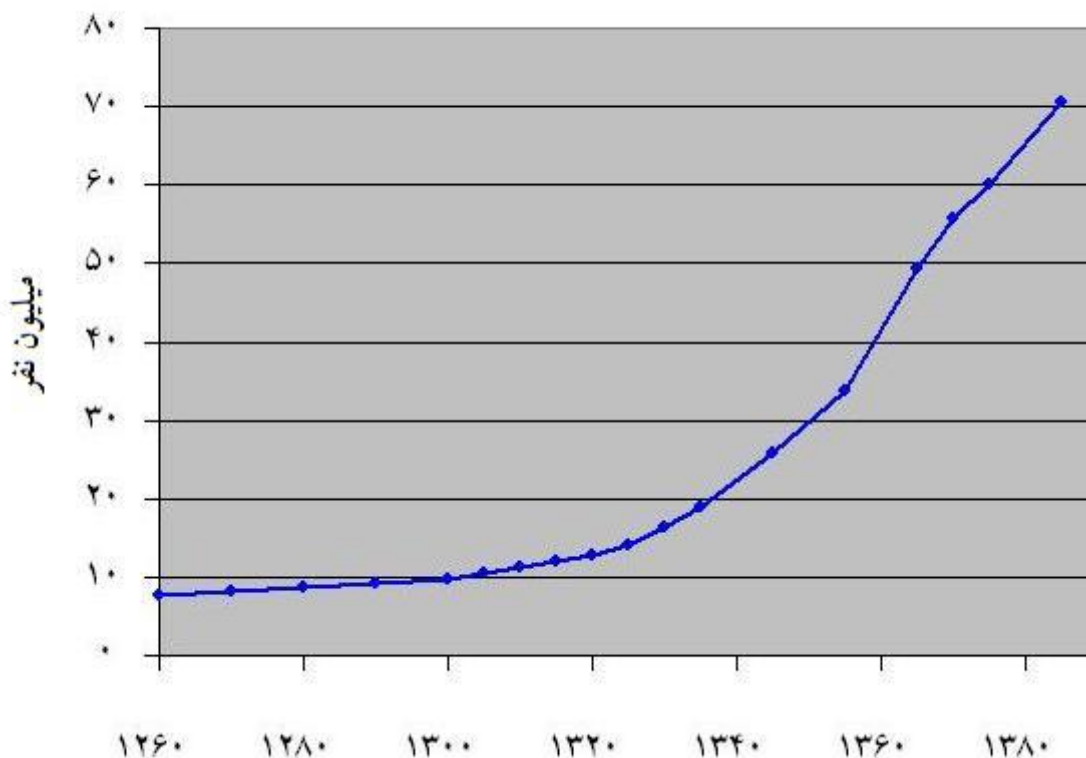
زبان رسمی و اداری ایران فارسی است. این زبان از شاخه جنوب غربی زبان‌های ایرانی در خانواده هند و اروپایی است. براساس اصل پانزدهم قانون اساسی ایران کتابهای درسی باید با این زبان و خط باشد، ولی استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس آزاد است.

دین

- دوره مهرپرستی
- دوره مزدیسنی (کیش زرتشت)
- دوره اسلامی

همچنین آیین‌های دیگر در برخی دوره‌ها رواج یافته‌اند مانند دین مزدک، مانی و مسیحیت پیش از اسلام. در پانصد سال گذشته، پس از تشکیل دولت صفویان همواره تشیع آیین رسمی ایران بوده‌است. بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ از ۷۵٬۱۴۹٬۶۶۹ نفر سرشماری شده در خصوص نوع دین، ۹۹/۳۸ درصد (۷۴٬۶۸۲٬۹۳۸ نفر) مسلمان، ۰/۱۶ درصد (۱۱۷٬۷۰۴ نفر) مسیحی، ۰/۰۱ درصد (۸٬۷۵۶ نفر) کلیمی،

تغییرات جمعیت ایران (۱۲۶۰-۱۳۸۵)



تغییرات جمعیت ایران بین سال‌های ۱۲۶۰ تا ۱۳۸۵ هجری شمسی

۰/۰۳ درصد (۲۵۲۷۱ نفر) زرتشتی، ۰/۰۷ درصد (۴۹۲۱۰۱ نفر) سایر ادیان و ۰/۳۵ درصد (۲۶۵۲۸۹۹ نفر) اظهار نشده ثبت شده است.^[75] برآوردهای خارجی انجام شده از جمعیت ایران، ۸۹٪ شیعه، ۹٪ سنی و ۲٪ مسیحی، زرتشتی، یهودی، بهائی و پیروان سایر ادیان هستند که با آمارهای رسمی اندکی متفاوت است.^[66]

در اصل ۱۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اسلام و مذهب جعفری دوازده امامی دین رسمی است و مذاهب چهارگانه اهل سنت (حنفی، شافعی، حنبلی، مالکی) و شیعیان زیدی نیز به عنوان اقلیت مذهبی قانونی شناخته شده‌اند. همچنین در اصل ۱۳ قانون اساسی، ایرانیان مسیحی، یهودی و زرتشتی به عنوان اقلیت دینی پذیرفته شده‌اند و می‌توانند در حدود قانون بر اساس کیش خود عمل نمایند.

۶.۱.۲ سیاست

نوشتارهای اصلی: سیاست در ایران و نظام جمهوری اسلامی ایران

روابط خارجی

نوشتار اصلی: سیاست خارجی ایران

ایران یکی از ۱۹۲ کشور عضو سازمان ملل متحد است. همچنین در سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک)، سازمان کنفرانس اسلامی، جنبش عدم تعهد، سازمان آکو نیز عضویت دارد.

روابط خارجی ایران در دوره جمهوری اسلامی با تنش‌های فراوانی روبرو بوده‌است.

از جمله چالش‌های ایران پس از انقلاب می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ماجرای یورش به سفارت آمریکا و به گروگان گرفتن دیپلمات‌های آمریکایی
- جنگ ۸ ساله با عراق که با یورش کشور عراق به وقوع پیوست (حدود ۵۰۰ هزار کشته، یک میلیون زخمی و هزار میلیارد دلار خسارت برای

ایران

- تحریم‌های بلندمدت اقتصادی و فناوریانه (تحریم‌های علیه ایران)
- برنامه هسته‌ای ایران

۷.۱.۲ نظام حقوقی

نظام حقوقی ایران ترکیبی از فقه شیعه و نظام حقوقی رومی-ژرمنی است و عناصری از هر دو سیستم را در خود دارد.^[76] رهبر رئیس قوه قضائیه را انتخاب می‌کند و او نیز رئیس دیوان عالی و دادستان کل کشور را منصوب می‌کند. چندین نوع دادگاه در ایران فعالیت می‌کند. دادگاه‌های عادی به دادگاه‌های حقوقی (اختلاف میان اشخاص) و جزایی (صدور حکم مجازات برای مجرمین) تقسیم می‌شوند. دادگاه خانواده به اختلافات خانوادگی رسیدگی می‌کند. دادگاه انقلاب اسلامی صلاحیت رسیدگی به جرایم مربوط به امنیت ملی را دارد و دادگاه ویژه روحانیت هم مخصوص رسیدگی به اتهامات روحانیون است.

۸.۱.۲ نیروی نظامی

ایران دو نوع نیروی مسلح دارد. یکی ارتش که یک نیروی متعارف نظامی است و دیگری سپاه پاسداران که وظیفه دفاع از انقلاب و امنیت داخلی را نیز بر عهده دارد. یک نیروی شبه‌نظامی و داوطلب با نام بسیج هم زیر نظر سپاه سازماندهی می‌شود. استراتژی نظامی ایران پیرامون دو هدف اصلی بنا شده‌است:

- حفظ امنیت داخلی کشور و جلوگیری از خیزش‌های ناسیونالیستی در اقلیت‌های قومی و مذهبی. درگیری‌ها در همسایگان شمالی ایران و افغانستان پتانسیل این نوع شورش‌ها را افزایش داده‌است.
- محدود کردن دسترسی ایالات متحده به خلیج فارس. استقرار موشک‌های ضدکشتی در تنگه هرمز و خریداری زیردریایی‌های کلاس کیلو با قابلیت مین‌گذاری از این هدف استراتژیک حکایت دارد.

به نوشته گلوبال‌سکیوریتی؛ نیروی زمینی ایران فاقد توانایی عملیات‌های نظامی مشترک مدرن است. این به دلیل پایبندی به دکترین‌های نظامی قدیمی و ساختار نظامی نامناسبی است که بر آرایش‌های مستقیم پیاده‌نظام تأکید دارد و اجازه ترکیب مؤثر عملیات‌های هوایی و زمینی را در جغرافیای ناهموار و وسیع کشور نمی‌دهد. نیروی هوایی و دفاع هوایی ضعیف‌ترین حلقه در ساختار دفاعی کلی کشور هستند. این وضعیت تا زمانی که هواپیماهای ایرانی تعویض نشده، موجودی قطعات یدکی آنها افزایش پیدا نکند و آموزش‌های خلبانان ارتقاء نیابد ادامه خواهد داشت چون اکثر هواگردهای ایران جنگنده‌های آمریکایی و جنگنده-بمبافکن‌های چینی و روسی سالخورده هستند. با این وجود نیروی هوایی همچنان سطح قابل قبولی از قابلیت تهاجمی را حفظ کرده اما به دلیل ضعف در پدافند هوایی در مقابل حملات هوایی آسیب‌پذیر است.^[77]

۹.۱.۲ راه‌ها

حمل‌ونقل در ایران با توجه به یارانه‌های دولتی که به بنزین و گازوئیل تعلق می‌گیرد ارزان است و همین یارانه‌ها بخش هنگفتی از خزانه دولت را می‌بلعد و منجر به الگوی اسراف‌کارانه مصرف سوخت، قاچاق به کشورهای همسایه و آلودگی هوا شده‌است. در سال ۲۰۰۸ بیش از یک میلیون نفر در بخش حمل‌ونقل مشغول به کار بوده‌اند. طول جاده‌های ایران در سال ۲۰۱۱ به ۱۷۳ هزار کیلومتر می‌رسیده که ۷۳ درصد آن آسفالت است. خطوط ریلی کشور نیز در همین سال ۱۱۰۶ کیلومتر بوده‌است.

سالانه ۸۰۰ هزار تصادف در ایران روی می‌دهد که از حیث آمار مرگبارترین حوادث جاده‌ای ایران رتبه اول را در جهان دارد.^[78]

۱۰.۱.۲ اقتصاد

نوشتار اصلی: اقتصاد ایران

در ۳۰ سال گذشته جمعیت ۳۶ میلیونی ایران به ۷۷ میلیون تن افزایش پیدا کرده و نخستین موج این نسل نو به بزرگسالی رسیده‌است. بر اساس آمارهای رسمی نرخ بیکاری به ۲۲ درصد رسیده‌است اما برخی کارشناسان رقم آن را ۱۲٫۲ درصد برآورد می‌کنند

از سال ۱۳۵۳ بیش از چهار دهه است که ایران با نرخ تورم بالا دست و پنجه نرم می‌کند. پایین‌ترین تورم در طول این سال‌ها ۷ درصد و گاهی نیز در حدود ۵۰ درصد بوده‌است و نرخ بیکاری زمانی ۳ درصد و گاهی بیش از ۱۶ درصد بوده‌است. در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ (دو سال اخیر حکومت محمود احمدی‌نژاد) ایران شاهد تورم شدید و رشد منفی اقتصادی روبرو شد. با به قدرت رسیدن حسن روحانی در سال ۲۰۱۳ سرعت رشد تورم بسیار کمتر شد اما با این وجود نرخ تورم ایران در سال ۲۰۱۳ بعد از ونزوئلا بالاترین رقم در جهان بوده است.^[79]

در حالی که در زمینه بدهی خارجی، این رقم برای مدت‌ها صفر بوده ولی گاه چنان افزایش یافته که دولت را با بحران بازپرداخت مواجه کرده‌است. خصوصی سازی، رهایی از اقتصاد متکی به نفت و همگام شدن با اقتصاد جهانی پیشنهادهایی است که از سوی تحلیلگران برای بهبود اوضاع اقتصادی ایران مطرح می‌شود.

وابستگی شدید به درآمدهای غیرقابل اعتماد نفتی، برنامه ریزی اقتصادی ایران را همواره شکننده کرده‌است. برنامه دولت این است که وابستگی به درآمدهای نفتی را که ۸۰ درصد درآمدهای ارزی ایران را تشکیل می‌دهد، کاهش دهد اما هر گونه تلاش برای خارج کردن درآمدهای نفتی به معنای آن است که درآمدهای مالیاتی چند برابر شود. در همین راستا دولت اقدام به اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها نموده‌است.



پل ورسک در سوادکوه از پل‌های مهم راه آهن سراسری ایران

صنعت ایران پس از سال‌ها همچنان زیر پوشش یک رشته قوانین حمایتی دولتی فعالیت می‌کند و اگر در برابر فشارهای رقابتی جهانی قرار گیرد ممکن است بسیاری از کارخانه‌ها تعطیل شود و بیکاری افزایش یابد.

ایران در سالیان مختلف رشد اقتصادی مختلفی را تجربه کرده‌است. بر پایه گزارش صندوق بین‌المللی پول در سال ۲۰۰۹ رشد اقتصادی ایران ۱٫۱ بوده که این رقم در سال ۲۰۱۰ به ۱٫۶ درصد رسیده‌است که پس از قرقیزستان کمترین نرخ رشد اقتصادی را در بین کشورهای منطقه داشته‌است. بر پایه پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول نرخ رشد ایران در سال ۲۰۱۱ به صفر درصد نزول می‌کند و در سال ۲۰۱۲ به ۳ درصد خواهد رسید.^[80]

کشاورزی

نوشتارهای اصلی: کشاورزی در ایران و پیشینه کشاورزی در ایران

ایران در زمینه کشاورزی و باغداری، در خصوص برخی تولیدات دارای رتبه‌های بالایی است. بنا بر آمار سال ۲۰۰۷، این کشور در تولید خیار در جهان دارای مقام دوم،^[81] بادام مقام چهارم،^[82] سیب مقام پنجم^[83] گیلاس سوم،^[84] انجیر مقام سوم،^[85] پسته مقام اول،^[86] طالبی مقام چهارم،^[87] گردو مقام دوم،^[88] زردآلو مقام دوم،^[89] خرما مقام دوم،^[90] نخود مقام چهارم،^[91] هندوانه مقام پنجم،^[92] می‌باشد.

صنایع

عمده‌ترین صنایع پیشرفته ایران عبارتند از: صنایع نفت، گاز، پتروشیمی، فولاد، نساجی، شیمیایی، غذایی، خودروسازی، الکتریکی و الکترونیکی و... سازه‌های مهم دستی و سنتی ایران عبارتند از: فرش و قالی، گلیم بافی و زیلو، منبت‌کاری، خاتم‌کاری و سفال‌گری.

- جستار وابسته: فهرست صنایع دستی ایران

منابع و معادن مهم‌ترین صنایع و معادن ایران عبارتست از: نفت و گاز. ایران، سومین ذخایر نفتی جهان، یازده درصد ذخایر ثابت شده نفتی زمین معادل ۱۳۰ میلیارد بشکه؛ و نیز دومین ذخایر گازی جهان، هجده درصد ذخایر ثابت شده گاز زمین، معادل ۲۶ تریلیون متر مکعب را در اختیار خود دارد.^{[93][94]} همچنین ایران دومین صادرکننده بزرگ سازمان اپک است که پتانسیل تبدیل شدن به یک ابرقدرت انرژی را دارد.^[95] مهم‌ترین منطقه‌های نفتی این کشور مسجد سلیمان، هفتگل، گچساران، آغاچاری و اسلام‌آباد غرب (شاه‌آباد پیشین) است. همچنین دریای مازندران نیز اندوخته نفتی بسیاری را در خود نهفته دارد. نفت قم نیز در حال بهره‌برداری است. مهم‌ترین میدان گازی ایران، میدان گازی پارس، شامل: میدان گازی پارس جنوبی در منطقه عسلویه و میدان گازی پارس شمالی در منطقه مندستان هر دو در استان بوشهر واقع است.



ایران ۸۱٪ ذخایر نفت و ۱۸٪ ذخایر گاز جهان را در اختیار دارد.

بیشترین معادن در حال بهره‌برداری در استان‌های خراسان وجود دارد. دیگر معادن مهم ایران عبارت‌اند از: معادن کانیهای فلزی: آهن، منگنز، کرومیت، مس، سرب، روی، نیکل، کبالت، طلا، نقره و اورانیوم؛ معدنی شیمیایی: گوگرد، نمک؛ سنگهای تزئینی مانند فیروزه؛ شن و ماسه؛ و زغال سنگ.

گردشگری گردشگری در ایران قابلیت زیادی برای گسترش دارد. بر پایه گزارش سازمان جهانی جهانگردی، ایران رتبه دهم جاذبه‌های باستانی و تاریخی و رتبه پنجم جاذبه‌های طبیعی را در جهان دارا است، ولی با این وجود به دلیل محدودیتهای اجتماعی و تفریحی تاکنون چندان در جذب گردشگران خارجی موفق نبوده است.^[96] آمارهای رسمی از ورود گردشگران به ایران تفاوتی بین سفرهای تجاری، تفریحی و زیارتی نمی‌گذارد. اما به طور کلی در سال ۲۰۱۱ حدود ۳ میلیون نفر وارد ایران شدند و از این طریق بیش از دو میلیارد دلار وارد اقتصاد ملی ایران شد.^[97]

۱۱.۱.۲ هنر و فرهنگ

نوشتار اصلی: فرهنگ ایرانی

فرهنگ ایرانی ریشه در تاریخ دارد. برای شناخت فرهنگ ایران باید به کشورهای مستقلی که در پیرامون ایران هستند نیز نگریست. افغانستان، تاجیکستان، ازبکستان، پاکستان، ترکمنستان، جمهوری آذربایجان و حتی ارمنستان و گرجستان و همچنین کردهای عراق و ترکیه همگی کم یا زیاد گوشه‌ای از فرهنگ ایران را به ارث برده‌اند.



بناهای تاریخی همچون پاسارگاد از جاذبه‌های گردشگری ایران است.



قطعه خط شکسته نستعلیق اثر سید علی‌اکبر گلستانه

موسیقی ایرانی

موسیقی ایرانی به گونه‌های گوناگون باز شناخته می‌شود، موسیقی کلاسیک (یا موسیقی اصیل یا ردیف)، موسیقی محلی (نواحی)، موسیقی آیینی و مذهبی. به دلیل از بین رفتن بسیاری از قطعات و آثار تاریخی موسیقی دقیقاً روشن نیست اینگونه موسیقی در طول تاریخ چگونه اجرا می‌شده ولی در دوره معاصر، موسیقی ایرانی هم به صورت تکنوازی (عمدتاً مبتنی بر بداهه نوازی) و هم به گونه گروهی که دربرگیرنده خواننده، نوازنده و تنبک‌نواز است، نواخته می‌شود. موسیقی ایرانی هنگامی که به گونه تکنوازی نواخته می‌شود، مونوفونیک است، هرچند در تکنوازی نیز آکوردها برای آرایه‌بندی به کار می‌روند



یک اسطرلاب ایرانی متعلق به دوره قاجار

و در برخی فرم‌ها شاید در سراسر یک آهنگ نُت پدال نواخته شود. موسیقی که به گونه گروهی نواخته می‌شود، هته روفونیک است و آهنگی که خواننده آماده می‌کند، نوازنده به آسانی آن را بازتاب می‌دهد و کم و بیش آن را دگرگون می‌سازد.

نگارگری ایرانی

نگارگری ایرانی که به اشتباه مینیاتور نیز خوانده می‌شود شامل آثاری از دوره‌های مختلف تاریخ اسلامی ایران است که بیشتر به صورت مصورسازی کتب ادبی (ورقه و گلشاه، کليلة و دمنه، سمک عیار)، علمی و فنی (التربایق، الادویه المفردة، الاغانی)، تاریخی (جامع التواریخ)، و همچنین، برخی کتب مذهبی، همچون، خاوران نامه می‌باشد.

اولین آثاری که بتوان نام نقاشی بر آنها نهاد، در غار دوشه لرسطان و با حدود هشت تا ده‌هزار سال قدمت به دست آمده، و در دوره تاریخی آنچه را که بتوان نقاشی نامید در دیوارنگاری‌های اشکانی و ساسانی می‌توان دید. با ورود اسلام به ایران، این کشور تا مدت‌ها به دست امویان و عباسیان اداره شد، و از آن پس، با روی کار آمدن سلسله‌های ایرانی سامانیان، غزنویان، و آل بویه استقلال از دست رفته ایرانیان تا حدودی به آنها بازگشت. از این پس، زمینه برای احیای هنر و فرهنگ ایرانی به‌خصوص نگارگری ایرانی فراهم شد.

فرش بافی

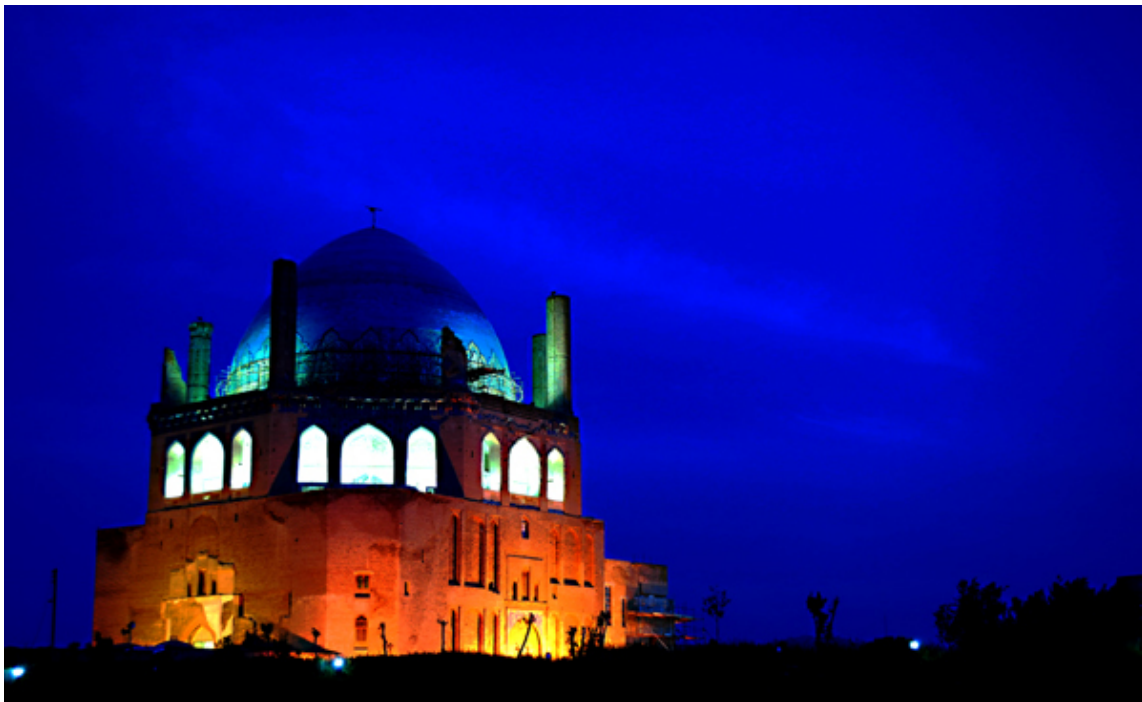
قالی‌بافی همواره در فرهنگ ایران جایگاه خاصی داشته و امروزه بیشترین فرش‌های دستباف دنیا در ایران ساخته می‌شود. میزان صادرات فرش‌های دستباف ایران در سال حدود ۵۱۷ میلیون دلار بوده‌است. نقشه‌ها و طرح‌های قالی در مناطق مختلف کشور متفاوت است اما به طور کلی از رنگ‌های متنوعی برای به تصویر کشیدن گل‌ها و گیاهان، جانوران و پرندگان استفاده می‌شود. زیراندازهای دیگری مثل گبه و گلیم نیز بافته می‌شوند که از نظر شیوه گره‌زنی و بافت تاروپود با فرش تفاوت دارند.

ادبیات فارسی

ادبیات فارسی تاریخی هزار و صد ساله دارد. شعر فارسی و نثر فارسی دو گونه اصلی در ادب فارسی هستند. برخی کتابهای قدیمی در موضوعات غیرادبی مانند تاریخ، مناجات و علوم گوناگون نیز دارای ارزش ادبی هستند و با گذشت زمان در زمره آثار کلاسیک ادبیات فارسی قرار گرفته‌اند.

آوازه برخی شاعران و نویسندگان ایرانی از مرزهای ایران فراتر رفته‌است. شاعران و نویسندگانی نظیر فردوسی، سعدی، حافظ شیرازی، مولوی، عمر خیام و نظامی شهرتی جهانی دارند. در میان چهره‌های شناخته شده ادبیات معاصر فارسی در جهان می‌توان به صادق هدایت در داستان و احمد شاملو در شعر اشاره کرد.

معماری در ایران



گنبد سلطانیه از شاهکارهای معماری ایرانی

کلیه بررسی‌ها و کاوش‌های باستانشناسی حکایت از آن دارد که سابقه معماری ایران به حدود هزاره هفتم پیش از میلاد می‌رسد. از آن زمان تا کنون پیوسته این هنر در ارتباط با مسائل گوناگون، به‌ویژه علل مذهبی، توسعه و تکامل یافته‌است.

معماری ایران دارای ویژگیهایی است که در مقایسه با معماری کشورهای دیگر جهان از ارزشی ویژه برخوردار است، ویژگیهایی چون طراحی مناسب، محاسبات دقیق، فرم درست پوشش، رعایت مسائل فنی و علمی در ساختمان، ایوانهای رفیع، ستونهای بلند و بالاخره تزئینات گوناگون که هر یک در عین سادگی معرف شکوه معماری ایران است.

خوشنویسی ایرانی

خوشنویسی ایرانی بخشی از خوشنویسی اسلامی است که در ایران و سرزمین‌های وابسته یا تحت نفوذ او همچون کشورهای آسیای میانه، افغانستان و شبه قاره هند به تدریج حول محور فرهنگ ایرانی شکل گرفت؛ و نه تنها از مفاخر هنر ایرانی بلکه از مفاخر هنر اسلامی و حتی هنر جهان به شمار می‌رود.

در حالی که عمده تبدیل نگارش معمولی کلمات به خوشنویسی هنرمندانه در جهان اسلام، به‌عهد ایرانیان بوده‌است، رفته رفته ایرانیان سبک و شیوه‌هایی مختص به خود را در خوشنویسی ابداع کردند. هرچند این شیوه‌ها و قلم‌های ابداعی در سایر کشورهای اسلامی هم طرفدارانی دارد اما بیشتر مربوط به ایران و کشورهای تحت نفوذ آن همچون کشورهای آسیای میانه، افغانستان، پاکستان و هند می‌باشد. در این منطقه نیز خوشنویسی همواره به عنوان والاترین شکل هنرهای بصری مورد توجه بوده و دارای لطافتی خاص است.

سینما

نوشتار اصلی: سینمای ایران

نخستین دوربین فیلم‌برداری در زمان مظفرالدین‌شاه به ایران آمد. نخستین فیلم صدادار پارسی، فیلم دختر لر بود که در سال ۱۳۱۷ خورشیدی توسط عبدالحسین سپنتا ساخته شد.

ورود نخستین دستگاه سینماتوگراف به ایران در سال ۱۲۷۹ هجری خورشیدی توسط مظفرالدین شاه سر آغازی برای سینمای ایران به حساب می‌آید، هر چند ساخت اولین سالن سینمای عمومی تا سال ۱۲۹۱ اتفاق نیفتاد. تا سال ۱۳۰۸ هیچ فیلم ایرانی ساخته نشد و اندک سینماهای تأسیس شده به نمایش فیلم‌های غربی که در مواردی زیرنویس پارسی داشتند می‌پرداختند. نخستین فیلم بلند سینمایی ایران به نام «آبی و رابی» در سال ۱۳۰۹ توسط آوانس اوگانیانس، با فیلمبرداری خان بابا معتضدی ساخته شد. فیلم سینمایی ایرانی جدایی نادر از سیمین در سال ۱۳۹۱ برنده جایزه اسکار شد.

۱۲.۱.۲ ورزش

نوشتار اصلی: ورزش در ایران

تهران نخستین شهر غرب آسیا بود که میزبان بازی‌های آسیایی ۱۹۷۴ شد. ورزشگاه آزادی که برای این رقابتها ساخته شد بزرگترین ورزشگاه ایران



ورزشگاه آزادی بزرگترین ورزشگاه ایران در سال ۱۳۵۰ افتتاح شد.

است. ورزش زورخانه‌ای و کشتی به عنوان ورزش‌های سنتی و ملی ایران شناخته می‌شوند. تیم ملی کشتی آزاد ایران شش بار قهرمان تیمی جهان شده‌است و بیشترین مدال‌های ایران در المپیک در این رشته به دست آمده‌است. غلامرضا تختی قهرمان المپیک و جهان در دهه ۱۳۳۰ و ۱۳۴۰ به عنوان یک قهرمان اسطوره‌ای و نماد جوانمردی در ایران مورد احترام است.

فوتبال در ایران امروزه از محبوب‌ترین ورزش‌های ایران است. تیم ملی فوتبال ایران چهار بار به جام جهانی راه پیدا کرده، سه بار قهرمان آسیا و چهار بار برنده مدال طلای بازی‌های آسیایی شده‌است. بسکتبال و والیبال ایران نیز از دهه ۱۳۸۰ به بعد موفقیت‌های زیادی کسب کرده‌اند. تیم ملی بسکتبال ایران در چهار دوره اخیر جام ملت‌های آسیا از ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۳ سه بار قهرمان شده‌است و تیم ملی والیبال ایران با کسب رتبه ششم در قهرمانی جهان ۲۰۱۴ و رتبه چهارم لیگ جهانی ۲۰۱۴ بهترین نتایج یک تیم آسیایی در این رشته ورزشی را کسب کرد.

ایران زادگاه ورزش جوگان است و در متن‌های قدیمی همچون شاهنامه فردوسی به این بازی اشاره شده‌است. تخته نرد نیز از بازی‌هایی است که در ایران ابداع شده و بخش مهمی از تکامل شطرنج نیز در ایران اتفاق افتاده است. با توجه به محیط کوهستانی ایران ورزش‌های کوهنوردی و صخره‌نوردی نیز در ایران رایجند. چندین پیست اسکی هم در نزدیکی تهران واقع است و پیست اسکی توجال با ارتفاع ۳۷۳۰ متر از مرتفع‌ترین پیست‌های دنیاست.

ورزش‌های قدرتی همچون وزنه برداری نیز در ایران بسیار محبوب هستند. وزنه برداری پس از کشتی بیشترین مدال‌های المپیک ایران را به دست آورده‌است. هنرهای رزمی متنوعی نیز در ایران تمرین می‌شوند. کونگ‌فو توأ در دهه ۱۳۵۰ در ایران با اقتباس از هنرهای رزمی چینی ابداع شد و ورزشکاران ایرانی در رشته‌های مختلف رزمی بارها قهرمان جهان شده‌اند.

از نخستین حضور رسمی ایران در المپیک در بازی‌های ۱۹۴۸ لندن تا ۲۰۱۲ لندن، ورزشکاران ایرانی موفق شدند تا در مجموع ۶۰ مدال برای کشورشان تصاحب کنند. ۱۵ مدال طلا، ۲۰ مدال نقره و ۲۵ مدال برنز حاصل تلاش ۳۹ ورزشکار ایرانی در ۱۵ دوره از بازی‌های المپیک است. ۳۳ مدال در کشتی آزاد، ۱۶ مدال در وزنه برداری، ۵ مدال در کشتی فرنگی، ۵ مدال در تکواندو و یک مدال در پر تاب دیسک به دست آمده‌اند و هادی ساعی با دو مدال طلا و یک برنز پرافتخارترین ورزشکار ایران در المپیک است. بهترین مقام ایران رتبه چهاردهم در المپیک ۱۹۵۶ ملبورن است و بهترین نتیجه از نظر تعداد مدال هم در المپیک ۲۰۱۲ لندن با ۴ مدال طلا، ۵ مدال نقره و ۳ مدال برنز به دست آمد.^[98]

۱۳.۱.۲ بانویس

- http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_sovereign_states_and_dependent_territories_by_population_density [1]
- “Iran”. International Monetary Fund. Archived from [the original](#) on 06 May 2012. Retrieved 2010-04-21. Check date values in: |archivedate=, |accessdate= (help)
- <http://www.tabnak.ir/fa/news/264313/> افزایش-سرانه-تولید-ناخالص-داخلی-ایران [3]
- CBI: Economic Trends ۲۰۰۸/۲۰۰۹. Retrieved 4 July 2009. [4]
- “Human Development Report 2010”. United Nations. 2010. Archived from the original on 06 May 2012. Retrieved 5 November 2010. Check date values in: |archivedate= (help) [5]
- ریشه لغت ایران (انگلیسی)، وب‌گاه ریشه لغات آنلاین. بازدید در ۲۰ تیر ۱۳۹۰. [6]
- CIA [7]
- “Official Iranian Population clock”. Amar.org.ir. Archived from the original on 06 May 2012. Retrieved 13 Feb 2012. Check date values in: |archivedate= (help) [8]
- name=<http://www.amar.org.ir/default-386.aspx> [9]
- سراسر آغاز از ایران در ویکی‌پدیای انگلیسی، نسخه ۲۷ مه ۲۰۰۷ [10]
- محسنی، محمدرضا ۱۳۸۹: «پان ترکیسم، ایران و آذربایجان» انتشارات سمرقند، ص ۲۱۲ [11]
- رضاییان، فرزین. هفت رخ فرخ ایران. چاپ ایبانه. انتشارات دایره سبز، ۱۳۸۶. ۱۷. [12]
- علیرضا شاهپور شهبازی. راهنمای مستند تخت جمشید. بنیاد پژوهشی پارسه-پاسارگاد. چاپ ۱۳۸۴. تهران: انتشارات سفیران و انتشارات فرهنگسرای میردشتی، ۱۳۸۴. ۱۸. شابک ۹۶۴-۹۱۹۶۰-۶-۴. [13]
- <http://nlai.ir/tabid/2598/mid/5853/ctl/asnad/Default.aspx?Subjectmid=5850&SubjectID=13093> [14]
- کتاب اسناد نام خلیج فارس، میراثی کهن و جاودان صفحه ۲۲ تا ۴۷ گفتار نام‌های سرزمین ایران [15]
- , During two seasons of excavation, Caldwell unearthed 7 different sections of the massive 7000 year old village. He also discovered the oldest known center for copper smelting and bread baking ovens in the world. [16]
- <http://cprot.te.verweg.com/2005-June/000718.html> , Iran recently sent an appeal to a Belgian court asking for the return of nine boxes of smuggled ancient artifacts and a ۲۸۰۰-year-old pin stolen from the exposition «۷۰۰۰ Years of Persian Art». [17]
- , The Municipality of Shoush (Susa) accepted a proposal by the city’s Cultural Heritage Department for the transfer of ۷۰۰۰-year-old city, but conditioned destruction of the terminal to an under-construction passenger terminal from the demolition of other constructions and residential units in the area. [18]
- Jiroft Iran - Jiroft archaeology musuem - GLOBOSapiens [19]
- «Persia 7000 years of civilisation» by David ABBASI(Siyavash AWESTA), The discovery in Iran of a civilisation old of 7000 turns all the archaeological data’s ups and down. [20]
- , The south-western part of Iran was part of the Fertile Crescent where most of humanity’s first major crops were grown. ۷۰۰۰ year old jars of wine excavated in the Zagros Mountains and ruins of 7000 year old settlements such as Sialk are further testament to this. [21]
- Press TV - Iran finds world’s oldest script [22]
- CHN | News [23]
- http://groups.google.com/group/historyoftamil/browse_thread/thread/23840a2363ca11a3 [24]
- «Jiroft Inscription», Oldest Evidence of Written Language - Persian Journal Culture Archaeological History Art Archaeology cutlural history news & Iranian cutlure newspaper [25]
- Study of the ancient Indus script [26]
- Jiroft: A Lost Kingdom of ...? [27]
- Ancient Scripts: Articles Archive [28]
- Archaeologists Have Discovered The World’s Oldest Inscription In Jiroft [29]

- [30] Chess, Goddess and Everything: Jiroft Again
- [31] مقاله «آغاز تمدن در ایران»، از روزنامه اعتماد ملی، شماره ۷ تیرماه
- [32] «اینجا» (انگلیسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [33] Encyclopædia Britannica Encyclopedia Article: Media ancient region, Iran
- [34] بریان، پی‌یر: «تاریخ امپراتوری هخامنشیان»، ترجمه مهدی سمسار، انتشارات زریاب، ۱۳۷۸ صفحه ۹۳
- [35] بریان، پی‌یر: «تاریخ امپراتوری هخامنشیان»، ترجمه مهدی سمسار، انتشارات زریاب، ۱۳۷۸ صفحه ۹۴
- [36] «اشکانیان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [37] زند و هومن یسن و کارنامه اردشیر پاپکان، صادق هدایت، انتشارات آزاد مهر، چاپ نخست ۱۳۸۴
- [38] کارنامه اردشیر بابکان، از متن‌های دوره ساسانی
- [39] «عباسیان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [40] «طاهریان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [41] «صفاریان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [42] «سامانیان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [43] «زیریان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [44] «DEYLAMITES». Wolfgang Felix, Wilferd Madelung. در *Encyclopædia Iranica* ویرایش 1. st Edition.
- [45] «بوییان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [46] تاریخ ایران و جهان (۱)، ص ۲۷۵
- [47] «غزنویان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [48] «سلجوقیان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [49] «خوارزمشاهیان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [50] «ایلخانیان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [51] تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوران صفویه (صص ۲۱ تا ۳۶)
- [52] تاریخ ایران (۲)، ص ۱۲۲
- [53] تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوران صفویه (صص ۲۸۴-۲۸۶)
- [54] «صفویان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [55] کتاب درسی تاریخ سال سوم راهنمایی ایران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۷۹، شابک ۹۶۴۰۵۰۰۶۶۶
- [56] Vladimir Minorsky, «The Guran» in Bulletin of School of Oriental and African Studies, 11, No. ۱, (۱۹۴۳).
- [57] «زندیان از ویکی‌پدیا» (پارسی). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲.
- [58] Fis - قاجار
- [59] دکتر باقر عاقلی. روزشمار تاریخ ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی جلد اول. چاپ هشتم. تهران: نامک، ۱۳۸۷. 143. ISBN 964-6895-53-0.
- [60] همشهری آنلاین
- [61] قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- [62] هدیه‌لو، مریم. «مجمعی برای تشخیص مصالح نظام». جام‌جم آنلاین. ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۱. بازبینی‌شده در ۱۳ دسامبر ۲۰۱۲.
- [63] اطلس گیتاشناسی استان‌های ایران، تهران: ۱۳۸۳، نقشه‌ها.
- [64] «The Hottest Spot on Earth» وبگاه NASA. انگلیسی)
- [65] تنش آبی چهارده سال دیگر می‌رسد-دنیای اقتصاد پنجشنبه بیست آبان ۸۹
- [66] Iran The World Factbook

- Library of Congress, Library of Congress – Federal Research Division. “Ethnic Groups and Languages of Iran”. Archived [67] from the original on 06 May 2012. Retrieved 2009-12-02. Check date values in: `|archivedate=`, `|accessdate=` (help)
- [68] تمام اقوام غیر پارسی زبان ایران ریشه ایرانی دارند
- [69] BBC پارسی - ایران - ایران 'اولین مصرف کننده مواد مخدر در جهان'
- [70] “Internet users, update for 2009”. internetworldstats.com. Archived from the original on 06 May 2012. Retrieved 2009-05-17. Check date values in: `|archivedate=`, `|accessdate=` (help)
- [71] جمعیت ایران به ۷۷,۱ میلیون نفر رسید خبرگزاری فارس
- [72] «ایران هجدهمین کشور پر جمعیت جهان باقی ماند». خبرگزاری ایسنا. بایگانی شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲. بازبینی شده در ۱۰ اسفند ۱۳۹۰.
- [73] «iran population». بایگانی شده از نسخه اصلی در ۲۸ آوریل ۲۰۱۴.
- [74] زبان‌های ایران
- [75] گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰
- [76] رنه داوید؛ کامی ژوفره اسپینوزی. درآمدی بر حقوق تطبیقی و دو نظام بزرگ حقوقی معاصر. ترجمه حسین صفایی. چاپ ششم. نشر میزان، ۱۳۸۴. ص ۷۸. ISBN 964-7896-26-3
- [77] Iran Military Introduction Global Security
- [78] افزایش مجدد مرگ و میر ناشی از حوادث رانندگی در ایران
- [79] نرخ تورم در ایران در سال گذشته به زیر ۱۵ درصد رسید رادیو فردا
- [80] رشد اقتصادی امسال ایران، صفر خواهد بود؟-خبرآنلاین پنجشنبه ۲۵ فروردین ۱۳۹۰
- [81] top5ofanything.com
- [82] www.top5ofanything.com
- [83] www.top5ofanything.com
- [84] www.top5ofanything.com
- [85] www.top5ofanything.com
- [86] www.top5ofanything.com
- [87] www.top5ofanything.com
- [88] www.top5ofanything.com
- [89] www.top5ofanything.com
- [90] www.top5ofanything.com
- [91] www.top5ofanything.com
- [92] www.top5ofanything.com
- [93] CIA - The World Factbook - Country Comparison:: Oil - proved reserves
- [94] Department of Energy. Retrieved 23 January 2008.
- [95] The EU should be playing Iran and Russia off against each other, by Julian Evans, Eurasian Home, 8 November ۲۰۰۶
- [96] ایران مقصد جدید گردشگران اروپایی؟ (بی‌بی‌سی فارسی)
- [97] iran surprise economic-success Washington Post
- [98] مدال آوران المپیک به تفکیک رشته کمیته ملی المپیک

۱۴.۱.۲ منابع

- دهخدا، علی‌اکبر. لغت‌نامه (واژه‌های ایران)، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- گیرشمن، رومن. ایران از آغاز تا اسلام. محمد معین. انتشارات معین، ۱۳۸۳.
- صفا، ذبیح‌الله. تاریخ ادبیات در ایران (۵ جلد)، انتشارات فردوس، ۱۳۶۷.
- میرهادی، توران (مقاله‌های ایران از مجموعه مقاله‌های فرهنگ‌نامه کودک و نوجوان، به کوشش توران میرهادی)، شرکت تهیه و نشر فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۹.
- (Iran) انگلیسی (بی‌بی‌سی انگلیسی، ۳ ژوئن ۲۰۰۸). بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲. بازبینی‌شده در ۱۰ مرداد ۱۳۸۷.
- درگاه ملی آمار، مرکز آمار ایران.
- «ایران از نگاه سیا»، روزنامه ایران، ۲۴ اردیبهشت ۱۳۸۴، ص ۱۸.
- کمیته ملی المپیک جمهوری اسلامی ایران

مقاله هخامنشیان

- تاریخ شاهنشاهی هخامنشی - دکتر خنجی
- مرتضی راوندی: تاریخ اجتماعی ایران. (جلد ۱) - ۳۷۹-۵۲۷
- ریچارد ن. فرای، میراث ایران، ترجمه مسعود رجب نیا

مقاله سلوکیان

- تاریخ ایران - دکتر خنجی
- تاریخ اجتماعی ایران. مرتضی راوندی. تهران، ۱۳۵۴
- تاریخ ایران از زمان باستان تا امروز، آ. آ. گراتوسکی - م. آ. داندامایو، مترجم، کیخسرو کشاورزی، ناشر: مروارید ۱۳۵۸
- تاریخ ایران از عهد باستان تا سده ۱۸، پیگولوسکایا، ترجمه کریم کشاورز، تهران، ۱۳۵۳.
- تاریخ ایران باستان: دیاکونوف، میخائیل میخائیلوویچ. ترجمه روحی ارباب. انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم ۱۳۸۰
- مرتضی راوندی، تاریخ تحولات اجتماعی، جلد یکم، شرکت سهامی کتاب‌های جیبی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۵۸
- اسدالله معروفی، تاریخ چهار هزار ساله ارتش ایران از تمدن ایلام تا ۱۳۲۰ خورشیدی، جنگ ایران و عراق، جلد یکم، نشر ایمان، تهران، ۱۳۷۸، ISBN 964-6820-03-4
- مالکوم کالج، اشکانیان، برگردان مسعود رجب‌نیا، انتشارات هیرمند، چاپ دوم ۱۳۸۳، ISBN 964-5521-12-2
- (divius.org) «Jona Lendering» [انگلیسی]. (بایگانی‌شده از نسخه اصلی در ۰۶ مه ۲۰۱۲).

۱۵.۱.۲ پیوند به بیرون

- نقشه شهرها، قومیت‌ها، راه‌ها، منابع و تأسیسات نفتی و گازی و اتمی
- نسخه PDF نقشه ایران در سازمان ملل متحد

{{جعبه‌های گشتن |title= جعبه‌های گشتن ایران |list=}}

۲.۲ افغانستان

مختصات: '۳۴°۳' شمالی / '۰۸°۶۹' شرقی / '۰۵°۳۴' شمالی / '۳۳°۰۱' شرقی

افغانستان با نام رسمی **جمهوری اسلامی افغانستان** (به پشتو: د افغانستان اسلامي جمهوریت) کشوری محصور در خشکی در آسیای میانه است.^[4] این کشور حدفاصل آسیای میانه، جنوب غربی آسیا و خاورمیانه می‌باشد و پایتخت آن کابل است. همسایگان افغانستان، پاکستان در جنوب و شرق، ایران در غرب، تاجیکستان و ازبکستان و ترکمنستان در شمال و چین در شمال شرقی هستند.

افغانستان ۶۵۲٬۸۶۴ کیلومتر مربع مساحت چهل و یکمین کشور وسیع دنیا است و جمعیت آن در سال ۲۰۱۳ بیش از ۳۱ میلیون نفر بوده که آن در رتبه چهل و دوم پرجمعیت‌ترین کشورهای دنیا قرار می‌دهد. فارسی دری و پشتو زبان‌های رسمی این کشور و اسلام دین رسمی آن است. بیش از سه دهه جنگ افغانستان را به یکی از کشورهای خطرناک و فقیر دنیا تبدیل کرده‌است. تولید ناخالص ملی سرانه این کشور در سال ۲۰۱۴ بر اساس ارزش اسمی دلار معادل ۶۹۵ دلار است و بر اساس برابری قدرت خرید به ۱۱۷۷ دلار می‌رسد. این کشور در سال ۲۰۱۱ با شاخص توسعه انسانی ۰٫۳۹۸ رتبه ۱۷۲ دنیا قرار گرفته‌است.

افغانستان در دوران باستان از نقاط کانونی در راه ابریشم و مسیرهای مهاجرت انسان‌ها بوده‌است. باستان‌شناسان شواهدی از سکونت انسان‌ها تا بیش از ۵۰٬۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح به دست آورده‌اند.^[5] نخستین تمدن شهری ممکن است در این قلمرو در بین ۳٬۰۰۰ تا ۲٬۰۰۰ سال قبل از میلاد آغاز شده باشد.^[6]

این کشور در محل ژئواستراتژیکی مهمی قرار گرفته که خاور، جنوب، باختر و آسیای میانه را به هم وصل می‌کند.^[7] از روزگار باستان، این سرزمین شاهد فتوحات نظامی بسیاری از جمله توسط اسکندر مقدونی، شاهنشاهی مائوریا، مسلمان عرب، چنگیز خان و دیگران بوده‌است.^{[5][6]} همچنین محل پاگیری امپراتوری‌های متعددی از جمله دولت یونانی بلخ، شاهنشاهی کوشان، ارغون شاهان، هیاطله، کابل‌شاهان، سامانیان، صفاریان، غزنویان، سلسله غوریان، و تیموریان و پادشاهی درانی بوده‌است.^[8]

تاریخ سیاسی افغانستان مدرن در سده ۱۸م با برخاست قبایل پشتون (که در گذشته افغان نامیده می‌شدند)، زمانی که در سال ۱۷۰۹ میلادی سلسله هوتکی با سرپرستی میرویس هوتکی حکومت خود را در قندهار ایجاد کردند، و به صورت دقیق‌تر و گسترده‌تر زمانی آغاز شد که احمد شاه درانی امپراتوری درانی را در سال ۱۷۴۷ ایجاد کرد.^{[9][10][11]} پایتخت آن در سال ۱۷۷۶ توسط تیمور شاه از قندهار به کابل منتقل شد و بخشی از قلمرو آن به امپراتوری‌های همسایه در سال ۱۸۹۳ واگذار شد. در اواخر سده ۱۹، افغانستان به یک دولت حائل در "بازی بزرگ" بین امپراتوری‌های انگلیس و روس تبدیل شد.^[12] در تاریخ ۱۹ اوت ۱۹۱۹، پس از جنگ سوم افغان و انگلیس و امضای معاهده راولپندی این کشور دوباره کنترل امور خارجه خود را از بریتانیا پس گرفت که استقلال خود را توسط امان‌الله شاه اعلام نمود.

از اواخر دهه ۱۳۵۰ شورش مجاهدین افغان علیه حکومت متحد شوروی افغانستان این کشور را درگیر جنگی طولانی کرد که در طول یک دهه جان بیش از یک میلیون افغانی را گرفت. این جنگ پس از پیروزی مجاهدین بر دولت دکنتر نجیب نیز میان گروه‌های مختلف مجاهدین ادامه یافت. طالبان در میانه‌های دهه ۱۳۷۰ کنترل بیشتر مناطق افغانستان را به دست گرفتند اما با حمله ائتلاف بین‌المللی به رهبری آمریکا در سال ۱۳۸۰ حکومت را از دست دادند. در دسامبر ۲۰۰۱، شورای امنیت سازمان ملل یک نیروی بین‌المللی به نام آیساف را مامور کمک به حفظ امنیت و دولت جدید افغانستان به ریاست حامد کرزی کرد.^[13] افغانستان در حال حاضر در عین حال که با مقاومت مسلحانه طالبان و گروه‌های دیگری همچون شبکه حقانی و حزب اسلامی حکمتیار درگیر است، به کندی و با حمایت جامعه بین‌المللی در حال بازسازی است.^[14]

۱.۲.۲ نام

واژه افغانستان از دو بخش «افغان» و «ستان» تشکیل شده‌است. افغان نامی است که معمولاً در اشاره به پشتونها استفاده می‌شود. این واژه به شکل ابگان در قرن سوم میلادی توسط ساسانیان و اوگانا در قرن ششم میلادی توسط ستاره‌شناس هندی و اراهمیرا استفاده شده‌است. در نوشته‌های قرن دهم میلادی به بعد به طور مکرر به واژه افغان در آثار جغرافیایی بر می‌خوریم.

واژه افغانستان به عنوان نام این کشور در سال ۱۳۰۲ ه. ش (۱۹۲۳) و در قانون اساسی امان‌الله شاه به تصویب رسید.^[15] واژه افغان در سال ۱۳۴۳ (۱۹۶۴) و در قانون اساسی تصویبی محمد ظاهرشاه با تعریفی تازه و به معنی همهٔ افراد شهروند کشور افغانستان به کار رفت.^[16] در منابع تاریخی کهن خراسان و آریانا و آریانستان و کابلستان نیز برای سرزمینهای شرق ایران یا افغانستان امروزی بکار رفته است.

۲.۲.۲ تاریخ

نوشتار اصلی: تاریخ افغانستان

افغانستان، اگرچه به‌عنوان یک کشور و یک ملت دارای تاریخی جدید است؛ اما، این سرزمین از لحاظ قدمت تاریخی، یکی از کهن‌ترین کشورهای جهان به‌شمار می‌رود.^[17]

سرزمین افغانستان امروزی بدلیل قرارگرفتن در مسیر جاده ابریشم محل پیوندگاه تمدن‌های بزرگ جهان بوده و در طول سده‌ها، قشرهای پیاپی از هویت‌ها، فرهنگ‌ها و باورها سرزمینی را که امروزه افغانستان نامیده می‌شود بازشناسانده‌اند. این موقعیت مهم و حساس ژئواستراتژیکی و ژئوپولیتیکی افغانستان در شکل دادن موزائیکی غنی از فرهنگ‌ها و تمدن‌های بزرگ همچون ایرانی، یونانی، بین‌النهرینی و هندی در این کشور نقش مهمی داشته‌است و میراث فرهنگی باستانی این کشور را ترسیم می‌کند: از پیکره‌های یونانی-بودایی گندهارا گرفته تا نگاره‌های دیواری مغاره‌های بامیان و تا نقوش تذهیب و خوشنویسی که زینت‌بخش بناهای دوران نخستین اسلامی هستند.^[18] از عصر پارینه‌سنگی و طی دوره‌های تاریخی، مردم افغانستان، یا همان ایرانیان شرقی باستان، جایگاه عمده‌ای در معرفی و گسترش ادیان جهانی و نقش مهمی در بازرگانی و دادوستد داشته و گهگاه کانون مسلط سیاسی و فرهنگی در آسیا بوده‌اند. از این رو افغانستان در طول تاریخ گلوگاه یورش مهاجمین و جهان‌گشایان بوده که ردپای آن‌ها هنوز در گوشه و کنار این سرزمین دیده می‌شود.^[19]



سرزمین‌های باستانی باختر (Bactria) و هریوه (Aria) در این نقشه موقعیت افغانستان را در جاده ابریشم نشان می‌دهند. این کشور به دلیل قرارگرفتن در مسیر شاهراه جاده ابریشم محل پیوندگاه فرهنگ‌ها و تمدن‌های بزرگ جهان بوده‌است.

از روزگار باستان، این سرزمین شاهد فتوحات نظامی بسیاری از جمله توسط اسکندر مقدونی، شاهنشاهی مائوریا، مسلمان عرب، چنگیز خان و دیگران بوده‌است.^{[5][6]} این سرزمین همچنین محل یابگری امپراتوری‌های متعددی از جمله دولت یونانی بلخ، شاهنشاهی کوشان، هیاطله، کابل‌شاهان، سامانیان، صفاریان، غزنویان، سلسله غوریان، و تیموریان و پادشاهی درانی بوده‌است.^[8] در اواسط سده هفتم (۶۴۲-۸۷۰) پس از اینکه حمله اعراب به ایران با شکست امپراتوری ساسانی کامل شد، آن‌ها به سوی خاور ایران هجوم برده و در سال ۶۴۲ میلادی شهر هرات را تسخیر کردند. در سال ۸۷۰، کابل و تقریباً تمام مناطق افغانستان فعلی توسط اعراب فتح شدند.

با اطمینان و جرأت می‌توان گفت که تاریخ کامل کشور افغانستان را نمی‌توان از ذیل نام افغان و افغانستان دریافت؛ بلکه تاریخ باستانی و سده‌های میانه این مملکت را باید در تاریخ ایران اوستایی و شاهنامه‌ای و در تاریخ خراسان جستجو نمود و بدون تردید تاریخ ایران اوستایی و شاهنامه‌ای و خراسان تاریخی از سرزمین بلخ و بامیان و سیستان و نیمروز و زابل و کابل و هرات و مرو و غور و غرjestان و از کتاب اوستای زردشت و شاهنامه‌ها و از تاریخ پیشدادیان و گیانیان و ادبیات دری، جدا نیست.

افغانستان مستقل

نوشتار اصلی: شکل‌گیری افغانستان

تاریخ سیاسی افغانستان مدرن در ابتدای سده هجدهم میلادی با خیزش قبایل پشتون (که به عنوان اوغان یا افغان نیز شناخته می‌شوند) آغاز شد. زمانی که در سال ۱۷۰۹ میلادی سلسله هوتکی حکومت خود را در قندهار ایجاد کردند، و به صورت دقیق‌تر، زمانی که احمد شاه درانی امپراتوری درانی را در سال ۱۷۴۷ ایجاد کرد که پیشرویی از افغانستان امروزی شد.^{[9][10][11]} پایتخت آن در سال ۱۷۷۶ از قندهار به کابل منتقل شد و بخشی از قلمرو آن به امپراتوری‌های همسایه در سال ۱۸۹۳ واگذار شد. در اواخر سده ۱۹، افغانستان به یک دولت حائل در "بازی بزرگ" بین امپراتوری‌های انگلیس و روس تبدیل شد.^[12]

افغانستان چندی پس از استقلال، زیر سلطه بریتانیا درآمد. از زمان استقلال افغانستان در سال ۱۲۹۸، این کشور دو بار توسط امپراتوری بریتانیا اشغال گردید و تا زمان اعلان استقلال آن توسط امان‌الله خان در ۱۲۹۸ (۱۹۱۹ م) سیاست خارجی افغانستان زیر نظر مستقیم امپراتوری بریتانیا بود. در ۱۹ اوت ۱۹۱۹، پس از جنگ سوم افغان و انگلیس و امضای معاهده راولپندی بود که افغانستان دوباره کنترل امور خارجه خود را از بریتانیا گرفت. واژه افغانستان به عنوان نام یک کشور در سال ۱۳۰۲ و در قانون اساسی امان‌الله شاه به تصویب رسید.^[16] آغاز پادشاهی امان‌الله شاه در سال ۱۳۰۲ آغاز تاریخ مستقل افغانستان است.

یک دوره کوتاه‌مدت که به نام دهه دموکراسی نامیده می‌شود در این کشور در ده سال پایانی دوره پادشاهی محمد ظاهرشاه به وجود آمد و با کودتای سال ۱۳۵۲ داوود خان به پایان رسید. داوود خان پسر کاکای (پسرعمو) محمد ظاهرشاه آخرین پادشاه افغانستان بود و خودش اولین رئیس‌جمهور کشور گردید.



ظاهرشاه آخرین پادشاه افغانستان چهل سال بر این کشور حکومت کرد.



ملاقات نمایندگان مجاهدین افغان با رونالد ریگان رئیس‌جمهور آمریکا در سال ۱۹۸۳ در کاخ سفید



ویرانی شهر کابل بر اثر جنگ مجاهدین افغان

جنگ داخلی افغانستان - حزب دمکراتیک خلق افغانستان که حزبی مارکسیست و طرفدار شوروی بود در هفت ثور ۱۳۵۷ حکومت داوود خان را سرنگون کرده و جمهوری دمکراتیک افغانستان را تاسیس کرد. در پی برقراری این حکومت و به ویژه پس از مداخله نظامی شوروی در افغانستان مقاومت گروه‌های اسلام‌گرا علیه آن آغاز شد. شورشیان که به نام مجاهدین افغان شناخته می‌شدند، پس از بیش از یک دهه جنگ چریکی علیه نیروهای شوروی در افغانستان در هشت ثور ۱۳۷۱ کابل را به تصرف خود درآوردند.

رهبران اصلی مجاهدین افغان در توافق پیشاور برای تشکیل حکومت جدیدی به نام دولت اسلامی افغانستان به توافق رسیدند اما گلبدین حکمتیار که به عنوان نخست‌وزیر دولت تعیین شده بود، با این شیوه تقسیم قدرت مخالفت کرده و وارد جنگ علیه نیروهای شورای نظام و جمعیت اسلامی افغانستان به رهبری برهان‌الدین ربانی و احمدشاه مسعود و جنبش ملی اسلامی افغانستان به رهبری عبدالرشید دوستم شد. این در حالی بود که

اختلافات گروه‌های مختلف مجاهدین بر سر تقسیم قدرت باعث آغاز مرحله جدیدی از جنگ داخلی افغانستان بود که با جنگ‌های پی‌درپی گروه‌های رقیب و بمباران شهرها و مناطق مسکونی همراه بود. در این دوران گروه‌های مختلف سیاسی و نظامی هر یک بخشی از کشور را در کنترل خود داشتند و شهر کابل و حومه آن بین پنج گروه مختلف مجاهدین تقسیم شده بود.

رقابت قدرت‌های منطقه‌ای نیز باعث شده بود تا جنگ گروه‌های افغان به یک جنگ نیابتی تبدیل شود. پاکستان که از حکومت جدید مجاهدین ناخشنود بود از حزب اسلامی حکمتیار مهم‌ترین مخالف آن‌ها حمایت نظامی، عملیاتی، و مالی می‌کرد. گلبدین حکمتیار بدون پشتیبانی لجستیکی و راکت‌های ارتش پاکستان قادر نبود تا نیمی از کابل را به ویرانه تبدیل کند. عربستان سعودی و ایران نیز برای تامین هژمونی منطقه‌ای خود از گروه‌های متحد خود در این نبرد پشتیبانی می‌کردند. ایران به حزب وحدت به رهبری عبدالعلی مزاری که از هزاره‌های شیعه‌مذهب تشکیل می‌شد، کمک می‌کرد تا قدرت نظامی و تأثیرگذاری سیاسی آن‌ها را افزایش دهد. عربستان نیز از جریان وهابی اتحاد اسلامی افغانستان به رهبری رسول سیاف پشتیبانی می‌کرد. اختلافات این دو گروه نیز به سرعت به یک جنگ تمام عیار و خونین تبدیل شد که گروه‌های دیگر مجاهدین را نیز درگیر خود کرد. ازبکستان نیز از نیروهای جنبش ملی اسلامی افغانستان به رهبری عبدالرشید دوستم از یک‌تبار حمایت می‌کرد تا این گروه بتواند بخش‌های شمالی افغانستان را در کنترل خود داشته باشد.

حزب وحدت که در جریان جنگ با نیروهای سیاف در مقاطعی با نیروهای شورای نظام/جمعیت اسلامی هم درگیر شده بود در ابتدای زمستان سال ۱۳۷۱ از دولت خارج شده و با حزب اسلامی حکمتیار متحد شد. در همین زمان صبغت‌الله مجددی که به عنوان رئیس‌جمهور دولت انتقالی تعیین شده بود جای خود را به برهان‌الدین ربانی رهبر جمعیت اسلامی افغانستان داد. ربانی نخستین و تنها رئیس‌غیرپشتون در تاریخ سیاسی افغانستان محسوب می‌شود.

حکمتیار که علت اصلی مخالفت خود را حضور کمونیست‌های سابق به ویژه ژنرال دوستم در دولت جدید عنوان می‌کرد در زمستان ۱۳۷۲ با جنبش ملی ژنرال دوستم نیز متحد شد و ائتلاف حزب وحدت/حزب اسلامی/جنبش ملی علیه نیروهای مسعود و دولت افغانستان شکل گرفت. حالا حزب اسلامی می‌توانست از نیروی هوایی جنبشی‌ها هم برای بمباران مواضع دشمن و تدارکات‌رسانی به نیروهای خودی استفاده کند. با این وجود در سال ۱۳۷۳ مسعود موفق شد تا تمامی مخالفان خود را از کابل بیرون براند. اما از سوی دیگر نیروهای دوستم موفق شدند تا نیروهای جمعیت اسلامی را از مزار شریف بیرون رانده و این شهر مهم شمال افغانستان را در اختیار خود بگیرند.

قندهار نیز در این دوران بین سه رهبر پشتو به نام‌های گل‌آغا شیرزی، ملا نقیب‌الله و آمر لالی تقسیم شده بود که هر یک برای تحکیم موقعیت خود با یکدیگر درگیر بودند.

جنگ میان گروه‌های مجاهدین زمانی آغاز شد که دولت جدید افغانستان هنوز نتوانسته بود ادارات دولتی، واحدهای پلیس و نظام دادگستری خود را تشکیل دهد و در چنین وضعیتی رفتار سبعانه برخی اعضای گروه‌های مختلف مجاهدین باعث شده بود تا کابل به شهری بی‌قانون و آشوب‌زده تبدیل شود. با توجه به همین وضعیت آشوبناک بسیاری از رهبران مجاهدین هم در عمل کنترلی بر فرماندهان زیردست خود نداشتند و قتل، زورگیری و تجاوز جنسی به پدیده‌ای رایج تبدیل شده بود.

از اواخر دهه ۱۹۷۰ افغانستان جنگ‌های داخلی دنباله‌داری را تحمل کرد که با اشغال‌های دولت‌های خارجی در همانند تهاجم اتحاد جماهیر شوروی در ۱۹۷۹ و تهاجم ایالات متحده در اکتبر ۲۰۰۱ که باعث سرنگونی دولت طالبان شد همراه بود. در دسامبر سال ۲۰۰۱، شورای امنیت سازمان ملل به ایجاد نیروی بین‌المللی کمک به امنیت (آیساف) برای کمک به حفظ امنیت و کمک به دولت مرکزی اجازه داد.^[13] افغانستان در حال حاضر در عین حال که با شورشیان طالبان سروکار دارد، به کندی و با حمایت جامعه بین‌المللی در حال بازسازی است.^[14]

سلطه طالبان مجاهدین موفق به تشکیل دولت ملی نشدند و جای آنها را طالبان که از حمایت مادی و معنوی پاکستان و عربستان سعودی سود می‌برد، گرفت. طالبان نیز نتوانست بقایای مجاهدین را که علیه آنها پایداری می‌کردند، به طور کامل سرکوب نماید. رژیم طالبان در سال ۱۳۸۰ با حمله ائتلاف بین‌المللی به رهبری ایالات متحده آمریکا از هم پاشید.

ورود ۲۰۰۱ ایالات متحده نوشتار اصلی: جنگ افغانستان (۲۰۰۱ تاکنون)

از سال ۱۳۸۰ (۲۰۰۱ میلادی) پس از کنفرانس بن در اثر توافق گروه‌های افغان دولت موقت به رهبری حامد کرزی روی کار آمد. دولت جدید در پاییز ۱۳۸۳ (۷ دسامبر ۲۰۰۴) به ریاست جمهوری حامد کرزی شکل گرفت و در پاییز ۱۳۸۴ (۱۹ دسامبر ۲۰۰۵ میلادی) نیز انتخابات مجلس قانون‌گذاری برگزار شد.

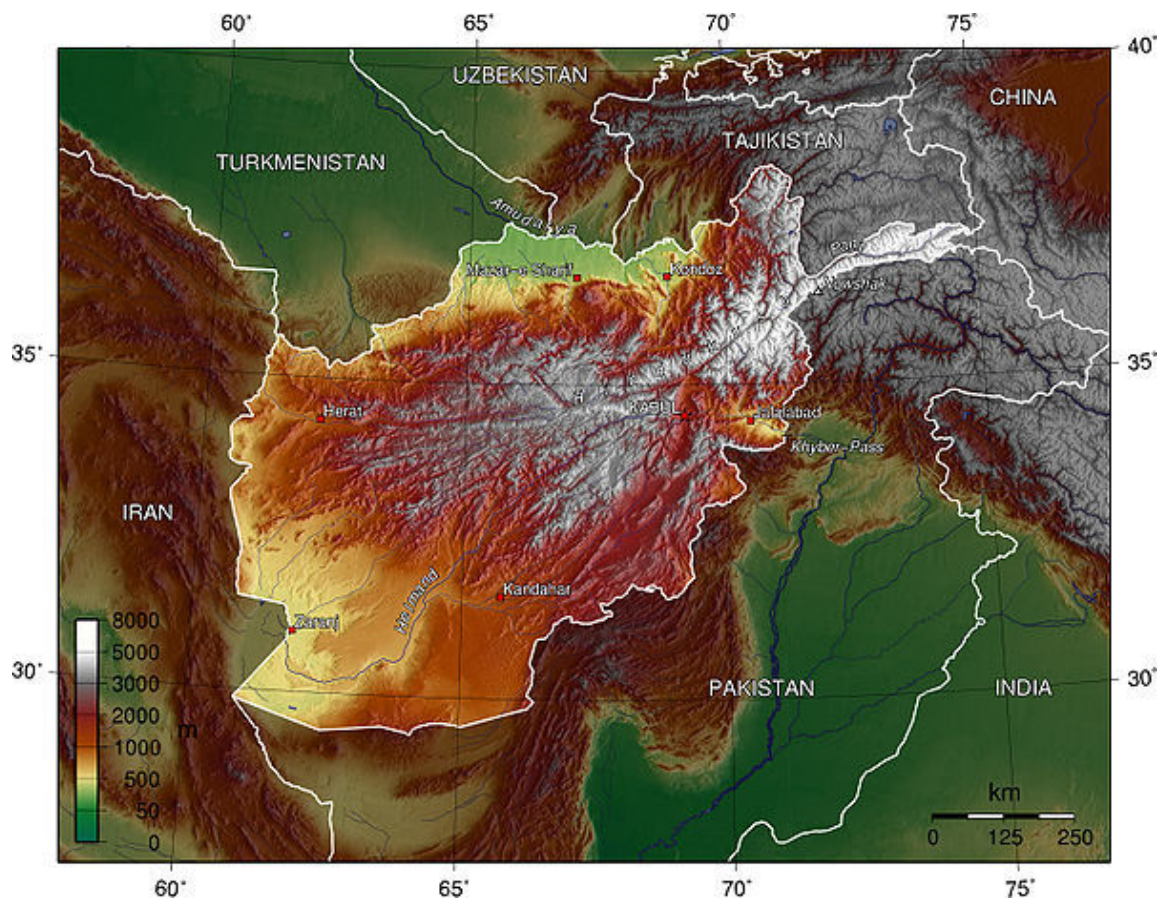
۳.۲.۲ جغرافیای طبیعی

نوشتار اصلی: جغرافیای طبیعی افغانستان

افغانستان کشوری محصور در خشکی و کوهستانی است که بین جنوب آسیا و آسیای میانه در طول جغرافیایی ۶۰ تا ۷۵ درجه شرقی و عرض ۲۹ تا ۳۸ درجه شمالی قرار گرفته‌است. بلندترین نقطه کشور قله نوشاخ به ارتفاع ۷۴۴۸۵ متر از سطح دریا در شمال شرقی کشور در مرز تاجیکستان است.

افغانستان از نظر جغرافیایی به سه منطقه متمایز از یکدیگر تقسیم می‌شود؛ دشتهای شمالی کشور که ناحیه‌ای عمدتاً زراعی است. فلات جنوب غربی که بیشتر چشم‌اندازی بیابانی و نیمه‌خشک دارد و ارتفاعات مرکزی از جمله رشته‌کوه هندوکش که این دو را از هم جدا می‌کند.^[20]

افغانستان آب‌وهوایی بری (تابستان گرم و زمستان سرد) دارد. زمستان‌های ارتفاعات مرکزی و شمال شرقی افغانستان بسیار سرد و خشن است. به طوری که میانگین دما در دی ماه به زیر -۱۵ درجه سانتیگراد می‌رسد. از سوی دیگر مناطق کم‌ارتفاع جنوب غربی (حوضه سیستان)، منطقه جلال‌آباد در شرق و



نقشه ناهمواری‌های افغانستان



رودهای ارغنداب و ترناک موازی با یکدیگر از شهر قندهار می‌گذرند.

دشت‌های ترکستان در کنار رود آمودریا در شمال، تابستان‌هایی گرم دارند و میانگین دمای آنها در تیرماه به بیش از ۳۵ درجه می‌رسد. کوهستان هندوکش در شمال شرق افغانستان منطقه‌ای فعال از نظر زمین‌شناختی است و بسیار زلزله‌خیز است که گاهی به رانش زمین و ریزش بهمن (برف‌کوچ) نیز منجر می‌شود. در سال ۱۹۹۸ زلزله‌ای در این منطقه جان ۶ هزار نفر را گرفت. چهار سال بعد ۱۵۰ نفر در زلزله دیگری در هندوکش کشته شدند و در سال ۲۰۱۰ زلزله دیگری جان ۱۱ افغان را گرفته و ۲ هزار خانه را تخریب کرد. در سال ۲۰۱۴ نیز رانش زمین در بدخشان چندین هزار کشته بر جای گذاشت.

مرزها

• کل: ۵۵۲۹ کیلومتر

- ایران (باختر): ۹۳۶ کیلومتر
- ترکمنستان (شمال): ۷۴۴ کیلومتر
- ازبکستان (شمال): ۱۳۷ کیلومتر
- تاجیکستان (شمال): ۱۲۰۶ کیلومتر
- چین (شمال خاور): ۷۶ کیلومتر
- پاکستان (جنوب): ۲،۴۳۰ کیلومتر



طبیعت افغانستان؛ از چپ: پارک ملی بند امیر در بامیان، تونل سالنگ در پروان، دره کورنگل در کنر و سد کجکی در هلمند

منابع آبی

بیشتر رودخانه‌های مهم افغانستان از ارتفاعات مرکزی کشور سرچشمه گرفته و به دریاچه‌های کوچک داخلی ریخته یا در شنزارهای بیابانی فرو می‌روند. آمودریا، هلمند، کابل‌رود و هریرود مهمترین حوضه‌های آبی کشور را تشکیل می‌دهند.

آمودریا که ۲۵۴۰ کیلومتر طول دارد و از یخچال‌های پامیر سرچشمه می‌گیرد و حدود ۲۴۱ هزار کیلومتر مربع از خاک افغانستان را آبیاری می‌کند. حدود هزار کیلومتر از این رود مرز بین افغانستان و جمهوری‌های تاجیکستان و ازبکستان است. آمودریا از جایی که رود کوچکچه در غرب شهر فیض‌آباد به آن می‌ریزد قابل کشتیرانی می‌شود.

حوضه آبی شمال غرب کشور وابسته به هریرود است که از دامنه غربی کوه بابا سرچشمه می‌گیرد. این رود در مسیری غربی به سوی هرات آمده و زمین‌های بارور دره عریض هرات را آبیاری می‌کند و سپس به سمت شمال چرخیده و مرز ایران و افغانستان تبدیل می‌شود. سپس به خاک ترکمنستان وارد شده و در بیابان قراقوم ناپدید می‌شود.



دره ارغنداب بین لشکرگاه و قندهار

هلمند یا هیرمند رودخانه اصلی جنوب غرب افغانستان است. شاخه اصلی هلمند هم از رشته‌کوه بابا در غرب کابل سرچشمه گرفته و ۱۱۵۰ کیلومتر طول دارد. رودهای متعددی در طول این مسیر به هلمند می‌پیوندند که ارغنداب مهمترین آنهاست. هلمند ۲۵۹ هزار کیلومترمربع از خاک افغانستان را آبیاری می‌کند و به دریاچه هامون و دیگر دریاچه‌های فصلی مرز ایران و افغانستان می‌ریزد.

مهمترین حوضه آبخیز شمال شرق این کشور به رود کابل تعلق دارد که از رشته‌کوه پغمان به سوی شرق می‌رود تا اینکه در پاکستان به رود ایندوس می‌پیوندد.

هامون صابری دریاچه آب شوری که فقط گاهی اوقات پرآب می‌شود در جنوب غرب افغانستان و ایستاده مقر دریاچه آب شور دیگری در ۱۰۰ کیلومتری جنوب غزنی، دو دریاچه مهم افغانستان هستند. در کوه بابا هم پنج دریاچه کوچک وجود دارد که به دریاچه‌های امیر شهرت دارند و به جهت رنگ‌های عجیبشان شهرت دارند. رنگ آنها از سفید شیری تا سبز تیره متغیر است و این به دلیل سنگ‌های بستر این دریاچه‌هاست.

منابع طبیعی

از منابع طبیعی کشور می‌توان به گاز طبیعی، نفت، زغال سنگ، مس، کرومیت، طلق (نوعی کانی شفاف به رنگ‌های سفید و سبز و خاکستری)، سولفات باریوم، گوگرد، سرب، روی، آهن، نمک طعام و سنگ‌های قیمتی، اورانیوم و... اشاره کرد.^[21]

محیط زیست

قطع درختان جنگلی توسط قاچاقچیان و انتقال چوب این درختان به کشورهای همسایه و عمدتاً پاکستان باعث نابودی بیش از ۷۰ درصد جنگل‌های این کشور تا سال ۲۰۰۹ شد.^[22]

شاید مهم‌ترین مشکل زیست‌محیطی افغانستان خطر نابودی جانورانی مانند پلنگ برفی، بزهای کوهی، سمور، غزال، قوچ و... باشد. این حیوانات بیشتر برای استفاده از پوست‌شان کشته می‌شوند.^[22]

از شاخص‌ترین محدودیت‌های زیست‌محیطی این کشور می‌توان به محدودیت در دسترسی به منابع آب (مصرف کشاورزی و آشامیدنی)، چرای بیش از حد دام، آلودگی هوا و آب، عدم دسترسی به آب‌های آزاد و... اشاره کرد. تقریباً در افغانستان سامانه دفع زباله به روش مدرن وجود ندارد.

جانوران

نوشتار اصلی: جانوران وحشی افغانستان

بیشتر حیوانات مربوط به منطقه زیرگرمسیری در افغانستان زندگی می‌کنند. پستانداران بزرگ در گذشته بسیار فراوان بودند اما اکنون تعداد آنها بسیار



بزکوهی مارخور از حیوانات در معرض انقراض افغانستان

کم شده و از میان آنها ببر منقرض شده است. پستاندارانی چون گرگ، روباه، کفتار راهراه، شغال، آهو، و چندین گربه سان وحشی از جمله پلنگ و پلنگ برقی در افغانستان حضور دارند. چندین گونه از بز کوهی مثل مارخور (که بخاطر شاخ‌های درهم پیچیده و بلندش معروف است) و گوسفندهای وحشی اوربال و مارکوپولو در هندوکش و پامیر دیده می‌شوند و خرس قهوه‌ای هم در مناطق کوهستانی و جنگلی حضور دارد.

پرنده‌گان شکاری مثل کرکس و عقاب و پرنده‌گان دیگری چون بلدرچین، کبک، قرقاول، پلیکان، و درنا نیز در این کشور حضور دارند. در رودخانه‌ها و دریاچه‌ها و تالاب‌های افغانستان انواع مختلفی از ماهی‌های آب شیرین زندگی می‌کنند اما تعداد آنها معمولاً زیاد نیست. فقط در رودخانه‌های بخش شمالی هندوکش است که ماهی‌های قزل‌آلا در تعداد فراوان حضور دارند.

۴.۲.۲ حکومت

نظام حکومتی

نظام حکومتی افغانستان جمهوری اسلامی نام دارد و از سه قوه اجرائیه، قانون گذاری و قضاییه تشکیل می‌شود. افغانستان یک جمهوری ریاستی است که در آن ریاست کشور و حکومت بر عهده رئیس‌جمهور است. حامد کرزی رئیس‌جمهور افغانستان از سال ۲۰۱۱ بود که با روشن شدن نتایج پر سر و صدای انتخابات ریاست‌جمهوری ۱۳۹۳ افغانستان جای خود را به اشرف غنی احمدزی داد. رئیس‌جمهور دو معاون دارد که معمولاً از قومیت‌های مختلف متفاوت انتخاب می‌شوند. پس از مرگ ناگهانی محمد فهیم در اسفندماه ۱۳۹۲ یونس قانونی به جای او به عنوان معاون اول انتخاب شد و کریم خلیلی نیز معاون دوم رئیس‌جمهور از سال ۱۳۸۳ خورشیدی است.

شورای ملی افغانستان نهاد قانون‌گذاری این کشور که از دو مجلس به نام‌های ولسی جرگه (مجلس سفلی) و مشرانو جرگه (مجلس علیا یا سنا) تشکیل می‌شود. ریاست ولسی جرگه بر عهده یونس قانونی و ریاست مشرانو جرگه بر عهده صبغت‌الله مجددی است.

انتخابات ولسی جرگه (مجلس نمایندگان) در سطح ولسوالی‌ها به صورت انتخابات سراسری انجام می‌شود. این مجلس ۲۴۹ نماینده دارد. در مشرانو جرگه ۱۰۲ نماینده عضویت دارند. یک سوم آنها توسط رئیس‌جمهور انتخاب می‌شوند. همچنین هر ولایت در مشرانو جرگه (مجلس سنای افغانستان) دو نماینده دارد که یکی توسط شوراهای ولایتی و دیگری توسط شوراهای ولسوالی‌ها انتخاب می‌شوند و به دلیل تشکیل نشدن شوراهای ولسوالی‌ها فعلاً هر دو نماینده را شوراهای ولایتی انتخاب می‌کنند. اختیارات مشرانو جرگه بیشتر جنبه مشورتی دارد اما در حالت‌های خاصی امکان وتو قوانین ولسی جرگه نیز به آن داده شده است.

ستره محکمه (دیوان عالی افغانستان) عالیترین نهاد قضایی این کشور است و ریاست آن را عبدالسلام عظیمی بر عهده دارد.

ارتش

ارتش ملی افغانستان پس از فروپاشی طالبان به تدریج شروع به بازسازی گری کرد. در سال ۱۳۸۵ نیروی هوایی این کشور رسماً آغاز به کار کرد. خدمت



حامد کرزی پس از پیروزی در انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۸۳ سوگند یاد می‌کند. فیصل احمد شینوری رئیس وقت ستره محکمه قانون اساسی را باز کرده و ظاهر شاه پشت سر آنها نشسته‌است.

سربازی در افغانستان اجباری نیست.

تقسیمات کشوری

نوشتار اصلی: ولایت‌های افغانستان
افغانستان دارای ۳۴ ولایت (استان) و حدود چهارصد ولسوالی (شهرستان) است. هر ولایت توسط یک والی اداره می‌شود که رئیس‌جمهور وی را به این مقام منصوب می‌کند و هر ولسوالی به دست یک ولسوال که از سوی والی منصوب می‌شود. در هر ولایت یک شورای ولایتی وجود دارد که اعضای آن در انتخابات عمومی انتخاب می‌شوند. نقش شوراهای ولایتی مشارکت در برنامه‌ریزی‌های توسعه ولایت و نظارت و ارزیابی عملکرد نهادهای دولتی ولایت است.

بر اساس اصل ۱۴۰ قانون اساسی افغانستان شاروال‌ها (شهردارها) نیز باید با انتخابات برای یک دوره چهارساله تعیین شوند اما به دلیل هزینه‌های بسیار برگزاری انتخابات این اتفاق تاکنون نیفتاده و شهرداران منتخب حکومت هستند. همچنین در هر ولسوالی نیز یک شورای ولسوالی باید وجود داشته باشد که این شوراها هم به همین دلیل هنوز تشکیل نشده‌اند.

۵.۲.۲ اقتصاد

نوشتار اصلی: اقتصاد افغانستان
افغانستان یکی از اعضای اتحادیه همکاری‌های منطقه‌ای جنوب آسیا،^[۱] سازمان اکو^[۲] و سازمان کنفرانس اسلامی^[۳] می‌باشد. افغانستان یکی از کشورهای فقیر و با نرخ توسعه پایین یکی از فقیرترین کشورهای جهان است. با سال ۲۰۰۹، نرخ مبادله تولید ناخالص داخلی در ۱۴ میلیارد دلار قرارداد شد و سرانه تولید ناخالص داخلی ۱۶۰۰۰ دلار می‌رسید.^[۳] نرخ بیکاری آن ۳۵٪^[۲۳] و تقریباً ۳۶٪ ساکنین آن زیر خط فقر زندگی می‌کنند.^[۲۴] مطابق با داده‌های یواس‌اید^[۴] بیش از ۴۲ درصد از جمعیت افغانستان برای کمتر از ۱ دلار در روز زندگی می‌کنند.^[۲۵] اقتصاد افغانستان از حوادثی که از سال ۱۹۷۸ تاکنون جریان دارد رنج می‌برد، همراه با آن چندین خشکسالی نیز به مشکلات مردم در طول سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۱ اضافه شدند. اگرچه بعد از جاری شدن میلیون‌ها دلار توسط تجارت‌های بین‌المللی و کمک‌های کشورهای دیگر،^[۲۶] در طول شش سال پیش، این اقتصاد کمی توانست رشد کند.^[۲۷] حدود ۸۱ درصد مردم این کشور کشاورز هستند و بقیه شامل ۱۱ درصد در صنعت (اغلب بافندگی) و ۹ درصد در خدمات مشغول به کار



نقشه ولایات افغانستان



زنان کارگر در کارگاه ریسندگی در کابل

هستند.



کشت خشخاش در افغانستان از زمان جنگ افغانستان رو به افزایش گذاشته



کودکان چوپان در ولایت زابل

نرخ تورم در این کشور در سال ۲۰۰۵، ۱۶٫۳ و در سال ۲۰۰۶ بنا بر پیش بینی‌ها ۱۷ درصد است. بیشترین محصولات صادراتی این کشور به سه کشور آمریکا (۲۵٫۴٪)، پاکستان (۲۲٪) و هند (۱۹٫۵٪) است که حجم آن ۵۰۰ میلیون دلار آمریکا تخمین زده می‌شود؛ و عمده‌ترین شریکان صادر کننده محصولات به این کشور پاکستان (۲۳٫۷٪)، آمریکا (۱۱٫۲٪)، هند (۷٫۹٪)، آلمان (۶٫۸٪)، ترکمنستان (۴٫۹٪)، روسیه (۴٫۵٪)، کنیا (۴٫۳٪) و ترکیه (۴٫۲٪) می‌باشند که حجم آن به بیش از ۴ میلیارد دلار می‌رسد. بیشترین بدهی این کشور به کشور روسیه و نیز بانک جهانی است که به بالغ بر

۸ میلیارد دلار می‌رسد. پس از سقوط طالبان بیش از ۶۰ کشور جهان قول کمک به این کشور را دادند که به فاصله ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۹، ۸٫۹ میلیارد دلار به این کشور کمک بلاعوض کنند.

واحد پول افغانستان، «افغانی» نام دارد که از سال ۱۳۸۰ به بعد ارزش آن نسبت به دلار رو به بهبودی می‌رود. سال مالی آن از یکم فروردین (۲۱ مارس) تا ۲۹ اسفند (۲۰ مارس) است. عمده‌ترین محصول صادراتی این کشور مرفین یا تریاک است. حجم تولید تریاک در افغانستان به حدی است که بنابر گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی، «بخش عمده تریاک جهان» در این کشور تولید می‌شود.^[28]

از دیگر اقلام صادراتی این کشور می‌توان به جامه پشمی بومی این کشور و فرش‌های دستباف و پوست گاو و گوسفند و سمور و پلنگ و مار اشاره کرد.

معادن

افغانستان یک کشور کوهستانی با آب و هوای سرد می‌باشد. این کشور دارای رشته‌های کوه‌های بلند سربه فلک کشیده زیادی می‌باشد. به دلیل سه دهه جنگ و خرابی، این کشور از آبادانی و پیشرفت بازمانده‌است.

افغانستان دارای معادنی چون: طلا، لاجورد، زمرد، فیروزه و زغال سنگ در استان بغلان که در نوع خود در جهان بی نظیر است و حدود ۱۳ نوع زغال سنگ از این معدن استخراج می‌شده‌است و حتی در زمان جنگ نیز به فعالیت خود ادامه می‌داده‌است. بعضی از تجهیزات و وسائل موجود در این معدن به حدود ۴۵ سال پیش بر می‌گردد که از طرف دولت اتریش به افغانستان داده شده بود.

صنایع

صنایع زیادی در افغانستان وجود ندارد. اما صنایع دستی قالی‌بافی، فرش‌های دستی، گلیم، نم‌د یا نماد، و جاجیم‌بافی در این کشور به طور خودجوش موجود می‌باشد. افغانستان سالانه حدود دو و نیم میلیون متر مربع فرش صادر می‌کند.

راه‌ها



پل افغانستان-تاجیکستان، که در تابستان ۱۳۸۶ کامل شد و بزرگترین پل آسیای میانه است.^[29]

افغانستان به لحاظ ارتباطی و وضعیت جاده‌ها و بزرگراه‌ها نسبت به گذشته پیشرفت نموده‌است. به طور کلی ۴۵ فرودگاه در این کشور وجود دارد. نام هواپیمایی بین‌المللی افغانستان آریانا است. دو فرودگاه بین‌المللی کابل و قندهار و میدان هوایی-نظامی بگرام از مهم‌ترین فرودگاه‌های این کشور است. افغانستان به دلیل عدم دسترسی به آب‌های آزاد فاقد بندر و کشتیرانی است و تنها رودخانه مرزی آمودریا از این قاعده مستثنا است که آن هم به سبب عدم توجه کافی هیچ بهره‌ای برای این کشور ندارد. در افغانستان راه آهن وجود ندارد.

در کشور افغانستان بنا بر آمار سال ۱۳۸۳ حدود ۳۵ هزار کیلومتر جاده وجود دارد که تنها ۹ هزار کیلومتر آن آسفالت و ریگ اندازی شده‌است. ۱۲۰۰ کیلومتر تنها مسیر رودخانه‌ای و آبی این کشور است که در محدوده آمودریا با سه کشور تاجیکستان و ازبکستان و ترکمنستان واقع است. از بنادر نزدیک

به این رودخانه می‌توان به شیرخان بندر و خیرآباد اشاره کرد. نزدیک‌ترین شهر مهم به این رودخانه مزار شریف است.

ارتباطات

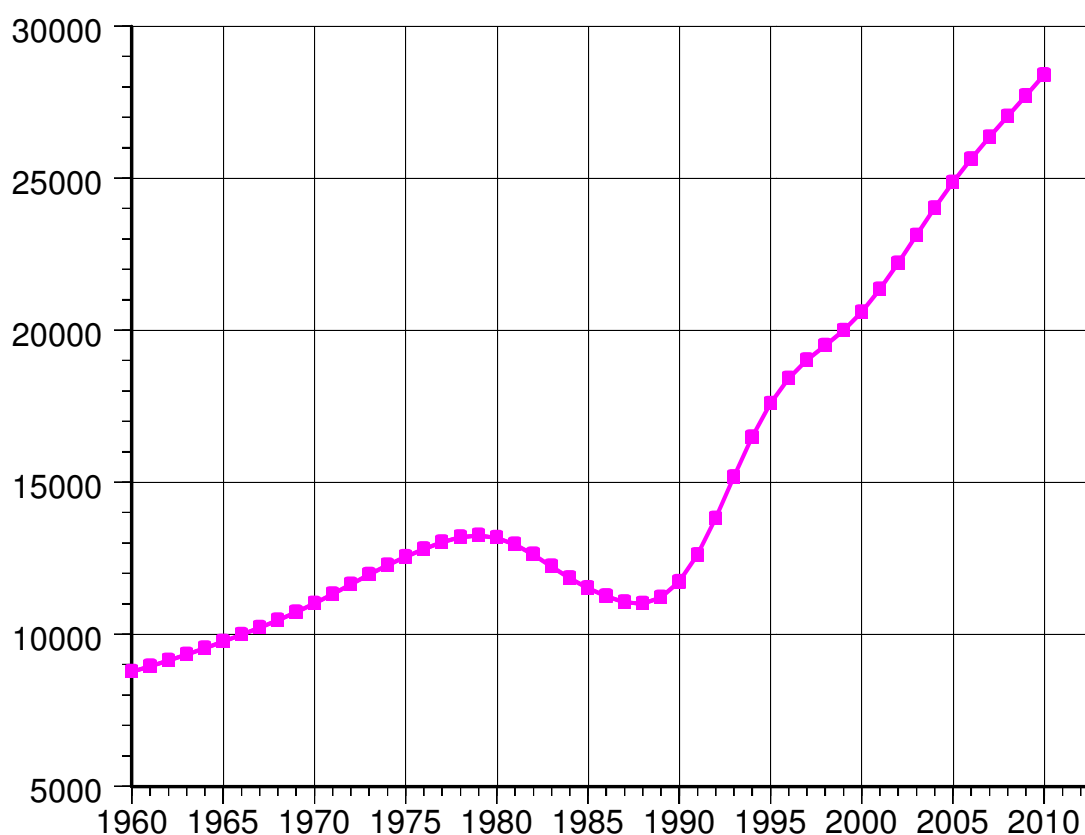
رشد و توسعه نظام ارتباطی افغانستان به دلیل کوهستانی بودن این کشور بسیار بود که اکنون با استفاده از تکنولوژی مدرن با سرعت زیادی در حال رشد قرار دارد و بیشتر از ۸۰ درصد کشور زیر پوشش مخابراتی جی اس ام قرار دارد. در افغانستان بیش از ۳۰ هزار نفر صاحب تلفن هستند و ۸۰ برابر آن در این کشور صاحب تلفن همراه هستند. در این کشور بیش از ۳٫۶ میلیون نفر کاربر اینترنت هستند. همچنان وزارت مخابرات افغانستان از دو سال بدینسو روی پروژه فایبر نوری کار می‌کند که با تکمیل شدن این پروژه افغانستان به خطوط جهانی فایبر نوری وصل خواهد شد.

۶.۲.۲ مردم‌شناسی

جمعیت

نوشتار اصلی: جمعیت افغانستان

در سال ۲۰۱۲ جمعیت افغانستان ۳۱ میلیون و ۱۰۸ هزار نفر برآورد شده که این رقم شامل حدود ۲٫۷ میلیون مهاجر افغانی مقیم ایران و پاکستان



جمعیت افغانستان، ۱۹۶۱ تا ۲۰۰۳

هم می‌شود. جمعیت افغانستان در سال ۱۹۷۹ سال آغاز جنگ داخلی ۱۵٫۵ میلیون نفر یعنی نصف این تعداد بود. تنها شهر میلیونی افغانستان پایتخت آن کابل است که بر اساس برآورد سال ۲۰۱۰ بیش از ۳ میلیون و ۷۱ هزار نفر جمعیت داشته است. پس از کابل هم قندهار، هرات، مزار شریف، جلال‌آباد، لشکرگاه، تالقان، خوست، شبرغان و غزنی به ترتیب پرجمعیت‌ترین شهرهای افغانستان هستند. ۲۳٫۵ درصد جمعیت افغانستان در سال ۲۰۱۱ شهرنشین بوده‌اند و رشد شهرنشینی بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ حدود ۴٫۴ درصد در سال برآورده شده‌است.

شاخص‌های جمعیتی بر اساس برآورد سال ۲۰۱۴ سیا ورلد فکت‌بوک

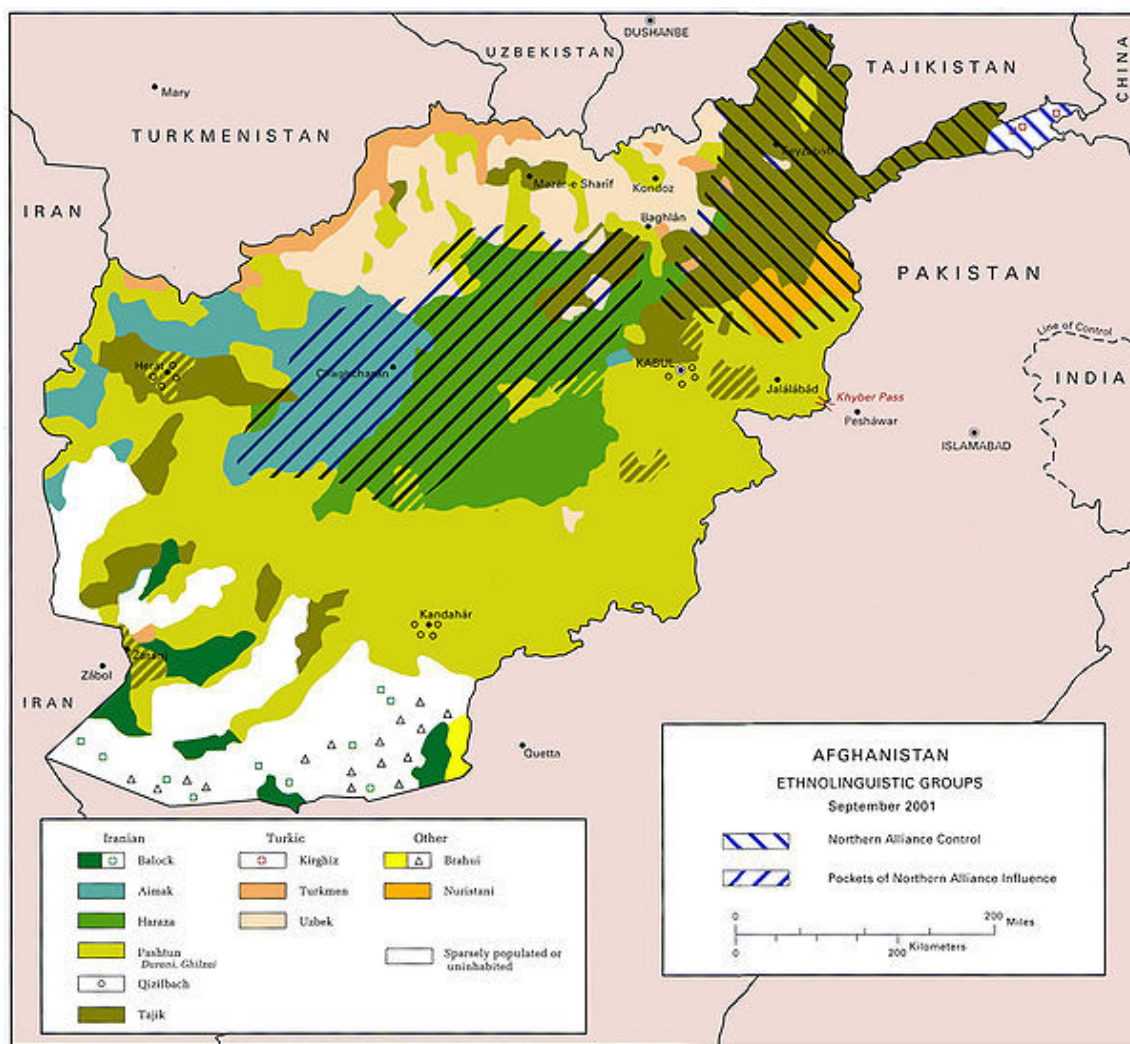
• وضعیت سنی (آمار تقریبی):

• ۰ تا ۱۴ سال: ۴۲٪



دختران افغانستاني با پوشش بومي

- ۱۵ تا ۲۴ سال: ۲۲,۲٪
- ۲۵ تا ۵۴ سال: ۲۹,۴٪
- ۵۵ تا ۶۴ سال: ۲,۵٪
- ۶۵ به بالا: ۲,۵٪
- نرخ رشد جمعیت: ۲,۲۹ درصد (رتبه ۳۹ دنیا)
- نرخ تولد: ۳۸,۸۴ تولد در هر هزار نفر (رتبه ۱۰ دنیا)
- نرخ مرگ و میر: ۱۴,۱۲ مرگ در هر هزار نفر (رتبه ۷ دنیا)
- نرخ مهاجرت: ۱,۸۳- در هر هزار نفر
- متوسط سن مادران در اولین تولد: ۲۰,۱ سال
- نرخ مرگ و میر نوزادان (زیر یک سال): ۱۱۷ در هر هزار کودک (رتبه اول دنیا)
- نرخ مرگ و میر مادران پس از زایمان: ۴۶۰ در هر صد هزار مادر (رتبه ۲۱ دنیا)
- امید به زندگی:
- از بدو تولد: ۵۰,۴۹ سال
- زنان: ۵۱,۸۸ سال
- مردان: ۴۹,۱۹ سال
- نرخ کلی باروری: ۵,۴۳ فرزند برای هر زن (۲,۱۸)
- تعداد پزشک: ۰,۱۹ پزشک برای هر هزار نفر جمعیت



قومیت‌های افغانستان: زرد: پشتو، یشمی؛ تاجیک، سبز: هزاره؛ کرم: ازبک، آبی: ایماق، نارنجی: ترکمن، سبز تیره: بلوچ، نارنجی روشن: نورستانی

گروه‌های قومی

افغانستان بطور کلی از چهار قوم بزرگ پشتون، تاجیک، هزاره، ازبک و دیگر اقلیت‌های قومی تشکیل شده است. نوشتار اصلی: گروه‌های قومی در افغانستان

افغانستان کشوری کثیر المله است که قومیت‌های مختلفی در آن بود و باش دارند و به زبان‌های متعددی تکلم می‌کنند. با توجه به اینکه هیچگاه سرشماری در مورد قومیت و زبان مردم افغانستان انجام نشده آمار دقیقی در این مورد وجود ندارد. یکی از برآوردهای تقریبی در مورد تعداد اعضای هر قوم اینچنین است:

بنیاد آسیا نیز از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۲ نظرسنجی‌هایی را در مورد قومیت مردم افغانستان انجام داده که به نتایجی تقریباً مشابه با این آمار رسیده است. در دوره‌های مختلف این نظرسنجی تعداد پشتوها بین ۴۰ تا ۴۲ درصد، تاجیک‌ها ۳۱ تا ۳۷ درصد، هزاره‌ها ۹٫۲ تا ۱۱ درصد، ازبک‌ها ۸ تا ۹٫۲٪، ترکمن‌ها ۱٫۷ تا ۳٪، ایماق‌ها، ۰٫۱ تا ۰٫۲٪، بلوچ‌ها ۰٫۵ تا ۱٪ و بقیه (پشه‌ای‌ها، نورستانی، عرب‌تبار و ...) ۱٫۴ تا ۵٪ بوده است.

مذهب

از روی دین‌داری، ۹۹٪ مردم افغانستان مسلمان هستند که حدود ۸۰-۸۹٪ آنان سنی، ۱۰-۱۹٪ شیعه و کمتر از ۱٪ پیرو دیگر ادیان هستند.^{[30][37][38][39]} تا دهه ۱۸۹۰، منطقه نورستان به با نام کافرستان (سرزمین کافرها) شناخته می‌شد. نورستانی‌ها که ویژگی‌های نژادی منحصر به فردی دارند تا آن هنگام به باورهای روح‌باوری، چندخدایی و شمن‌باوری پایبندی داشتند. پس از اشغال این منطقه توسط دولت افغانستان تمام اهالی آن به اسلام گرویدند و نام این سرزمین به نورستان تغییر پیدا کرد.^[40]

مذاهب دیگری چون هندو و سیک نیز در افغانستان پیروانی دارد. پیش از جنگ‌های ۳۰ سال گذشته، اقلیتی یهودی نیز در افغانستان و به ویژه شهر هرات وجود داشتند که امروزه تمامی آنان به اسرائیل رفته‌اند. به طوری که اکنون تنها یک نفر از آن‌ها به نام زابلون سیمینتوف در کابل باقی مانده است.



دختران دانش آموز در غرب افغانستان

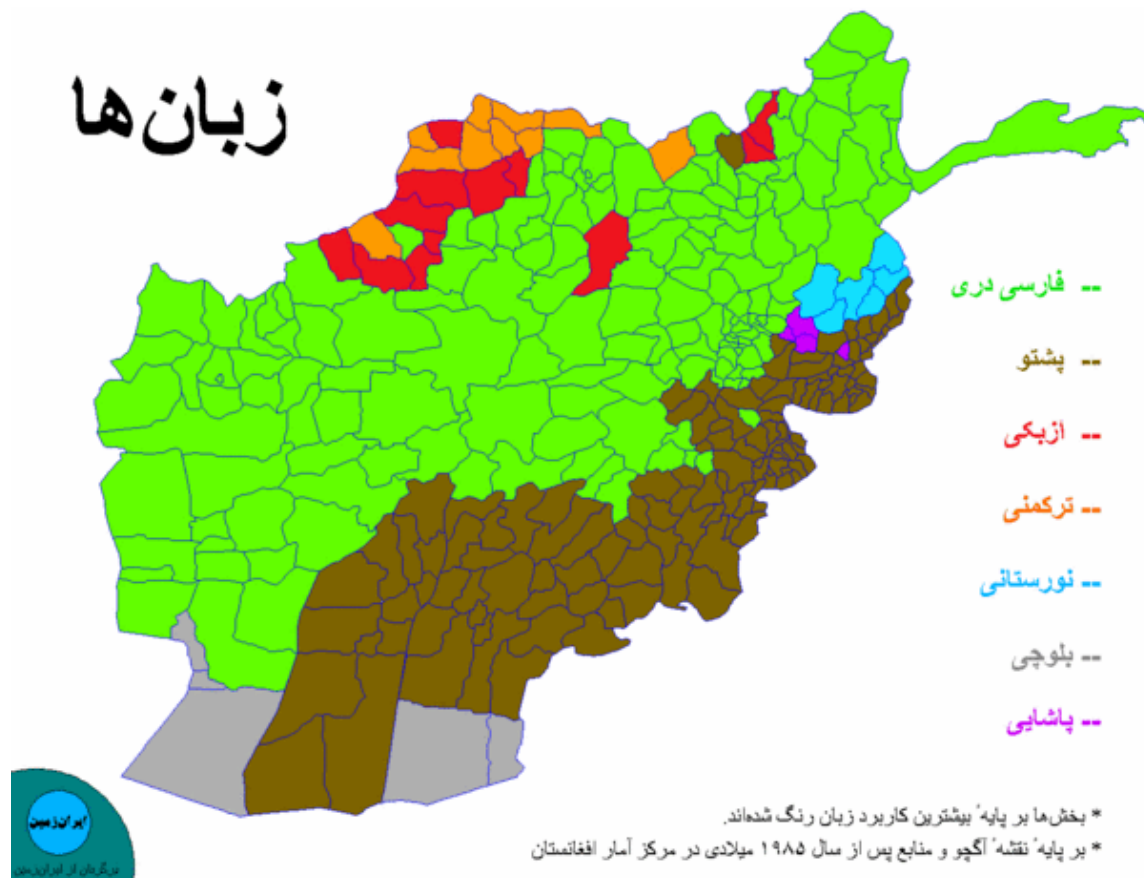


چند پیرمرد در ولایت فراه، غرب افغانستان

همچنین بین ۱۶۰۰۰ تا ۲۶۰۰۰ نفر از پیروان مسیحیت در این کشور زندگی می‌کنند.^[41]

زبان‌ها

نوشتار اصلی: زبان‌های افغانستان
بر اساس قانون اساسی افغانستان، زبان‌های فارسی دری و پشتو زبان‌های رسمی دولت افغانستان می‌باشند و در ولایت‌هایی که اکثریت مردم آن گویشور



یکی از زبان‌های ازبکی، ترکمنی، پشه‌ای، نورستانی، بلوچی و یا پامیری باشند، آن زبان به عنوان زبان رسمی سوم تلقی می‌شود. زبان مادری حدود نیمی از افغان‌ها لهجه‌های مختلف فارسی و حدود چهل درصد زبان پشتو است و دوزبانگی هم بسیار رایج است. زبان مردم لزوماً با قومیت آن‌ها همسان نیست. برخی از پشتوها، به ویژه در شهرها به زبان دری صحبت می‌کنند و برخی از غیرپشتوها هم زبان پشتو را انتخاب کرده‌اند و دوزبانگی نیز بسیار شایع است. فارسی دری و پشتو هر دو به خانواده زبان‌های هندواروپایی تعلق دارند.

زبان‌های هندواروپایی دیگری هم توسط گروه‌های کوچکتر صحبت می‌شوند. زبان‌های نورستانی و زبان‌های پشه‌ای که از شاخه زبان‌های داری هستند و زبان بلوچی از شاخه زبان‌های ایرانی غربی، از این جمله هستند. تعدادی از زبان‌های شاخه‌های هندوآریایی و پامیری هم در جوامع منفرد واقع در دره‌های دورافتاده شمال شرق افغانستان صحبت می‌شوند. زبان‌های ترکی شامل زبان ازبکی، و زبان ترکمنی - که شباهت زیادی هم به یکدیگر دارند- در مناطق شمالی افغانستان صحبت می‌شوند و زبان قرقیزی هم توسط گروه کوچکی در کنج شمال شرقی کشور تکلم می‌شود. گروه بسیار کوچکی از گویشوران خانواده زبان‌های دراویدی هم در افغانستان صحبت می‌کنند. براهویی‌ها که در جنوبی‌ترین قسمت کشور بودوباش دارند، گویشوران زبان براهویی هستند.^[42]

۷.۲.۲ فرهنگ

نوشتار اصلی: فرهنگ افغانستان

موسیقی و رقص

نوشتار اصلی: موسیقی افغانستان



دانشجویان دختر افغانستانی در کابل



رقص آتن در ولایت خوست، شرق افغانستان

در افغانستان، مردم تاجیک نوعی رقص گروهی بنام قرصک و مردم پشتون دارای نوعی رقص گروهی به نام آتن هستند. در موسیقی نیز افغانستان پیشینه خوبی دارد. در گذشته‌ها مردم افغانستان در نشست‌هایی که در موعدهای معینی برگزار می‌شده‌است، گردهم می‌آمدند و به بحث و بررسی درباره کتب و اشعار می‌پرداختند و در پایان این جلسات به آوازخوانی و موسیقی می‌پرداختند و از اشعار بسیار شیرین و پرمعنا استفاده می‌نمودند.

سینما

سینما در افغانستان به دلیل سه دهه جنگ پیشرفت چندانی نداشته‌است. در دوره طالبان سینما نیز ممنوع شد. در این دوره طالبان حتی اقدام به تخریب آثار سینمایی نیز کرد، اما در این میان برخی از این آثار به ویژه آرشیو تلویزیون ملی افغانستان به وسیله افراد هنردوست از نابودی نجات یافتند و امروز در دسترس می‌باشند.

پس از سرنگونی طالبان، سینما به پیشرفت‌هایی نایل آمد و آثار خوبی هم ارائه شد. از جمله این آثار می‌توان به فیلم «اسامه» ساخته «صدیق برمک» اشاره کرد. نخستین انیمیشن در تاریخ افغانستان پس از سرنگونی طالبان با نام «تهاجم» به کارگردانی «افشین دانش» برگرفته از طرح احمد فهیم کوه دامنی برای شرکت در جشنواره‌های بین‌المللی در سال ۱۳۸۲ ساخته شد. این انیمیشن توانست توجه و دید بیشتر داوران جشنواره را به سوی خود جلب نماید.^[43]

رادیو و تلویزیون



مسابقه بزکشی، ورزش سنتی افغانستان، در شهر مزارشریف

نخستین برنامه رادیویی افغانستان توسط رادیو کابل در سال ۱۳۰۷ در زمان امان‌الله شاه پخش شد. تلویزیون اما در پایان حکومت سردار داوود در سال ۱۳۵۷ به میان آمد.^[44]

در دوران طالبان تلویزیون، وسائل فیلمبرداری، ماهواره‌ها، سینماها، موسیقی، تئاتر و دیگر وسائل ارتباط جمعی و رسانه‌های صوتی و تصویری، همه و همه منع اعلام و تحریم گردیده بود.

افغانستان هم‌اینک دارای یک سازمان رسانه‌ای ملی به نام «رادیو تلویزیون ملی افغانستان» می‌باشد. این سازمان دارای یک شبکه تلویزیونی و یک شبکه رادیویی می‌باشد. اگرچه رادیو تلویزیون ملی رسانه‌ای متعلق به دولت است اما طبق قوانین جدید رسانه‌ای نه دولتی و نه خصوصی، بلکه رسانه‌ای مردمی است که صرفاً هزینه‌اش را دولت تامین می‌کند.

اخیراً دوباره سعی بر این است که محصولات رادیو و تلویزیون ملی افغانستان، بر اساس اصول، روش و پالیسی حکومت کارکرد داشته باشد. افغانستان در سالهای اخیر به یکی از کشورهای پیش‌تاز منطقه در بخش رسانه تبدیل شده است، این کشور دارای ۸۴ شبکه تلویزیونی و ۲۲۲ شبکه رادیویی است.^[45] رادیو و تلویزیون‌های خصوصی نیز در افغانستان وجود دارند که شامل نزدیک به ۱۰۰ شبکه رادیویی و بیش از ۳۰ شبکه تلویزیونی می‌شود.

رسانه‌های چاپی

پیشینه رسانه‌ها در افغانستان به نشر اولین روزنامه، شمس‌النهار در سال ۱۲۵۲ برمی‌گردد.^[44] همینک چندین روزنامه در کابل و سایر ولایات افغانستان فعالیت می‌کنند. بیشتر روزنامه‌های افغانستان پس از سرنگونی طالبان روی کار آمدند.

آموزش و پرورش

نوشتار اصلی: آموزش و پرورش در افغانستان

در هنگام اشغال افغانستان توسط شوروی (دهه ۱۳۶۰) و جنگهای داخلی این کشور (دهه ۱۳۷۰)، شالوده آموزش و پرورش افغانستان از هم پاشید. در دوره قدرت طالبان دختران خانه‌نشین شده و اجازه تحصیل از آنها گرفته شد. در این دوره، به جای درسهای علمی مانند کیمیا و فیزیک در مدارس، بیشتر بر آموزش‌های مذهبی تاکید می‌شد. اکنون برآورد می‌شود کمتر از نیمی از مدارس افغانستان دسترسی به آب آشامیدنی داشته باشند. پس از یورش آمریکا به افغانستان در سال ۱۳۸۰ و فروپاشی طالبان، با روی کار آمدن دولت انتقالی وضعیت تحصیل اندک‌اندک رو به بهبودی می‌رود، ولی با این وجود هنوز بیش از ۶۰٪ مردم افغانستان از سواد خواندن و نوشتن بی‌بهره‌اند.

اکنون ۱۳ دانشگاه و ۶ مرکز تربیت معلم، در سراسر افغانستان وجود دارد. در کنکور ورود به دانشگاه سال ۱۳۸۵ خورشیدی، ۸۰ هزار نفر شرکت کرده‌اند. برآورد مسئولان این است که حدود سی هزار دانشجو به علت نبود امکانات از ورود به دانشگاه محروم شوند.^[46]

ده درصد بودجه سالانه افغانستان به امور آموزشی اختصاص دارد، که از این میان هفت درصد آن مربوط به وزارت معارف (آموزش و پرورش) است، یک درصد مربوط به نهادهای پژوهشی و یک درصد مربوط به آموزش عالی است.^[46]

۸.۲.۲ رابطه‌های خارجی

نوشتار اصلی: سیاست خارجی افغانستان

رابطه با همسایه‌ها



کودکان افغان در ولایت خوست، شرق افغانستان

رابطه با ایران

نوشتار اصلی: روابط ایران و افغانستان

به سبب ارتباطات ریشه دار فرهنگی، ایران نقش مهمی در سیاست خارجی افغانستان دارد، علاوه بر این ایران یکی از بزرگ‌ترین طرف‌های تجاری افغانستان است. پس از سرنگونی طالبان و روی کار آمدن نظام سیاسی جدید در افغانستان روابط تجاری افغانستان و ایران افزایش چشمگیری داشته‌است. البته

این روابط تاکنون بیشتر صادرات ایران به افغانستان بوده است. ایران و افغانستان در زمینه مبارزه با مواد مخدر و بازسازی شبکه حمل و نقل افغانستان همکاری دارند.

افغانستان و ایران در سالهای اخیر که مشکل کمیود باران وجود دارد بر سر تقسیم آب رودخانه هیرمند در منطقه سیستان اختلاف نظر دارند. اگرچه هر دو بر توافقنامه امضا شده توسط امیر عباس هویدا و محمد موسی شفیق (نخست وزیرهای وقت هر دو کشور) در مورد تقسیم حق آب هیرمند تاکید دارند.

رابطه با پاکستان افغانستان از دیرباز با پاکستان بر سر خط دیورند مشکل مرزی دارد.

روابط فرامنطقه‌ای

حکومت کنونی افغانستان جز با اسرائیل با همه کشورهای دنیا دارای روابط سیاسی است. دولت افغانستان اعلام داشته که در صورت تشکیل کشور کاملاً مستقل فلسطین روابط کامل خود را با اسرائیل برقرار خواهد کرد.

عضویت در سازمان‌های بین‌المللی

- سازمان ملل متحد
- اینتلتست
- اکو
- سارک

پیمان‌نامه‌های بین‌المللی

پیمان منع گسترش مین‌های ضد نفر
افغانستان عضویت سازمان همکاری منطقه‌ای آسیای جنوبی (سارک) را نیز حاصل کرده است.

۹.۲.۲ مهاجرت افغان‌ها به خارج از کشور

به دلیل جنگ‌های داخلی و خارجی و در پی آن ناامنی و بیکاری، چندین میلیون افغان به کشورهای دیگر از جمله ایران و پاکستان رفته‌اند. نوشتار(های) وابسته: مهاجران افغان در ایران

۱۰.۲.۲ چشم‌اندازها

- مناره غزنین
- شهر کابل
- گذرگاه و خان
- مسجد جمعه در هرات

۱۱.۲.۲ جستارهای وابسته

- تاریخ افغانستان
- فرهنگ افغانستان
- فهرست مطالب مربوط به افغانستان
- فهرست شهرهای افغانستان
- فهرست مشاهیر افغانستان
- فهرست آوازخوانان افغانستان
- فهرست شبکه‌های تلویزیونی افغانستان

- فهرست شبکه‌های رادیویی افغانستان
- جنگ افغانستان
- کمک‌های ایران به افغانستان

۱۲.۲.۲ پانویس

- [1] "Population of Afghanistan". *CIA*. CIA World Factbook. 2010. Retrieved 2010-10-12.
- [2] "Afghanistan". International Monetary Fund. Retrieved 2010-10-06.
- [3] "GDP - per capita (PPP): \$1,000 (2009 est.)". *The World Factbook*. Central Intelligence Agency. Retrieved 2010-10-20.
- [4] "Afghanistan". دانشنامه بریتانیکا. Retrieved 2010-03-17.
- [5] "The Afghans, Their History and Culture". Center for Applied Linguistics (CAL). June 30, 2002. Retrieved 2010-09-10.
- [6] Griffin, Luke (January 14, 2002). "The Pre-Islamic Period". *Afghanistan Country Study*. Illinois Institute of Technology. Retrieved 2010-10-14.
- [7] Baxter, Craig (1997). "Chapter 1. Historical Setting". Library of Congress Country Studies on Afghanistan. Archived from the original on 2012-09-24. Retrieved 2010-06-24.
- [8] "Kingdoms of South Asia - Afghanistan in Far East Kingdoms: Persia and the East". The History Files. Retrieved 2010-06-24.
- [9] (Encyclopædia Iranica Online ed.). Columbia. دانشنامه ایرانیکا. Balland (2010). "AFGHANISTAN x. Political History". University.
- [10] (CD-ROM Edition. دانشنامه اسلام. M. Longworth Dames, G. Morgenstierne, and R. Ghirshman (1999). "AFGHĀNISTĀN". v. 1.0 ed.). Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill NV.
- [11] "Ahmad Shah Durrani". *Encyclopædia Britannica Online*. Retrieved 2010-09-09.
- [12] "Western Powers and the Great Game". Center for Applied Linguistics (CAL). June 30, 2002. Retrieved 2010-10-14.
- [13] "United Nations Security Council" (pdf). سازمان ملل متحد. مدرسه عالی نیروی دریایی. December 5, 2001. Retrieved 2010-10-06.
- [14] "State of the Insurgency Trends, Intentions and Objectives". ISAF. DefenseStudies.org. December 22, 2009.
- [15] «(tajikistanweb)بازبینی شده در ۱۰ آوریل ۲۰۰۸».
- [16] «(tajikistanweb)بازبینی شده در ۱۰ آوریل ۲۰۰۸».
- [17] دانشنامه آریانا، تاریخ افغانستان، نوشته مهدیزاده کابلی
- [18] F. Tissot, "Catalogue of the National Museum of Afghanistan 1931-1985", Preface
- [19] Hiebert, F. , Cambon, P. , ۲۰۰۸, AFGHANISTAN Hidden Treasures from the National Museum, Kabul, page 56, Washington, National Geographic, ISBN 978-1—4262-0295-۷
- [20] Afghanistan. (2014). In Encyclopædia Britannica. Retrieved from <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/7798/Afghanistan>
- [21] کشف چندین معدن به ارزش یک تریلیون دلار در افغانستان
- [22] بی‌بی‌سی فارسی، تاریخ خبر: دوشنبه ۲۵ مه ۲۰۰۹ - ۴ خرداد ۱۳۸۸. بازدید: مه ۲۰۰۹.
- [23] "35% (2008 est.)". *The World Factbook*. Central Intelligence Agency. Retrieved 2010-10-20.
- [24] "36% (FY08/09)". *The World Factbook*. Central Intelligence Agency. Retrieved 2010-10-20.
- [25] "AFGHANISTAN: Food still unaffordable for millions". IRIN. March 12, 2009. Retrieved 2010-10-11.
- [26] Pajhwok Afghan News, Afghanistan receives \$3.3b remittances from expats, 2007-10-19.
- [27] "USAID/Afghanistan Strategy". USAID. Retrieved 2010-10-20.
- [28] سالانه هزاران نفر در ایران بر اثر سوء مصرف مواد مخدر می‌میرند، بی‌بی‌سی فارسی

- [29] Secretary Gutierrez Opened Afghanistan - Tajikistan Bridge with Presidents Karzai and Rahmon (August 26, 2007) - U.S. Embassy Kabul, Afghanistan
- [30] "Country Profile: Afghanistan". Library of Congress Country Studies on Afghanistan. August 2008. Archived from the original on 2005-02-26. Retrieved 2010-10-10.
- [31] "Ethnic groups". *The World Factbook*. CIA. Retrieved 18 September 2010.
- [32] "Afghanistan". *The World Factbook/Central Intelligence Agency*. University of Missouri. 15 October 1991. Archived from the original on 27 April 2011. Retrieved 20 March 2011.
- [33] "Ethnic divisions". *The World Factbook/CIA*. University of Missouri. 22 January 1993. Retrieved 16 October 2010.
- [34] "Ethnic Groups". Library of Congress Country Studies. 1997. Archived from the original on 14 July 2012. Retrieved 8 October 2010.
- [35] "Ethnic groups:". *The World Factbook/CIA*. University of Missouri. 2003. Retrieved 18 September 2010.
- [36] دولت‌آبادی، بصیر احمد، شناسنامه افغانستان، تهران: نشر عرفان، ۱۳۸۷، صفحه ۲۸.
- [37] "Mapping the Global Muslim Population: A Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population". تحقیقات پیو. October 7, 2009. Retrieved 2010-09-03.
- [38] Miller, Tracy, ed. (October 2009). *Mapping the Global Muslim Population: A Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population (PDF)*. Retrieved 2010-09-03.
- [39] "Afghanistan". *Religions: Sunni Muslim 80%, Shia Muslim 19%, other 1%* (CIA). اطلاعات‌نامه جهان. Retrieved 2010-09-03.
- [40] Klimberg, Max (October 1, 2004). "NURISTAN". United States: (Online Edition ed.). دانشگاه کلمبیا.
- [41] (اشیگل آن‌لاین، ۳۰ مارس ۲۰۰۶). «Christians in Afghanistan, A Community of Faith and Fear» (انگلیسی). بازیابی‌شده در ۱۲ دی ۱۳۸۸.
- [42] Afghanistan. (2014). In Encyclopædia Britannica. Retrieved from <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/7798/Afghanistan/226122/Languages>
- [43] Iranian International Shortfilm Festival (IYCS)
- [44] نبرد رسانه‌ها در افغانستان جدید آن‌لاین
- [45] «افغانستان 84 شبکه تلویزیونی و 222 شبکه رادیویی دارد». *Shafaqna English*. بازیابی‌شده در ۲۰۱۴-۰۸-۳۱.
- [46] دانشگاه کابل، زندگی دوباره جدید آن‌لاین
- [47] "The Afghans - Language and Literacy". *Center for Applied Linguistics (CAL)*. June 30, 2002. Retrieved 2010-09-16.
- [48] "Languages of Afghanistan". *Central Intelligence Agency*. The World Factbook. Retrieved 2010-09-16.

۱۳.۲.۲ برابری‌های انگلیسی

- [1] South Asian Association for Regional Cooperation
- [2] Economic Cooperation Organization
- [3] Economy of the Organisation of the Islamic Conference
- [4] USAID

۱۴.۲.۲ منابع

- کتابچه سازمان سیا: افغانستان

۱۵.۲.۲ پیوند به بیرون

- جمعیت شهرستان‌های افغانستان
- سایت رسمی ریاست جمهوری افغانستان
- شورای ملی افغانستان

۳.۲ تاجیکستان

مختصات: $38^{\circ}33'$ شمالی $68^{\circ}48'$ شرقی / 38.55° شمالی 68.80° شرقی

تاجیکستان یا **جمهوری تاجیکستان** (به خط تاجیکی: Ҷумҳурии Тоҷикистон) کشوری در آسیای میانه است. این کشور از جنوب با افغانستان، از باختر با ازبکستان، از شمال با قرقیزستان، و از خاور با چین همسایه‌است. تاجیکستان یک کشور محاط در خشکی است که در گذشته راه ابریشم از آن گذر می‌کرده‌است. پهناوری تاجیکستان $143,410$ کیلومتر مربع (195 م در جهان) است. این کشور، کوهستانی و پر بارش است و منابع آب فراوانی دارد.

۱.۳.۲ نام

واژه تاجیکستان از دو بخش «تاجیک» و «ستان» تشکیل شده‌است که به معنای «سرزمین تاجیک‌ها» است. پایتخت تاجیکستان شهر دوشنبه است و زبان رسمی آن فارسی تاجیکی است، گرچه زبان روسی نیز کاربرد گسترده‌ی بازرگانی و حکومتی دارد. یکای پول تاجیکستان، سامانی نام دارد. این کشور در سال 1370 هجری خورشیدی (1991) با فروپاشی شوروی، استقلال یافت.

۲.۳.۲ تاریخ

نوشتار اصلی: تاریخ تاجیکستان

سرزمین سغد باستان که سرزمین کنونی تاجیکستان را دربر می‌گیرد، در زمان داریوش یکم به جزئی از امپراتوری هخامنشی تبدیل شد. پس از یورش اسکندر مقدونی، تاجیکستان به ترتیب جزئی از پادشاهی‌های سلوکی، دولت یونانی باختر، تخارستان، کوشانیان، ساسانیان، هفتالیان و خیونان بود.

در سال 715 میلادی (در زمان امویان)، این سرزمین به تصرف عرب‌ها درآمد و مردم تاجیک دین اسلام را پذیرفتند. پس از اسلام تاجیکستان تبدیل به مهد زبان پارسی دری و فرهنگ و علوم گوناگون شد.

در سده دهم میلادی، سامانیان اولین حکومت مستقل ایرانی پس از اسلام در این منطقه تشکیل شد. پس از سقوط سامانیان با اتحاد غزنویان و قراخانیان پس از تاجیکستان به ترتیب جزئی از حکومت‌های قراخانیان، خوارزمشاهیان، ایلخانان مغول و تیموریان شد. پس از سقوط تیموریان تا سده نوزدهم میلادی حکومت‌های مختلف از یک کنترل این سرزمین را در دست داشتند، البته نادر شاه افشار پادشاه ایران برای دوره کوتاهی آن را به تصرف خود درآورد. در سده نوزدهم شمال تاجیکستان (خجند) جزئی از خانات خوقند، و جنوب تاجیکستان جزئی از خانات بخارا بود. خانات بخارا در سال 1245 خورشیدی (1866 میلادی)، و خانات خوقند در سال 1247 (1868 میلادی)، زیر سلطه روسیه تزاری درآمدند.

پس از انقلاب اکتبر، تاجیکستان ابتدا بخشی از جمهوری ازبکستان در اتحاد جماهیر شوروی بود تا اینکه در سال 1307 (1928 م)، جمهوری سوسیالیستی شوروی تاجیکستان به عنوان جزئی از اتحاد جماهیر شوروی تشکیل شد. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، در سال 1370 (1991)، تاجیکستان به استقلال دست یافت.

کمی پس از استقلال تاجیکستان در سال 1370 (1991 میلادی)، جنگ داخلی پنج ساله بین دولت تحت حمایت مسکو و مخالفان اسلامگرا (به رهبری عبدالله نوری) در گرفت.

در این جنگ، بیش از 50 هزار تن کشته و بیش از 700 هزار تن بی‌خانمان شدند. در سال 1376 (1997 میلادی) با وساطت سازمان ملل متحد، پیمان صلح به امضای دو طرف رسید.

۳.۳.۲ سیاست

نوشتار اصلی: وضعیت سیاسی تاجیکستان

حکومت تاجیکستان، جمهوری است.

امامعلی رحمان از سال 1371 ریاست جمهوری تاجیکستان را به عهده دارد. در سال 1371 ، پس از برکناری اجباری رحمان نبی، نخستین رهبر این کشور پس از استقلال از اتحاد جماهیر شوروی سابق، امام علی رحمان، که پیشتر رئیس یک مجتمع کشاورزی بود، به مقام ریاست شورای عالی تاجیکستان منصوب شد. در سال 1373 ، رحمان به مقام ریاست جمهوری انتخاب شد. پس از پایان دوره پنج ساله، او دوباره در سال 1378 به مدت هفت سال دیگر به این مقام برگزیده شد.

در سال 1382 ، در یک همه‌پرسی، 93% مردم به اصلاح قانون اساسی (برای ممکن شدن دوباره رحمان) رای مثبت دادند. دولت می‌گوید که 96% مردم در این همه‌پرسی شرکت کرده‌اند. در نوروز 1386 ه. خ. (2007 م) امامعلی رحمان خواستار آن شد که او را امامعلی رحمان بنامند. از آنجا که امکان تمدید دوره ریاست جمهوری در کنار دهه‌ها اصلاحیه دیگر به رأی گذاشته شد، منتقدان دولت گفتند که رأی مردم با آگاهی کامل نبوده‌است.^[2]

۴.۳.۲ جغرافیا

نوشتار اصلی: جغرافیای تاجیکستان



مجسمه ولادیمیر لنین، از رهبران شوروی سابق، در شهر دوشنبه

پهناوری تاجیکستان ۱۴۳'۱۰۰ کیلومتر مربع (۹۵ ام در جهان) است و جمعیت آن ۸'۱۶۰'۰۰۰ تن (۹۸ ام در جهان) است (آمار ۲۰۱۴). تراکم جمعیت در این کشور ۵۷ تن در هر کیلومتر مربع است. تاجیکستان کشوری کوهستانی و سرسبز با بارندگی فراوان است که می‌تواند صادرکننده آب و برق به سایر کشورها باشد. تاجیکستان کشوری مرتفع است که رشته‌کوه پامیر آن را پوشانده است، ولی در شمال کشور، منطقه پست فرغانه وجود دارد.^[۳]

در شمال تاجیکستان دشت فرغانه، در شمال غربی و بخش مرکزی، رشته‌کوه‌های ترکستان، زرافشان، حصار و آلی، در جنوب شرقی رشته‌کوه‌های بلند پامیر (بلندی تا ۷۴۹۵ متر) قرار دارد. در بخش جنوب غربی زمین‌های نسبتاً پست‌تر و خشک و حصار و غیره قرار دارد. رودها و دریاچه‌های تاجیکستان از قله‌ها سرچشمه می‌گیرند. مجموع طول ۹۴۷ رودخانه تاجیکستان بیش از ۲۸۵۰۰ کیلومتر است که ۶۰٪ ذخیره آبی آسیای مرکزی را تشکیل می‌دهند.^[۳]

در تاجیکستان بیش از ۸۰ گونه از پستانداران، بیش از ۳۶۵ گونه پرنده، ۴۹ گونه خزنده، تقریباً ۴۰ گونه ماهی و بیش از ۱۰ هزار گونه حشره زندگی می‌کنند. از جانوران این کشور می‌توان به پلنگ برفی، سیاهگوش (به فارسی تاجیکی: سیل‌اوس‌ی‌ن)، خرس، گرگ، و روباه اشاره کرد. در این کشور آهو و گوسفندهای کوهی بسیاری هم زندگی می‌کنند.^[3]

در تاجیکستان چهار حفاظتگاه ملی (بیشه پلنگان، رامیت، دشت جوم و زارغول)، و ۱۳ پرورشگاه و پارک ملی فعالیت دارند. مناطق حفاظت‌شده طبیعی این کشور جمعاً حدود ۲۱٪ از خاک کشور را دربر می‌گیرند.^[3]

رودها

تاجیکستان دارای رودهای بسیاری است. شمار رودهایی که طول آنها از ۱۰ کیلومتر تجاوز می‌کند به ۹۴۷ می‌رسد. رودهای مهم آن عبارتند از:

- سیر دریا (سیحون)
- آمودریا (جیحون)
- رودخانه زرافشان
- رود پنج
- رودخانه مرغاب
- سرخ آب
- کافرنهان
- رود وخش

در مجموع طول ۹۴۷ رودخانه تاجیکستان بیش از ۲۸۰۰۰ کیلومتر است. همچنین در تاجیکستان ۱۳۰۰ مرداب، جمعاً به مساحت ۷۰۵ کیلومتر مربع وجود دارد. بزرگترین مرداب کشور قراکول نام دارد.

مرزها

- افغانستان (جنوب): ۱۲۰۶ کیلومتر
- ازبکستان (باختر): ۱۱۶۱ کیلومتر
- قرقیزستان (شمال): ۸۷۰ کیلومتر
- چین (خاور): ۴۱۴ کیلومتر

در ماه ژانویه سال ۲۰۱۱ مجلس نمایندگان تاجیکستان پروتکل تعیین خطوط مرز میان تاجیکستان و چین را تصویب کرد که طبق این سند ۱٫۱ هزار کیلومتر مربع (حدود یک درصد) از خاک تاجیکستان در ولایت بدخشان این کشور، به کشور چین داده شد.^[4]

۵.۳.۲ قلّه‌ها

۶.۳.۲ تقسیمات کشوری

بنا بر قانون تقسیمات کشوری، تاجیکستان به واحدهای زیر تقسیم شده‌است:

- ولایت مختار کوهستان بدخشان به مرکزیت خاروغ
- ولایت سغد به مرکزیت خجند
- ولایت ختلان به مرکزیت قُرغان‌تپه
- ناحیه‌های تابع جمهوری که یک واحد اداری را تشکیل می‌دهند و شامل هیچ کدام از ولایت‌ها نیستند و مستقیماً از پایتخت کشور اداره می‌شوند.

در تاجیکستان هر **ولایت** (معادل استان در تقسیمات کشوری ایران) به چندین **ناحیه** (معادل شهرستان در تقسیمات کشوری ایران) و هر ناحیه به چندین **جماعت دهات** (معادل دهستان در تقسیمات کشوری ایران) و هر جماعت به چندین **ده** (معادل روستا در تقسیمات کشوری ایران) تقسیم می‌گردد.

در سال ۱۳۸۸ تاجیکستان دارای یک ولایت مختار، دو ولایت، ۱۷ شهر، ۴۸ ناحیه (از آن جمله ۱۳ ناحیه تابع پایتخت) و ۵۴ شهرک بود.

جُستار وابسته: فهرست شهرهای تاجیکستان، استان‌های تاجیکستان

ناحیه‌ها و جماعت‌ها

ناحیه‌ها (شهرستان‌ها) و جماعت‌ها (بخش‌ها) در تاجیکستان:

شهرها

۷.۳.۲ اقتصاد

تاجیکستان یکی از جمهوری‌های سابق اتحاد جماهیر شوروی است. در سال ۲۰۰۵، تولید ناخالص ملی آن نزدیک به ۲ میلیارد دلار بود.^[5]

نفت و گاز تاجیکستان

دولت تاجیکستان حدود ۹۰ درصد از نیازهای انرژی خود را با واردات تامین می‌کند. بیشتر ذخایر نفت و گاز این کشور در جنوب غرب تاجیکستان در امتداد حوزه آمو-دریا قرار دارد.^[6] به گزارش پایگاه اینترنتی روزنامه وال استریت ژورنال، شرکت ملی نفت چین (سی ان پی سی)، توتال فرانسه و شرکت انگلیسی-کانادایی تریس پترولیوم توافقنامه‌ای برای توسعه میدان‌های نفت و گاز در تاجیکستان امضا کردند. بنابر اعلام شرکت تریس پترولیوم، منطقه بوختار احتمال دارد ۳,۲۲ تریلیون مترمکعب گاز و ۸۰۵ میلیارد بشکه نفت داشته باشد.^[7] چندی پیش نیز یک شرکت نفتی انگلیس در بیانیه‌ای اعلام کرد، تاجیکستان ذخایر نفت و گاز بسیاری دارد که بطور قابل توجهی بیشتر از ذخایر باقی‌مانده منابع نفتی در دریای شمال است.^[8] این میزان نفت در تاجیکستان از ذخایر کشورهای صادرکننده‌ای چون جمهوری آذربایجان یا صادرات روزانه ۸۲۰ هزار بشکه، عمان ۷۰۵ هزار بشکه و نروژ ۱ میلیون و ۶۰۰ هزار بشکه بیشتر است.^[9] همچنین میزان منابع گازی تاجیکستان از کشورهای صادرکننده گاز مانند الجزایر، مصر و ازبکستان بیشتر است.^[10]

۸.۳.۲ مردم

جمعیت تاجیکستان ۸٬۱۶۰٬۰۰۰ تن (برآورد ۲۰۱۴) است. حدود ۸۰٪ مردم تاجیک هستند (که به فارسی تاجیکی سخن می‌گویند)، ۱۵٪ ازبک، ۱٪ روس و سایر مردم اوکراینی، چینی، کره‌ای، تاتار و غیره هستند. دین بیشتر مردم اسلام است (بیشتر سنی، دارای اقلیت قابل توجه شیعه اسماعیلی).

تاریخ و فرهنگ تاجیکستان با ایران اشتراکات بسیاری دارد. در پاره‌هایی از دوران پیش از اسلام، تاجیکستان جزئی از شاهنشاهی ایران بود. پس از اسلام، سرزمین خراسان و فرارود (از جمله تاجیکستان) زنده‌کننده فرهنگ ایرانی و به وجود آورنده زبان پارسی دری بود که جانشین زبان پهلوی شد. نخستین شاعران پارسی‌زبان از این ناحیه به پا خاستند، به ویژه رودکی، که پدر شعر پارسی محسوب می‌گردد. در نخستین سده‌های هجری، خراسان و فرارود مهد تمدن و علوم ایرانی بودند و بزرگانی مانند ابن سینا و فارابی در خود پرورند. حکومت سامانی نیز از تاجیکستان برخاسته است.

۷۹٫۹٪ مردم تاجیک هستند (که به فارسی تاجیکی سخن می‌گویند)، ۱۵٫۳٪ ازبک، ۱٫۱٪ روس، ۱٫۱٪ قرقیز، ۰٫۳٪ ترکمن و ۰٫۳٪ تاتار هستند. اقلیت‌های کوچک غیربومی نیز از قبیل اوکراینی، چینی، کره‌ای و غیره نیز در تاجیکستان وجود دارند که ۲٪ مابقی از جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند.^[5]

دین بیش از ۹۰٪ مردم اسلام است (۹۵٪ سنی حنفی، اقلیت ۵٪ شیعه که غالباً شیعه اسماعیلی و کمتر از ۱٪ آن شیعه دوازده امامی است). شیعیان بیشتر در بدخشان زندگی می‌کنند. غیر از دین اسلام اقلیت‌های دینی آن مسیحیت، یهودیت، زرتشتی، بودایی و بهائیت است. طریقت نقشبندیه تصوف نیز در تاجیکستان وجود دارد.^[11]

شخصیت‌ها

باباجان غفورف تاریخ‌دان و نویسنده کتاب تاریخ تاجیکان از اهالی تاجیکستان است. تیمور ملک نیز از شخصیت‌ها و قهرمانان تاریخی تاجیک به شمار می‌آید.^[12]

بانو گلرخسار شاعر معاصر تاجیکستان از همراهان مهدی اخوان ثالث و احمد شاملو و سیمین بهبهانی و بسیاری از دیگر شاعران و اهل فرهنگ و هنر ایران بوده و می‌باشد.

۹.۳.۲ نگارخانه

- نقشه تاجیکستان
- نقشه تاجیکستان (از سازمان سیا)
- کشورهای مرتبط سیاسی با تاجیکستان
- رود آینه زرافشان
- شهر دوشنبه، پایتخت تاجیکستان
- بازاری در پنجکنت
- یک خانواده تاجیک برسر سفره

۱۰.۳.۲ جستارهای وابسته

- تغییر خط در تاجیکستان
- مردم تاجیک
- فهرست شهرهای تاجیکستان
- قانون اساسی تاجیکستان
- خط تاجیکی
- میدان مین مرز ازبکستان-تاجیکستان
- انجمن پیوند

۱۱.۳.۲ پانویس

- [1] <http://parliran.ir/index.aspx?siteid=1&pageid=2974>
- [2] کشور تاجیکستان - بی‌بی‌سی فارسی
- [3] منبع تاجیکی: «تاجیکستان: آمار و ارقام». بازدید: سپتامبر ۲۰۱۳.
- [4]
- [5] CIA - The World Factbook -- Tajikistan
- [6] توافقنامه توسعه ذخایر نفت و گاز تاجیکستان نهایی شد
- [7] CNPC, Partners Sign Tajikistan Oil and Gas Deal
- [8] مشارکت چین در اکتشاف و استخراج نفت و گاز تاجیکستان
- [9] Country Comparison :: Crude oil - proved reserves
- [10] Country Comparison :: Natural gas - proved reserves
- [11] تاجیکستان در یک نگاه، سیدمحمد رکنی، بوشهر: شروع (۱۳۸۸)، صص ۱۸، ۳۶ و ۳۷.
- [12] غفوروف، تاجیکان، ۷۰۴ و ۷۰۵.

۱۲.۳.۲ منابع

- غفوروف، باباجان. تاجیکان، تاریخ قدیم، قرون وسطی و دوره نوین، جلد اول و دوم. دوشنبه: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۷.
- نک: حبیب برجیان، «تاجیکستان»، دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، جلد ۱۴.

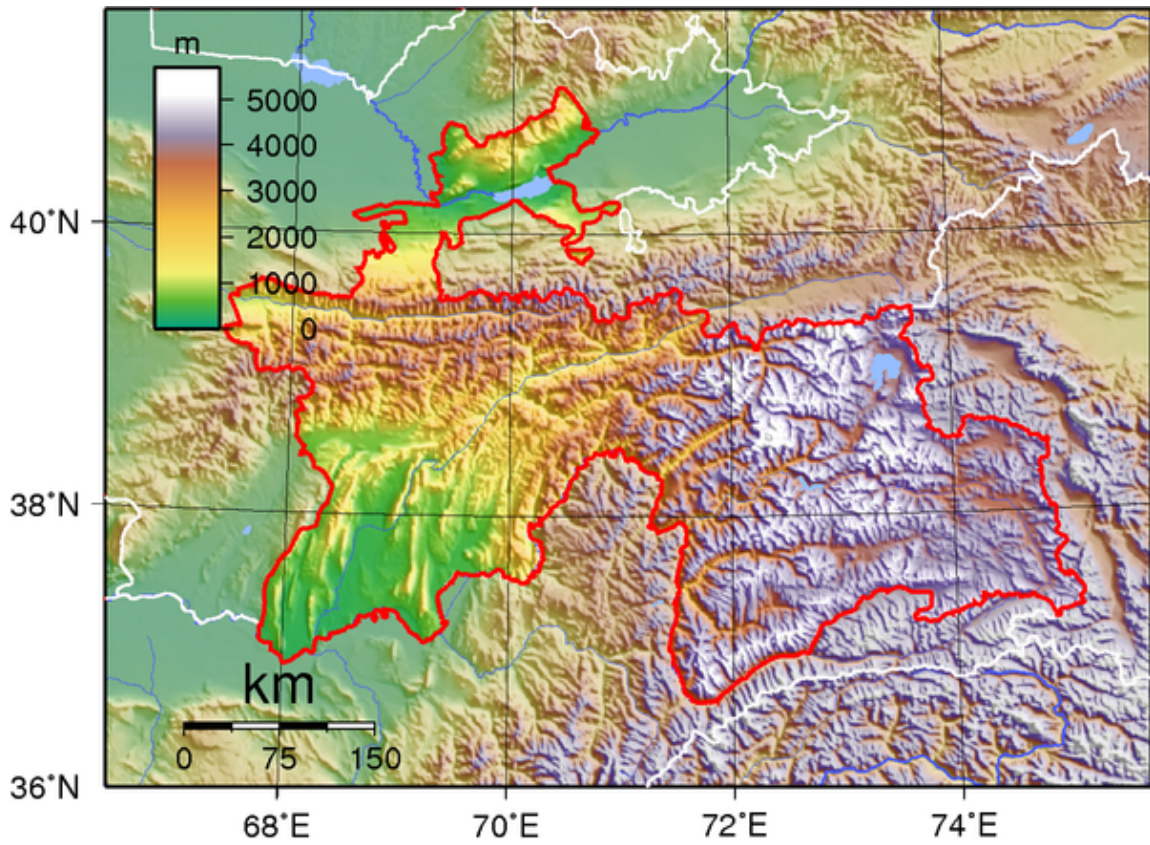
۱۳.۳.۲ پیوند به بیرون

- ([tajikistanweb](#) به انگلیسی و پارسی به سیریلیک)
- چهره‌های سرشناس سده بیستم تاجیکستان (به انگلیسی)، در قالب پی‌دی‌اف.
- BBC فارسی - جهان - نمایه سیاسی تاجیکستان

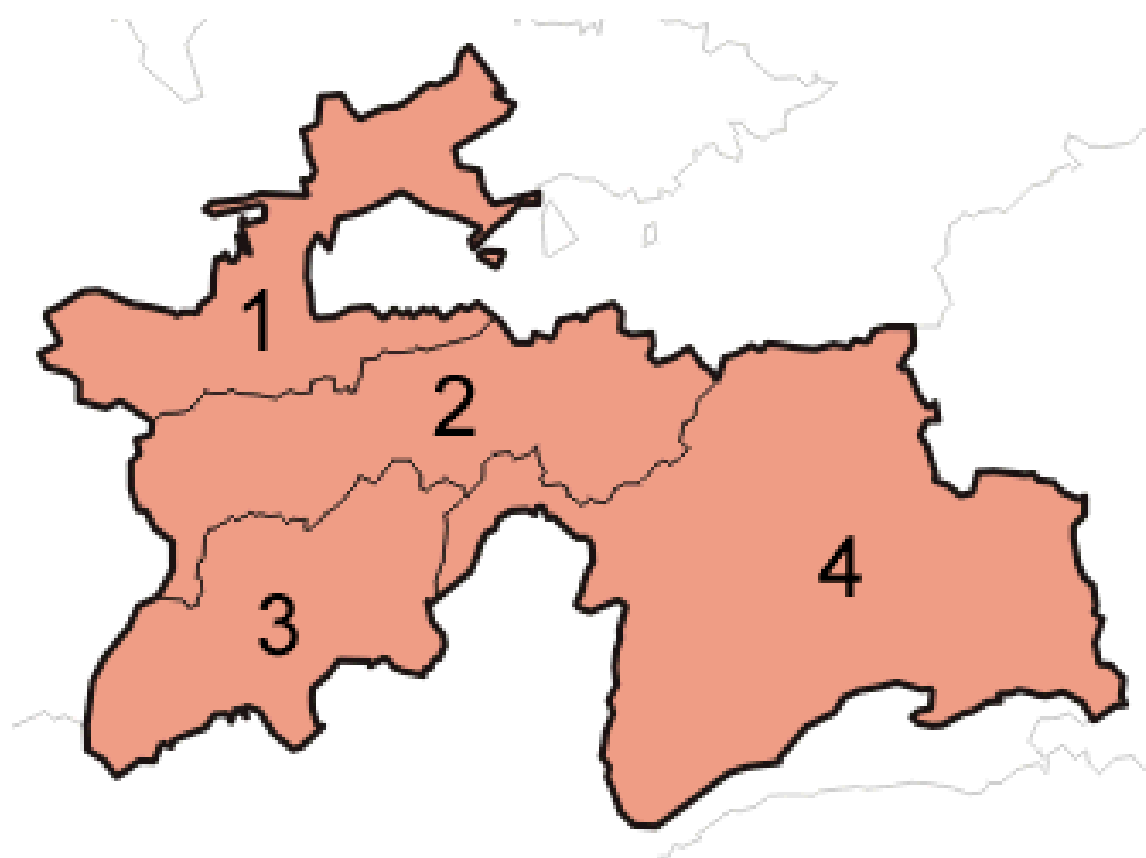




تصویر ماهواره‌ای تاجیکستان



نقشه توپوگرافی تاجیکستان



نقشه تقسیمات کشوری تاجیکستان (۱- ولایت سغد، ۲- ناحیه‌های تابع جمهوری، ۳- ولایت ختلان، ۴- ولایت مختار کوهستان بدخشان)



کودکان تاجیک



تصویر باباجان غفوروف بر روی اسکناس.

فصل ۳

منابع متن و تصویر، مشارکت‌کنندگان و مجوزها

۱.۳ متن

• <http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B2%D8%A8%D8%A7%D9%86%20%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3%DB%8C?oldid=15315966> مشارکت‌کنندگان: Farshad, روزبه, Masoud, مانی, حسام, بهداد, دانیل, فرزاد, Sajad, Invalid username 309~fawiki, Shizhao, Shervinafshar, Zeerak, Rumtin, Ojanfar, Salarmehr, کامران, Mardetanha, Zwobot, Mmahdavim, YurikBot, Ariobarzan, Leosan, Iranvidge Behaafarid, Meisam, Artacoana, نیوشا درخشان, Raamin, عباسعلیان, نشاط, Mehran, Qoqnous, ربوسام, Bidabadi, Khazaei, Mmehdi.g, Moo3a R0stam, Elessar, Yoldas, Bilijacks~fawiki, Escarbot, Saforrest, Ajam2, Mehrdad barani kabul, JhsBot, Huji, Shahnamk RetiredUser, آر.ش, Farzaaad2000, Thijs!bot, Aparhizi, JAnDbot, Sicaspi, M samadi, CommonsDelinker, مژده, Taranet, حامد رئیس, Abtinb, صادقیان, Wayiran, Hariva, Pedramrahimi, Ebraminio, Amir irani, Hbayat~fawiki, Hoseyn 1, Sepehroush, Aariapoor TXiKiBoT, VolkovBot, Paripedia, Rooh23, Behtis, Gereghoshaa, OKBot, Fariborz.sepanta, Ali metal 12, Bjangkuloski06fa, Vahid11, Jangjoo, Ali, سیمرغ, Ahmadbahmani, Nersy, دانقولا, Alefba, SieBot, Omid.koli, Idioma~bot, Habibnajafi, Gnosis, Arashk rp2, Shokuhi Salamzaban, BlueBlack, Asti, همان, Esfandiari, robot, Ali20 wiki, Elistiyen, Tanhabot, Parsester, MelancholieBot, CarsracBot Eh scrtwiki, Pbahramian, درفش کاویانی, نگونبانگونی, Luckas~bot, علی رجبی, Manafazer, Damghani, Astivi, Piruzn12, Amirobot, Iroony Bigmaster1, Salar2000, Y.P.Y, Turk oglan, Saeed 623~fawiki, Azarbai, Nepaheshgar, Behzad.Modares, Shadegan, Jotterbot, ArthurBot, Kontinuum, Reza1615, Xqbot, Ab2llah, Kiaanuush, RiWOLTER, Deshdashah, Rubinbot, Kasir, Bardia666, Ddd0dd, Hossin72 ایلیا 2010, Companionship, Salambarmahdi, Goldenpc, Coffeetalkh, Atalay, Goldensp, Salambarmahdi, Companionship, 2010, Hafez, Bebin2, Arashpirsalehi JDiamond, Hamidhassani1, D11221122, Arash.pt, Dinamik~bot, FoxBot, Lapskingwiki, Mr.zero, تابران, SiarFisher, Gravenight, Leyth Yusuf, ZxxZxxZ, Pro translator, EmausBot, ZéroBot, پسر بختیاری, Serpico, خندان, TjBot, Pouyana, N.telvari, KamikazeBot Persian Aviator, Editor6000, Amir~bale, JackieBot, Alborzagros, Mohamadriazi, Rezaalavi1992, آپسیلون, Arazbalazadegan, Atheist, Ebrambot Khodabandeh14, AliBot, Hezare, Arfarshchi, Sonia Sevilla, ChuispastonBot, WikitanvirBot, Iraceramic, Xerxes1362, Faramarz, Aydin.gsm1, HANABAM, In fact, Namaghi, Duspesar, Finding-Truth, Rezabot, AliReza, Parsumash, کاسر, Hafez, Bebin2, Arashpirsalehi Ali ringo, MerllwBot, Farvartish, Sasan Geranmehr, AvocatoBot, Mahdy Saffar, Azamyazdi, Maahmaah, WarShip102, Cnevis, Namaieshnameh, Amiraram, Fajr18, Ariaveeg, DaraafshBot, DbBot, MahdiBot, Parsa.hashami, JYBot, Basp1, Zialem, Dexbot, Class Avesta, SLFAW, Aydin turk, Armanjafari, Samak, Mareto1, Persian.vahid, Ooggs00995, Mahmaaaaa, SaMin SAmin, Freshman404, Yamaha5, Mehرداد Inloipas, Waheed butt, Ali369Reza, علیرضا, FarbodBot, Iranianairan, Oyakmohsen, Webarbab, Far-gh, Fatemebot, Farboodshokuhi Parthsbod K.A. Hakhamaneshian, Mohkam NGO, Samad.nabizada, Peredhil, PTBOT, Ha,edzeinaly, Shayansoleymani, Arash.mz, بهار, مشارکت‌کنندگان: MahdiBot, Dexbot, 2 و ناشناس: Yasiwise, فرورتیش پانترک داهاتی قشقایی, Shivaatir, Ostad.Qadimi, Golina98, OMID Alimohammadi, Meysam6971, Alireza7388

180

• <http://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%81%D9%87%D8%B1%D8%B3%D8%AA%20%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1%D9%87%D8%A7%20%D8%A8%D8%B1%20%D9%BE%D8%A7%DB%8C%D9%87%20%D8%AC%D9%85%D8%B9%DB%8C%D8%AA%20%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3%DB%8C%E2%80%8C%D8%B2%D8%A8%D8%A7%D9%86?oldid=15154110> مشارکت‌کنندگان: DarafshBot, MahdiBot, Samak, Shayansoleymani و ناشناس: 2

• <http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86?oldid=15327997> مشارکت‌کنندگان: Alireza Hashemi~fawiki, Farshad, روزبه, Masoud, Hamed~fawiki, Sadeq, Shima, Kaveh, Suisui, حسین, مانی, حسام, حسینی, دانیل, فرزاد, Sajad, Invalid username 309~fawiki, Maziarparizade, Yoosef, محمدیان, Hakperest, Khataminia, Mazmaz89, Shervinafshar, Aliparsa, Mardetanha, Ariobarzan, Leosan, Shirkan, Davoud68, Diyako~fawiki, نورافزا, YurikBot, مهرداد, Pooranvary, Mosaffa, Zwobot, Yurik, Robbot, Amin rkh Zeerak, کامران, Kuhzad, Mhep222, Democrat~fawiki, Mojtbasani, Samandar, EON, Qoqnous, ربوسام, Ajam1, Bidabadi, Police, Salari, Mmehdi.g, Azari, Artacoana, Kia200588, Juybari, Sa.vakilian, Elessar, Woerfara3661, Escarbot, Ajam2, Hsn1362, JhsBot, Huji, Soroush, Thijs!bot, Aparhizi, JAnDbot, Senemmar, Farzaaad2000, آر.ش, MSBOT, Kave, R0stam, RetiredUser, Sdfhkbhoppiozcxcxvvdvdfk, Sohale Sicaspi, M samadi, CommonsDelinker, Nhrpress, Farbody~fawiki, Cyrus abdi, Dallas amir, Taranet, Sepehroush, Manu, مژده, Irnavash Ebraminio, Kigan, سلام22, Wayiran, Kamix, Hariva, Farman666, کسان ماهری~fawiki, Azin69, Alirezamanutd Sir blue, Hbayat~fawiki, Hoseyn 1, Langebiz, Abtinb, Pejman7, Soorena1976, Goostaw, Ahmadahmadf, TXiKiBoT, Peyman4u, Sanchooli, Meesagh, Mroostami, A de VALLON~fawiki, Wikiruhi, البرزفلاح, Amirkaher, VolkovBot, Shahin.shn, Godisnowhere, Navid.k Xan (usupred), Irane1404, Satin~fawiki, Farigorz, OKBot, مختاری, Rooh23, Atila196, Behtis, Turan~fawiki, K1gerami, Masoud54 Mamgha, Kickboxer~fawiki, Rabbiter, Habbasih, AlnoktaBOT, Makhfi, Mahdi127, کیخسرو, Sara2sara, Vathlu, Salmanjany BotMultichill, Karbasiah, Hamid rahimpour, Dashmahdi08, AlleborgoBot, Shoshtari123, Amirrad, Lary, SieBot, Navid rabiee, Kimi kaster, Khantak, PipepBot, Kasra qeshm, Idioma~bot, Sohibaki, Alikpgh, Mahanirooni, Damar~fawiki, Mohammadbayati, Reza Mehdyzargarankh, Arashk rp2, Synthebot, Michelkogan, ا.م.م, kalamii, Iranmap, Alishahryarifar, Behrouz62, Mhmdrs, Mad-dc S.abasi, Grawp the Giant~fawiki, WikiKochooloo, Iranhome3, Mahdi1100, Aliazimifarsi, Kasraba, Sadegh50ir, BlueDevil, Nersy, Asimo, Changi48, امین افرلو, M.Fanavar, Tomozukato, Ataland.gthanei, Siavash, Irdad, Masoud22, BehnamFarid, Farahan, Ehsan 1987

Goodarzi.md، Carl، Mohsen6558، MRBigdeli، Categoror، Babakhoramdin، ShahrzadT، VelvetBot، Iranmusicnews، BodhisattvaBot، Saeedparva، ارکین، Tanhabot، Parsester، MelancholieBot، Ariyo 1989، هادیان، Ali20 wiki، Farzan44، Elmju، موسا، Eh kia، Babouei2، Famizban، J4b3r، Mehdi math2000، Nathaniel83، Asti، HerculeBot، Mazdakabedi، Amirobot، همان، Ashenai~fawiki، Oqtay، CarsracBot، Architectboy~fawiki، Aztap1، Hoseinb007، Iroony، Ensanha، Dostan~fawiki، Salaam~fawiki، Ayda، Arman0014، Luckas~bot، Amir Ali1376، نگونباتگونی، Soroush.e، محمد67، محمد67، Raminsharf، TruthPraisr، Ghalbe ramian، E235، Scaliwood، Meysam، East Diamond، Komeylreyhani، Aemami، Apiculate، Sibmoz، Bekary، Sms 1368، Mark man، همکار، Salar2000، Fatemi، محمد مرادلو، DragonBot، PHoBiA، Newmarg، Behzad، Modares، Jotterbot، ArthurBot، Saeidpourbabak، Quartz S، Iran.azadi، Adler، fa، Payamy، Farhad، smart، Reza1615، SassoBot، 2010، ایلینا، Befermatoo، Kasir، Poster، یوشیچی تویوهارا، Ab2llah، Farhad85، DirlBot، Sahehco، Fouad-pes، Jirjirak، Xqbot، Atalay، Peyman، Ghasemi، Powerpersia، Gire 3pich2005، Amin pedia، Companionship، Emad، falsafi، نوژن، Mostafameraji، Coffeetalkh، Pouyakhani، Saeedsadeghlou، محک، Aliha، kasra، Sepid3، VS Abadani، ICEAGE، Adlerbot، Groovenstein، Ya~fawiki، TobeBot، Microinjection، Tabula، Saeed1410~fawiki، 1، امیرحسین، Mahdiz، JDiamond، Jack72، Hjoshanloo، Farshad 86، مرشدزاده، Soroush90gh، قاسم، Arash، pt، Panda1، Amir، Hossein، 7055، FoxBot، Surena، Bashir، cfz، Ebiwikifa، Kasendan، Lapskingwiki، KamikazeBot، Dictitur، Yilmaz، yaser، Mehdi، Arman7، TjBot، Superaryan85، Vrs، Pouyana، Hassanh، Maryamke، Grim reaper، Poka5532، Professional، منصور، Sefid par، Serpico، Hamedvahid، Yusuf، Abadan 1991، مانفی، Hossain470، Mohammadmahdi nh، Mohammadmahdi nh، Assassin، N، Telvari، Ali، eblis1، SurenaBot، EmausBot، God's spirit، Elph، ZéroBot، Sahim، Ghadir314، Ebrambot، Amirr1367، ZxxZxxZ، P0lyzoarium، Optional، Amolbot، Navid، drogba، Ahura21، Navidff، Nasher، Ditandant1، Hamid n86، RUFa80، HRoestBot، Ehsan234، Pashangparsii6، Boushehria، AliBot، Hezare، Arfarshchi، Alishahini، Sonia، یوشیمیتسو، Alborzagros، World Cup 2010، Ssn s50، Behnam r1986، Parsi89، Omid316، Saeedbf، ChuispastonBot، Mahdipur، A 400R3، WikitanvirBot، Vooria، Mjbmrbot، Sevilla، امیرحسین ذوالفقاری، Mrphoenix، Persia's proud، Mostafadam، Moves، شمال بزرگ، Ghalbolasad، Faramarz، Nedayealborz bot، Alihad1372، In fact، Maadikhah، Moyavari، Rezabot، Kasirbot، Mohammad، r، qaderi، Wiki66، The god grandfather، AliReza، M7S6M، H، b، sh، یزدانداد دیودادان، Koohk، Parsumash، Iranic، Ali ringo، Sarbaz08، Ripchip Bot، MerllwBot، Farvartish، Aq Ali، Bir2563، Saeedp09، A90H، Milad، Hosseiniran، قاصدک بهار، Babak2000ir، Molaei1، Sasan، Geranmehr، FariBot، Saied110، Hemtom، یارسا آملی، Aidaghajar، Raatin، Maahmaah، HiW~Bot، Mobinmotaharif، Alishah75ali، Aminesmaily، Siminfar، Bamcity، محتسی، Mohsenkimia، Manart، Jackb17، Bahramsajedinia، ارژنگ، Hoseinyakuza، Esenpedia، Hoosbritnynee، Amiraram، Hoomanshah، Abolfazl1375، Aymaan، Mehrad09، Gelian، Katusha90، KhabarNegar، Ehsanraki، Licalor، متین طایفی، Nadershah36، RamIn، Ariaveeg، جواد، عرفانیه، Sam، esfid، Sheytoonbala، MahdiBot، 1390mehrdadparsii، Niazewik، Mmdehghan، Hossein11k2، Mohammadreza darvishzadeh، Mostafa7208، Jahangard79، Adel razavi، Samak، Morholt، YasBot، Mohammadkazem78، از ارومیه، Rezadabir، Basp1، TruthBeethoven، Farshad، h، Dexbot، ALI77551، Freshman404، Hashtablakoo2000، Yamaha5، FarbodBot، Mahdy33، لاشار کوپچ، Persian.vahid، Rotlink، Assam، Xyzrt، Cyrus12، 2500، کوروش، Fatemibot، Mohammadreza401، Mhdls5397، Mahsa87، مصاحب، Daneshvapooesh، Fancypants2545، Efsandiir، Nima-1370، Hosihagh، Global Music English، Abiii13wp، Alireza، fzd، Perzhi، Mohkam NGO، کولاک، Qadtin، Mehrdad RO، Neekan، Peredhil، SAmirRezaH، Poseidon Nep، Parspersian1، HnSr، Sinasalimii، Shivaatir، Polkash، Reza azizi0، Aak24، Saayaan، Ali Rabiei، محمد78200، Faradonbeh، Vasheqan، Mehregan و فاشناس: 316

● افغانستان منبع: <http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86?oldid=15296172>

مشارکت‌کنندگان: روزبه، Suisui، Andre Engels، Masoud، مانی، حسام، دانیل، Sajad، بويا، Yurik، Zwbob، Mardetanha، Aliparsa، Shervinafshar، Peymanpi، روبوسام، Zeerak، Bidabadi، Salari، ظهیری، Robbot، Hashar، Amin rkh، Mostafazizi، YurikBot، Ariobarzan، Robosam، Ojanfar، Zandweb، Azari، Artacoana، Kia200588، Elessar، Hhrqsh، Escarbot، Mehrdad، زرشک، Meisam، محمدرضا، Raamin، Behaafarid، barani kabul، Bazbin، JhsBot، Hujji، Soroush، MSBOT، Kave، Rostam، Ladsgroup، Thijs!bot، JAnDbot، Senemmar، Farzaaad2000، Wayiran، Hariva، Aziz1972، سندباد، Heravi، Kamran kabul، Obaid، CommonsDelinker، Babak06، Taranet، Tamanna، مرتضا، Tamaddon، Tamaddon، SNkbot، Snazeeram، Swwebmaster، البرزفلاح، Kalpase، TXiKiBoT، VolkovBot، وحید پیمان، Ebraminio، Hoseyn 1، Abtin، Afghannic، آسا، OKBot، AlnoktaBOT، Hamag~fawiki، AlleborgoBot، Alefbe، SieBot، Navid rabiee، PipepBot، Idioma~bot، Halli4u، Gnosis، Synthebot، Siavash، Jafarrahimi، Muhioddin، Alexbot، Arghund، Eh kia، Elmju، Uzbek00965، Tanhabot، سیمرغ، S، abbasi، PixelBot، Hermion، Nersy، کابلی، S، Ali Moosavi، Luckas~bot، Ayda، Kwjbot، درفش کاویانی، E235، Nabishta، Separeh، Lapskinglkh، محمد67، نگونباتگونی، MehdiZare، WikiDreamer Bot، Asti، Mehdi2753، SilvonenBot، Ajmalabidi، Amirobot، Iroony، همان، MelancholieBot، Oqtay، CarsracBot، Gorjeh، Ab2llah، فرهنگ3000، WhisperToMe، Fatemi، همکار، Xqbot، Reza1615، Xqbot، Ab2llah، Jotterbot، ArthurBot، NobelBot، Jotterbot، Atalay، Asraramiz، Hazeqadwood، Gire 2010، ایلینا، Kiaanuush، XeBot، Almbot، GhalyBot، Kasir، Cheshmehregi، DSisyphBot، 3pich2005، Drsaii، Adlerbot، TobeBot، SiarFisher، Louperibot، JDiamond، RedBot، Antemister، KamikazeBot، Homaira92، TjBot، Torgani، Optional، EmausBot، God's spirit، ZéroBot، Ebrambot، Bad Romance، Editor6000، HRoestBot، Amir loona، Alborzagros، ChuispastonBot، WikitanvirBot، Faramarz، Knowing guy، Hazaras، Movses~bot، امیرحسین ذوالفقاری، World Cup 2010، AliBot، Arfarshchi، Mahmud12، Rezabot، Ali ringo، Karmozd، Jawad rahimi، MerllwBot، Kowsari، Jooyan، AvicBot، AvocatoBot، Maahmaah، Fereydun، Esenpedia، Armin، rezayati، Saboh، Dr، Egalitarian، KhabarNegar، MahdiBot، JYBot، Dexbot، Atrak، Sajadsafi، Elano110، 4nn112، Hosihagh، علیرضا، Mzj، Ndareez، Samak، YasBot، Persian.vahid، Rotlink، Zahra Borhan، Explorerboy، FarbodBot، Fatemibot، Dorkhany، Hazarams، PTBOT، شایانsoleymani، رعلامه و ناشناس: 185

● تاجیکستان منبع: <http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AA%D8%A7%D8%AC%DB%8C%DA%A9%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86?oldid=14759671>

مشارکت‌کنندگان: روزبه، Hamed~fawiki، Masoud، مانی، دانیل، Aliparsa، Zwbob، Invalid username 309~fawiki، کاظم، Zuro، YurikBot، Zandweb، Azari، Artacoana، Elessar، JhsBot، زرشک، Mazdakam، Robosam، Leeders، Bidabadi، Khazaei، Peymanpi، Raamin، Behaafarid، CommonsDelinker، Hariva، Mszabett، مرتضا، Hujji، Soroush، Rostam، Zargroup، Thijs!bot، JAnDbot، Farzaaad2000، Tamaddon، YonaBot، OKBot، AlleborgoBot، Vahid11، Alefbe، SieBot، PipepBot، Synthebot، مختاری، Binalod91، Abtin، TXiKiBoT، VolkovBot، Eh scrtwiki، Jotterbot، ArthurBot، Miladfarhani، محمد67، نگونباتگونی، Asti، SilvonenBot، Amirobot، Muro Bot، Iroony، Luckas~bot، Cobain، TobeBot، Mszabett1، 2010، ایلینا، Darkicebot، Reza1615، Xqbot، Ab2llah، Kiaanuush، Sahehco، Almbot، Arash1313، GhalyBot، FoxBot، KamikazeBot، Roozitaa، TjBot، Grim reaper، Hamedvahid، علی ویکی، Doston~fawiki، Furot، Leyth، RedBot، Dinamik~bot، ZxxZxxZ، Optional، EmausBot، God's spirit، ZéroBot، Sahim، Ebrambot، HRoestBot، JackieBot، Pashangparsii6، Alborzagros، World Cup 2010، Noori12، AliBot، ChuispastonBot، WikitanvirBot، Moves~bot، Rezabot، Kasirbot، Ali ringo، MerllwBot، Kowsari، AvicBot، Threeten، Haji doliskani، تفکر، AvocatoBot، Vagobot، Armin، rezayati، Farshidmt، KhabarNegar، MahdiBot، Dexbot، Persian.vahid، Addbot، Oyakmohsen، Dembros، Fatemibot، Alikhedki، Aliamiririkantepe، Araz ogli، Shayansoleymani، Kourosh666kabar666، Persiangreat و ناشناس: 45

۲.۳ تصاویر

● پرونده: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3d/Ab_sefid-aligoodarz.jpg منبع: <http://www.ab-sefid-aligoodarz.com>

مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Wiki66

- پرونده: **Aerial_photograph_of_Kandahar_Province_in_2011.jpg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/13/Aerial_photograph_of_Kandahar_Province_in_2011.jpg / <http://www.flickr.com/photos/usace-tas/8713418682/in/photostream> Public domain مشارکت کنندگان: Karla Marshall هنرمند اصلی: of_Kandahar_Province_in_2011.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Pfc. Christina Sinders هنرمند اصلی: http://www.dvidshub.net/index.php?script=images/images_gallery.php&action=viewimage&fid=140481 مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Sinders هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1c/Afghan_attan_dance.jpg منبع: Afghan_attan_dance.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Sinders هنرمند اصلی: http://www.dvidshub.net/index.php?script=images/images_gallery.php&action=viewimage&fid=140481 مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Sinders هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/df/Afghan_children_in_Badakhshan_Province-2012.jpg منبع: Afghan_children_in_Badakhshan_Province-2012.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: in_Badakhshan_Province-2012.jpg این نگاره توسط Army با آی دی 132-120603-A-LE308 منتشر شده است. این برجست وضعیت حق تکثیر اثر ضمیمه شده را مشخص نمی کند. یک برجست معمولی همچنان مورد نیاز است. Commons:Licensing را برای کسب اطلاعات مشاهده فرمایید. هنرمند اصلی: Sgt. Kimberly Lamb (U.S. Armed Forces) http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/28/Afghan_children_in_Khost_Province.jpg منبع: Afghan_children_in_Khost_Province.jpg مجوز: CC BY 2.0 مشارکت کنندگان: funbobseye هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/Afghan_girls_in_traditional_clothes.jpg منبع: Afghan_girls_in_traditional_clothes.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: USAID staff: USAID Afghanistan هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Afghan_herder_boys.jpg منبع: Afghan_herder_boys.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Tech. Sgt. Efren Lopez (U.S. Air Force) F-9171L-183-091130 هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/45/Afghan_topo_en.jpg منبع: Afghan_topo_en.jpg مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/Afghan_women_at_a_textile_factory_in_Kabul.jpg منبع: Afghan_women_at_a_textile_factory_in_Kabul.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: این نگاره توسط Air Force با آی دی 120117-F-YC711-025 منتشر شده است. این برجست وضعیت حق تکثیر اثر ضمیمه شده را مشخص نمی کند. یک برجست معمولی همچنان مورد نیاز است. Commons:Licensing را برای کسب اطلاعات مشاهده فرمایید. هنرمند اصلی: Senior Airman Andrea Salazar (U.S. Armed Forces) http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/Afghanistan_%28orthographic_projection%29.svg منبع: Afghanistan_(orthographic_projection).svg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: «I have created this» Based on File:India_(orthographic_projection).svg by User:Ssolbergj Shahid Parvez. Based on a file by User:Ssolbergj: work entirely by myself http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/65/Afghanistan_demography.svg منبع: Afghanistan_demography.svg مجوز: CC BY 2.0 مشارکت کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Valérie75 http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/75/Afghanistan_provinces_dari.png منبع: Afghanistan_provinces_dari.png مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/38/Ancient_Khorasan_highlighted.jpg منبع: Ancient_Khorasan_highlighted.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: (293K) University of Texas at Austin, Middle East and Europe - The Caliphate in 750 هنرمند اصلی: William R. Shepherd http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7/Arghandab_River_Valley_between_Kandahar_and_Lashkar_Gah.jpg منبع: Arghandab_River_Valley_between_Kandahar_and_Lashkar_Gah.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: / http://www.flickr.com/photos/78/Arghandab_River_Valley_between_Kandahar_and_Lashkar_Gah.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Mark Ray: usace-tas/7548074904 http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/80/Asia_%28orthographic_projection%29.svg منبع: Asia_(orthographic_projection).svg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Map by Ssolbergj: 29.svg Aquarius.geomar.de هنرمند اصلی: (talk) Koyos + Ssolbergj <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/18/Astrolabe-Persian-18C.jpg> منبع: Astrolabe-Persian-18C.jpg مجوز: CC BY-SA 2.0 مشارکت کنندگان: Photo taken by Andrew Dunn هنرمند اصلی: Andrew Dunn <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8f/Azadistadium.jpg> منبع: Azadistadium.jpg مجوز: CC BY 2.5 مشارکت کنندگان: Transferred from en.wikipedia to Commons هنرمند اصلی: Mnasiri7 در ویکی پدیا انگلیسی http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5d/Boxed_East_arrow.svg منبع: Boxed_East_arrow.svg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: DarkEvil: هنرمند اصلی: DarkEvil http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/69/Capra_falconeri_1_-_Syracuse_Zoo.jpg منبع: Capra_falconeri_1_-_Syracuse_Zoo.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Dave Pape: Zoo.jpg http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/98/Caspian_Sea_from_orbit.jpg منبع: Caspian_Sea_from_orbit.jpg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: http://visibleearth.nasa.gov/view_rec.php?id=5514 هنرمند اصلی: Jeff Schmaltz, MODIS Rapid Response Team, NASA/GSFC http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/Children_in_Tajikistan_25042007.jpg منبع: Children_in_Tajikistan_25042007.jpg مجوز: CC BY 2.0 مشارکت کنندگان: Steve Evans from India and USA: هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Emblem_of_Iran.svg منبع: Coat_of_arms_of_Iran.svg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Madden: own algebraic / numeric construction according to the URL <http://flagspot.net/flags/ir/>.html http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9f/Emblem_of_Tajikistan.svg منبع: Coat_of_arms_of_Tajikistan.svg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Commons-logo.svg> منبع: Commons-logo.svg مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: This version created by Pumbaa, using a proper partial circle and SVG geometry features. (Former versions used to be slightly warped.) SVG version was created by User:Grunt and cleaned up by 3247, based on the earlier PNG version, created by Reidab: هنرمند اصلی: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Compass_rose_pale.svg منبع: Compass_rose_pale.svg مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت کنندگان: Fibonacc: svgn version of Image:Compass-rose-pale.png, made to look similar to Image:Reinel compass rose.svg

- پرونده: **Construction_on_the_Afghanistan-Tajikistan_Bridge.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/36/Construction_on_the_Afghanistan-Tajikistan_Bridge.jpg Public domain مشارکت‌کنندگان: U.S. Army Corps of Engineers - Afghanistan Engineer Project هنرمند اصلی: MSG Mark Rodgers (USACE staff)
- پرونده: **Cyrus_tomb.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a8/Cyrus_tomb.jpg مجوز: Copyrighted free use مشارکت‌کنندگان: en.wikipedia هنرمند اصلی: Behrad18n
- پرونده: **Defense.gov_photo_essay_120529-F-YA200-034.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/02/Defense.gov_photo_essay_120529-F-YA200-034.jpg Public domain مشارکت‌کنندگان: Air Force با آی‌دی F-YA200-034-120529 منتشر شده است. این برجست وضعیت حق تکثیر اثر ضمیمه شده را مشخص نمی‌کند. یک برچسب معمولی همچنان مورد نیاز است. Commons:Licensing را برای کسب اطلاعات مشاهده فرمایید. هنرمند اصلی: Staff Sgt. Jonathan Lovelady
- پرونده: **Duschanbe_Lenin.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a8/Duschanbe_Lenin.jpg مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: User Drsweeny on de.wikipedia; Originally from de.wikipedia; description page is (was) here
- پرونده: **Dushanbe_panorama_07.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3b/Dushanbe_panorama_07.jpg مجوز: GFDL مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: User:VargaA
- پرونده: **ECO_Map.png**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8c/ECO_Map.png مجوز: CC BY 2.5 مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Emblem_of_Afghanistan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1e/Emblem_of_Afghanistan.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: Original author: هنرمند اصلی: Extracted from Image:Flag of Afghanistan.svg which originated from Open Clipart website. was Andrew Duhan. Later edits done by Denelson83, Bastique and many others
- پرونده: **Emomali_Rahmonov_2001.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/ff/Emomali_Rahmonov_2001.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: U.S. Department of Defense, 011103-D-9880W-156 هنرمند اصلی: Robert D. Ward
- پرونده: **Eranshahr.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Eranshahr.svg> مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Michael Everson (with minor touches by Roozbeh Pournader)
- پرونده: **Farsi.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a2/Farsi.svg> مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: from Image: Farsi.svg هنرمند اصلی: Jahongard
- پرونده: **Farsi_diagram.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/fa/0/0e/Farsi_diagram.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: بخش مقدمه فرهنگ معین هنرمند اصلی:
- پرونده: **Farsi_vowel_chart.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3e/Farsi_vowel_chart.svg مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: Farsi_vowel_chart.png: Jeffrey Connell (IceKarma) هنرمند اصلی:
- پرونده: **Female_students_of_Afghanistan_in_2005.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/Female_students_of_Afghanistan_in_2005.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: U.S. Department of State هنرمند اصلی: State Department
- پرونده: **Flag_of_Afghanistan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Flag_of_Afghanistan.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: <http://openclipart.org/detail/24112/flag-of-afghanistan-by-anonymous-24112> هنرمند اصلی: User:Zscout370
- پرونده: **Flag_of_Albania.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/36/Flag_of_Albania.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Algeria.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Flag_of_Algeria.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: SVG implementation of the 63-145 Algerian law "on Characteristics of the Algerian national emblem" ("Caractéristiques du Drapeau Algérien", in English). This graphic was originally drawn by User:SKopp, هنرمند اصلی:
- پرونده: **Flag_of_Angola.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Flag_of_Angola.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: User:SKopp, هنرمند اصلی: Drawn by User:SKopp
- پرونده: **Flag_of_Armenia.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/Flag_of_Armenia.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: SKopp
- پرونده: **Flag_of_Australia.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Flag_of_Australia.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Ian Fieggen
- پرونده: **Flag_of_Austria.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/Flag_of_Austria.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی, <http://www.bmlv.gv.at/abzeichen/dekorationen.shtml> هنرمند اصلی: User:SKopp
- پرونده: **Flag_of_Azerbaijan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/Flag_of_Azerbaijan.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: http://www.ibrary.az/docs/remz/pdf/remz_bayraq.pdf and <http://www.meclis.gov.az/?/az/topcontent/21> هنرمند اصلی: SKopp and others
- پرونده: **Flag_of_Bahrain.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2c/Flag_of_Bahrain.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Source: Drawn by User:SKopp, rewritten by User:Zscout370; هنرمند اصلی: <http://www.moci.gov.bh/en/KingdomofBahrain/BahrainFlag>
- پرونده: **Flag_of_Balochistan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0f/Flag_of_Balochistan.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Bangladesh.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/Flag_of_Bangladesh.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: <http://www.dcaa.com.bd/Modules/CountryProfile/BangladeshFlag.aspx> هنرمند اصلی: User:SKopp
- پرونده: **Flag_of_Belgium_(civil).svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/Flag_of_Belgium_%28civil%29.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Benin.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0a/Flag_of_Benin.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Drawn by User:SKopp, rewritten by User:Gabbe

- پرونده: **Flag_of_Brunei.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Flag_of_Brunei.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: From the Open Clip Art website هنرمند اصلی: User:Nightstallion
- پرونده: **Flag_of_Burkina_Faso.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/31/Flag_of_Burkina_Faso.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Canada.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cf/Flag_of_Canada.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Cyprus.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d4/Flag_of_Cyprus.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: User:Vzb83
- پرونده: **Flag_of_Djibouti.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/34/Flag_of_Djibouti.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: From the Open Clip Art website هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Ecuador.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e8/Flag_of_Ecuador.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: <http://www.presidencia.gob.ec/pdf/Simbolos-Patrios.pdf> هنرمند اصلی: Zscout370 President of the Republic of Ecuador
- پرونده: **Flag_of_Egypt.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fe/Flag_of_Egypt.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: From the Open Clip Art website هنرمند اصلی: Open Clip Art
- پرونده: **Flag_of_Finland.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Flag_of_Finland.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1978/19780380> هنرمند اصلی: User:SKopp Drawn by
- پرونده: **Flag_of_France.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c3/Flag_of_France.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: http://www.diplomatie.gouv.fr/de/frankreich_3/frankreich-entdecken_244/portrat-frankreichs_247/die-symbole-der-franzosischen-republik_247 This graphic was drawn by SKopp: هنرمند اصلی: 260/trikolore-die-nationalfahne_114.html
- پرونده: **Flag_of_Gabon.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/04/Flag_of_Gabon.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Georgia.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0f/Flag_of_Georgia.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی based on File:Brdzanebuleba 31.pdf هنرمند اصلی: User:SKopp
- پرونده: **Flag_of_Germany.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/ba/Flag_of_Germany.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Greece.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/Flag_of_Greece.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: own code هنرمند اصلی: User:-xfi- (talk) (of code)
- پرونده: **Flag_of_Guinea.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ed/Flag_of_Guinea.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Hungary.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Flag_of_Hungary.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Flags of the World – Hungary هنرمند اصلی: SKopp
- پرونده: **Flag_of_India.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/Flag_of_India.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:FIAV_111000.svg class='image'> هنرمند اصلی: User:SKopp
- پرونده: **Flag_of_Indonesia.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9f/Flag_of_Indonesia.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Law: s: id:Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 24 Tahun 2009 (http://badanbahasa.kemdiknas.go.id/lamanbahasa/sites/default/files/UU_2009_24.pdf) هنرمند اصلی: User:Gebbe Drawn by User:SKopp, rewritten by
- پرونده: **Flag_of_Iran.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Flag_of_Iran.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: <http://www.isiri.org/portal/files/std/1.htm> and an English translation / interpretation at URL <http://flagspot.net/flags/ir/>.html هنرمند اصلی: Various
- پرونده: **Flag_of_Iraq.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/Flag_of_Iraq.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: This image is based on the CIA Factbook, and the website of Office of the President of Iraq, vectorized by User:Militaryace هنرمند اصلی: Unknown, published by Iraqi government, vectorized by User:Militaryace based on the work of User:Hoshie
- پرونده: **Flag_of_Israel.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d4/Flag_of_Israel.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: The Provisional Council of State Proclamation of the Flag of the State of Israel" of 25 Tishrei 5709 (28 October 1948) provides the official specification for the design of the Israeli flag هنرمند اصلی: <http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern%20History/Israel%20at%2050/The%20Flag%20and%20the%20Emblem>
- پرونده: **Flag_of_Italy.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/03/Flag_of_Italy.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: There has been a long discussion on the colors of this flag. Please read the talk page before editing or reverting this image. Pantone to RGB see below: هنرمند اصلی: <http://www.pantone.com/pages/pantone/colorfinder.aspx> performed by
- پرونده: **Flag_of_Japan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9e/Flag_of_Japan.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Law Concerning the National Flag and Anthem (1999) URL link in English, actual law (Japanese; colors from http://www.mod.go.jp/info/nds/siyousyo/dsp_list_j.htm#Z8701) هنرمند اصلی: Various
- پرونده: **Flag_of_Jordan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c0/Flag_of_Jordan.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Kazakhstan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/Flag_of_Kazakhstan.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: own code, construction sheet هنرمند اصلی: -xfi-
- پرونده: **Flag_of_Khyber_Pakhtunkhwa.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/54/Flag_of_Khyber_Pakhtunkhwa.svg مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: Original uploader was Pahari Sahib at en.wikipedia هنرمند اصلی: Transferred from en.wikipedia to Commons

- پرونده: **Flag_of_Kurdistan.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Flag_of_Kurdistan.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: `` The source code of that SVG was invalid due to 12 errors
- پرونده: **Flag_of_Kuwait.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/aa/aa/Flag_of_Kuwait.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: SKopp
- پرونده: **Flag_of_Kyrgyzstan.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c7/Flag_of_Kyrgyzstan.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Made by Andrew Duhan for the Sodipodi - Drawn by User:SKopp, construction sheet. Redo by: cs:User:-xfi SVG flag collection, and is public domain
- پرونده: **Flag_of_Lebanon.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Flag_of_Lebanon.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Traced based on the CIA World Factbook with some modification done to the colours based on information at Vexilla mundi: هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Libya.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/05/Flag_of_Libya.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: File:Flag of Libya (1951).svg هنرمند اصلی: کد مبدأ این پرونده گرافیک برداری مقیاس‌پذیر، `<a data-x-rel="nofollow" class="external text" href="http://validator.w3.org/check?uri=http%3A%2F%2Fcommons.wikimedia.org%2Fwiki%2FSpecial%3AFilepath%2FFlag_of_Libya.svg">http://validator.w3.org/check?uri=http%3A%2F%2Fcommons.wikimedia.org%2Fwiki%2FSpecial%3AFilepath%2FFlag_of_Libya.svg`، `،&`، `،ss=1` است.
- پرونده: **Flag_of_Malaysia.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Flag_of_Malaysia.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Create based on the Malaysian Government Website (archive version) SKopp, Zscout370 and Ranking Update: هنرمند اصلی:
- پرونده: **Flag_of_Mauritania.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/Flag_of_Mauritania.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Moldova.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/27/Flag_of_Moldova.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: vector coat of arms image traced by User:Nameneko from Image:Moldova gerb large.png. Construction sheet can be found at <http://flagspot.net/flags/md.html#const> Nameneko and others: هنرمند اصلی:
- پرونده: **Flag_of_Mongolia.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4c/Flag_of_Mongolia.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Current version is SVG implementation of the Mongolian flag as described by Mongolian National Standard MNS 6262:2011 (Mongolian State Flag. General requirements [1] User:Zscout370: هنرمند اصلی:
- پرونده: **Flag_of_Morocco.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2c/Flag_of_Morocco.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Denelson83, Zscout370: هنرمند اصلی: adala.justice.gov.ma (Ar)
- پرونده: **Flag_of_Mozambique.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d0/Flag_of_Mozambique.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: User:Nightstallion: هنرمند اصلی: From the Open Clip Art website
- پرونده: **Flag_of_New_Zealand.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3e/Flag_of_New_Zealand.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Zscout370, Hugh Jass and many others: هنرمند اصلی: <http://www.mch.govt.nz/files/NZ%20Flag%20-%20proportions.JPG>
- پرونده: **Flag_of_Niger.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f4/Flag_of_Niger.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: The “burnt orange” color in the top band and circle is Pantone(166), i.e. RGB(224,82,6) = #E05206 on sRGB CRT screen, or CMYK(0,65%,100%,0) for process coated print, BUT NOT light orange #FF7000 which is somewhere between Pantone(130C) and Pantone(151), and is even lighter than X11 orange! See <http://www.seoconsultants.com/css/colors/conversion/100/> The central white band is plain D65 reference white = RGB(255,255,255) = #FFFFFF. هنرمند اصلی: Philippe Verdy User:verdy_p, see also fr:Utilisateur:verdy_p.
- پرونده: **Flag_of_Nigeria.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/79/Flag_of_Nigeria.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_North_Ossetia.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1c/Flag_of_North_Ossetia.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: پرونده مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Norway.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Flag_of_Norway.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Dbenbenn
- پرونده: **Flag_of_OIC.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/05/Flag_of_OIC.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Oman.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/Flag_of_Oman.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Pakistan.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/32/Flag_of_Pakistan.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: User:Zscout370: هنرمند اصلی: The drawing and the colors were based from flagspot.net
- پرونده: **Flag_of_Palestine.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/Flag_of_Palestine.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی. Based on Law No. 5 for the year 2006 amending some provisions of Law No. 22 for the year 2005 on the Sanctity of the Palestinian Flag هنرمند اصلی: Orionist, previous versions by Makaristos, Mysid, etc.
- پرونده: **Flag_of_Qatar.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/65/Flag_of_Qatar.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Drawn by User:SKopp -cs:User:-xfi (of code): هنرمند اصلی:
- پرونده: **Flag_of_Russia.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/Flag_of_Russia.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Zscout370: هنرمند اصلی: `[[2]][3][4]` (Blue - Pantone 286 C, Red - Pantone 485 C)
- پرونده: **Flag_of_Saudi_Arabia.svg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0d/Flag_of_Saudi_Arabia.svg مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: the actual flag هنرمند اصلی: نامعلوم

- پرونده: **Flag_of_Senegal.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Flag_of_Senegal.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Original upload from Openclipart : Senegal. However, the current source code for this SVG file has almost nothing in common with the original upload: هنرمند اصلی: Nightstallion
- پرونده: **Flag_of_Somalia.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a0/Flag_of_Somalia.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: see upload history: هنرمند اصلی: see below
- پرونده: **Flag_of_South_Ossetia.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Flag_of_South_Ossetia.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: The law on State flag of South Ossetia: هنرمند اصلی: Various
- پرونده: **Flag_of_Spain.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Flag_of_Spain.svg: مجوز: CC0 مشارکت کنندگان: [Sodipodi.com] Pedro A. Gracia Fajardo, escudo de Manual de Imagen Institucional de la: هنرمند اصلی: Clipart Gallery". Original link no longer available Administración General del Estado
- پرونده: **Flag_of_Sudan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/01/Flag_of_Sudan.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Vzb83: هنرمند اصلی: www.vexilla-mundi.com
- پرونده: **Flag_of_Suriname.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/60/Flag_of_Suriname.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Drawn according Description of flag and Corporate design guidelines - National flag colours: هنرمند اصلی: نامعلوم
- پرونده: **Flag_of_Sweden.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4c/Flag_of_Sweden.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Syria.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/53/Flag_of_Syria.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: see below: هنرمند اصلی: see below
- پرونده: **Flag_of_Tajikistan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d0/Flag_of_Tajikistan.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_The_Gambia.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Flag_of_The_Gambia.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Vzb83
- پرونده: **Flag_of_Togo.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/68/Flag_of_Togo.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Tunisia.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Flag_of_Tunisia.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: http://www.w3.org/entraîneur: BEN KHALIFA WISSAM: هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Turkey.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b4/Flag_of_Turkey.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Turkish Flag Law (Türk Bayrağı Kanunu), Law nr. 2893 of 22 September 1983. Text (in Turkish) at the website of the Turkish Historical Society (Türk Tarih Kurumu): هنرمند اصلی: David Benbennick (original author)
- پرونده: **Flag_of_Turkmenistan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1b/Flag_of_Turkmenistan.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_Uganda.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Flag_of_Uganda.svg: مجوز: CC0 مشارکت کنندگان: From: tobias: هنرمند اصلی: The Open ClipArt Library website
- پرونده: **Flag_of_Ukraine.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/Flag_of_Ukraine.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: 4512:2006 - SVG: 2010
هنرمند اصلی:
- پرونده: **Flag_of_Uzbekistan.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/84/Flag_of_Uzbekistan.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i. The officially defined colours are Pantone 313C for blue and 361C for green (source: [1], [2]). Drawn by User:Zscout370
- پرونده: **Flag_of_Venezuela.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Flag_of_Venezuela.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Zscout370: official websites: هنرمند اصلی: Zscout370
- پرونده: **Flag_of_Yemen.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/89/Flag_of_Yemen.svg: مجوز: CC0 مشارکت کنندگان: Open: Clip Art website: هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_the_CIS.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Flag_of_the_CIS.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Denelson83: هنرمند اصلی: 30470-97 [1] Based on an image at Flags of the World
- پرونده: **Flag_of_the_Comoros.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/94/Flag_of_the_Comoros.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_the_Netherlands.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/20/Flag_of_the_Netherlands.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Zscout370: اثر شخصی هنرمند اصلی: Zscout370
- پرونده: **Flag_of_the_People's_Republic_of_China.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Flag_of_the_People's_Republic_of_China.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: http://www.protocol.gov.hk/flags/eng/n_flag/design.html: هنرمند اصلی: Drawn by User:SKopp, redrawn by User:Denelson83 and User:Zscout370
- پرونده: **Flag_of_the_Talysh-Mughan_Republic.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1f/Flag_of_the_Talysh-Mughan_Republic.svg: مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت کنندگان: using graphics based from: http://www.crwflags.com/fotw/flags/az_taly.html: هنرمند اصلی: w:en:user:Aivazovsky
- پرونده: **Flag_of_the_United_Arab_Emirates.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cb/Flag_of_the_United_Arab_Emirates.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Flag_of_the_United_Kingdom.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ae/Flag_of_the_United_Kingdom.svg: مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Original flag by Acts of Union 1800: هنرمند اصلی: per data at http://flagspot.net/flags/gb.html: اثر شخصی: هنرمند اصلی: ?

- پرونده: **Flag_of_the_United_States.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a4/Flag_of_the_United_States.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Flag (the United States Federal "Flag Law". هنرمند اصلی: Dbenbenn, Zscout370, Jacobolus, Indolences, Technion)
- پرونده: **Geography_of_Afghanistan.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/17/Geography_of_Afghanistan.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: File:Afghanistan's Grand Canyon.jpg (PD-USGov-USAID) هنرمند اصلی: Officer
- پرونده: **Gnome-audio-volume-high.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Gnome-audio-volume-high.svg> مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: GNOME icon artists هنرمند اصلی: HTTP / FTP
- پرونده: **Gnome-mime-audio-openclipart.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cb/Gnome-mime-audio-openclipart.svg> مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: OpenClipart هنرمند اصلی: Andy at OpenClipart
- پرونده: **Golestaneh_Shekasteh 1.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/fa/9/92/Golestaneh_Shekasteh 1.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Gonbad-Soltaniyeh-IRAN.jpg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/58/Gonbad-Soltaniyeh-IRAN.jpg> مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: **Miramasm** در ویکی‌پدیا فارسی، صاحب حقوق قانونی این اثر، به این وسیله آن را تحت اجازه‌نامه زیر منتشر می‌کند: هنرمند اصلی: Mirasm در ویکی‌پدیا فارسی
- پرونده: **GreaterMiddleEast.gif**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5d/GreaterMiddleEast.gif> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Transferred from en.wikipedia to Commons by Trengarasu هنرمند اصلی: CJWilly در ویکی‌پدیا انگلیسی
- پرونده: **Hazara_people_from_central_Afghanistan.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Hazara_people_from_central_Afghanistan.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: <http://www.flickr.com/photos/usace-tas/6224911067/in/set-72157627814878416> هنرمند اصلی: Karla K. Marshall
- پرونده: **Historical_Museum_of_Sughd.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/37/Historical_Museum_of_Sughd.jpg مجوز: CC BY 2.0 مشارکت‌کنندگان: Baba Steve هنرمند اصلی: Flickr
- پرونده: **Imam_Khomeini_in_Mehrabad.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Imam_Khomeini_in_Mehrabad.jpg مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: Also uploaded by en:User:Sa.vakilian in: sajed.ir. هنرمند اصلی: en.wiki and by fa:User:Mrostan in fa:Wiki
- پرونده: **Inauguration_of_President_Hamid_Karzai_in_December_2004.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/75/Inauguration_of_President_Hamid_Karzai_in_December_2004.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: U.S. Department of Defense هنرمند اصلی: U.S. Air Force Master Sgt. James M. Bowman
- پرونده: **Increase2.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b0/Increase2.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Sarang
- پرونده: **Iran-climate-map.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/46/Iran-climate-map.svg> مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: Siamax هنرمند اصلی: Own work by uploader based on a map on Iran Hydrology website
- پرونده: **Iran-fa 1.ogg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6d/Iran-fa 1.ogg> مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Ladsgroup, Wikipedia contributors (fa)
- پرونده: **IranBlank.png**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e3/IranBlank.png> مجوز: GFDL مشارکت‌کنندگان: English Wikipedia هنرمند اصلی: Morwen. with modifications by Roozbeh and M_samadi
- پرونده: **IranProvPopDen.PNG**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/54/IranProvPopDen.PNG> مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: Siamax هنرمند اصلی: Image:Iran.svg
- پرونده: **Iran_(orthographic_projection).svg**: منبع: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a8/Iran_\(orthographic_projection\).svg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a8/Iran_(orthographic_projection).svg) مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: 29.svg این گرافیک برداری با اینکاسکیپ ساخته شده‌است. این اس‌وی‌جی در قالب Inkscape SVG با تعدادی امکانات اضافی ذخیره شده‌است. لطفاً قبل از ویرایش آن با نرم‌افزارهای دیگر Help:Inkscape را بخوانید. هنرمند اصلی: P30Carl
- پرونده: **Iran_Population_1260-1385.JPG**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/fa/0/02/Iran_Population_1260-1385.JPG مجوز: GFDL مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: M samadi
- پرونده: **Iran_location_map.svg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/Iran_location_map.svg مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: Uwe Dederig اثر شخصی هنرمند اصلی: Uwe Dederig
- پرونده: **Iran_topo_en.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Iran_topo_en.jpg مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Jami_Rose_Garden.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3f/Jami_Rose_Garden.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: en.wikipedia هنرمند اصلی: User Zereshk
- پرونده: **Kabul_during_civial_war_of_fundamentalists_1993-2.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Kabul_during_civial_war_of_fundamentalists_1993-2.jpg مجوز: CC BY 3.0 مشارکت‌کنندگان: RAWA هنرمند اصلی: <http://www.rawa.org>
- پرونده: **Khost_children_in_2010.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/Khost_children_in_2010.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: این نگاره توسط Army با آیدی A-3355S-007-091222 منتشر شده‌است. این برجست وضعیت حق تکثیر اثر ضمیمه شده را مشخص نمی‌کند. یک برجست معمولی همچنان مورد نیاز است. Commons:Licensing را برای کسب اطلاعات مشاهده فرمایید. هنرمند اصلی: Staff Sgt. Andrew Smith (U.S Army Photographer) Exif info
- پرونده: **Loudspeaker-rtl.png**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cb/Loudspeaker-rtl.png> مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Pesare amol

- پرونده: **MapOfPersianSpeakers.png** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/96/MapOfPersianSpeakers.png> مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: Own work, based on Image:BlankMap-World.png اصلی: Marino Auffant
- پرونده: **Men_in_Zaranj-cropped.jpg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/Men_in_Zaranj-cropped.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: این نگاره توسط Marine Corps با آی‌دی M-#####-001-110118 منتشر شده‌است. این برجست وضعیت حق تکثیر اثر ضمیمه شده را مشخص نمی‌کند. یک برجست معمولی همچنان مورد نیاز است. Commons:Licensing را برای کسب اطلاعات مشاهده فرمایید. هنرمند اصلی: Cpl. Daniel Blatter (U.S. Armed Forces)
- پرونده: **Mosaddeghaboutdemocracy.ogg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b1/Mosaddeghaboutdemocracy.ogg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: %D8%B5%D8%AF%D8%A7%DB%8C-%D9%88-%DA%A9%D8%A7%D8%B4%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D8%B1%D8%A7-%D9%BE%D8%Library; اصلی: B3-%D8%A7%D8%B2-60-%D8%B3%D8%A7%D9%84-%D8%A8%D8%B4%D9%86%D9%88%DB%8C%D8%AF&Itemid=8 Museum and Document Center of Iran Parliament
- پرونده: **Naqshe_Rostam_1.JPG** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f4/Naqshe_Rostam_1.JPG مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Roodiparse
- پرونده: **National_Anthem_of_Islamic_Republic_of_Iran.ogg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/fa/8/8d/National_Anthem_of_Islamic_Republic_of_Iran.ogg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: <http://www.national-anthems.net/music/IR#howto> And http://en.wikipedia.org/wiki/National_Anthem_of_Islamic_Republic_of_Iran اصلی: Music Hassan Riyahi - Lyrics Multiple authors
- پرونده: **National_Emblem_of_Afghanistan_03.png** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c7/National_Emblem_of_Afghanistan_03.png مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Bahij Virtual Academy
- پرونده: **National_anthem_of_Afghanistan.ogg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0a/National_anthem_of_Afghanistan.ogg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: http://www.navyband.navy.mil/anthems/national_anthems.htm هنرمند اصلی: United States Navy Band, uploaded to Wikimedia by Bart133
- پرونده: **Nations_Gate_palace_(kakh-e-darvaz-e-keshvarha)_in_Persepolis.tif** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/Nations_Gate_palace_%28kakh-e-darvaz-e-keshvarha%29_in_Persepolis.tif مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Alborzagros
- پرونده: **North.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/44/North.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Dark Evil. هنرمند اصلی: Dark Evil
- پرونده: **Nowruz_Buzkashi_Match_in_Mazar_(5778803994).jpg** منبع: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/81/Nowruz_Buzkashi_Match_in_Mazar_\(5778803994\).jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/81/Nowruz_Buzkashi_Match_in_Mazar_(5778803994).jpg) مجوز: CC BY-SA 2.0 مشارکت‌کنندگان: <http://www.flickr.com/photos/peretzpartensky/> اصلی: Peretz Partensky from San Francisco, USA
- پرونده: **Nāser_al-Dīn_Schah.jpg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/N%28C4%81ser_al-D%28C4%ABn_Schah.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Carte de Visite Photo. هنرمند اصلی: نادار
- پرونده: **OPEC.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/68/OPEC.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Bourgeois
- پرونده: **OldPersian-A.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/42/OldPersian-A.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Ebraminio; from <http://persian.ir/images/7/70/Xerxes.ttf>, dual licence GFDL, CC font
- پرونده: **OldPersian-DA.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/03/OldPersian-DA.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Ebraminio; from <http://persian.ir/images/7/70/Xerxes.ttf>, dual licence GFDL, CC font
- پرونده: **OldPersian-I.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/de/OldPersian-I.svg> مجوز: GFDL مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Ebraminio
- پرونده: **OldPersian-PA.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c2/OldPersian-PA.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Ebraminio; from <http://persian.ir/images/7/70/Xerxes.ttf>, dual licence GFDL, CC font
- پرونده: **OldPersian-SHA.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/OldPersian-SHA.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Ebraminio; from <http://persian.ir/images/7/70/Xerxes.ttf>, dual licence GFDL, CC font
- پرونده: **OldPersian-U.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7a/OldPersian-U.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Ebraminio; from <http://persian.ir/images/7/70/Xerxes.ttf>, dual licence GFDL, CC font
- پرونده: **OldPersian-VA.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6e/OldPersian-VA.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Ebraminio; from <http://persian.ir/images/7/70/Xerxes.ttf>, dual licence GFDL, CC font
- پرونده: **OldPersian-YA.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/OldPersian-YA.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Ebraminio; from <http://persian.ir/images/7/70/Xerxes.ttf>, dual licence GFDL, CC font
- پرونده: **Opium_poppies_in_Helmand-a.jpg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/53/Opium_poppies_in_Helmand-a.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ISAF Headquarters Public Affairs Office from Kabul; U.S. Marines via ISAFmedia اصلی: <http://www.flickr.com/photos/isafmedia/>
- پرونده: **Padlock-silver.svg** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fc/Padlock-silver.svg> مجوز: CC0 مشارکت‌کنندگان: This image file was created by AJ Ashton. Uploaded from: openclipart.org/people/Anonymous/padlock_aj_ashton_01.svg اصلی: English WP by User:Eleassar. Converted by User:AzaToth to a silver color
- پرونده: **Papak.png** منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3a/Papak.png> مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Irib
- پرونده: **PersianGulf_vue_satellite_du_golfe_persique.jpg** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/PersianGulf_vue_satellite_du_golfe_persique.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: <http://earthobservatory.nasa.gov/Newsroom/NewImages/Images/PersianGulf> اصلی: NASA; AMO_2007332_lrg.jpg
- پرونده: **Persian_empire_490bc_Bactria.gif** منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/91/Persian_empire_490bc_Bactria.gif مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی:

- پرونده:**Persianspeakingworld.png**:منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b3/Persianspeakingworld.png> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی:
- پرونده:**Portal-puzzle.svg**:منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Portal-puzzle.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: User:Eubulides. Created with Inkscape 0.47pre4 r22446 (Oct 14 2009). This image was created from scratch and is not a derivative of any other work in the copyright sense, as it shares only nonprotectible ideas with other works. Its idea came from *File:Portal icon.svg* by User:Michiel1972, which in turn was inspired by *File:Portal.svg* by User:Pepeps and User:Ed g2s, which in turn was inspired by *File:Portal.gif* by User:Ausir, User:Kyle the hacker and User:HereToHelp, which was reportedly from *he:File:Portal.gif* (since superseded User:Eubulides:or replaced?) by User:Naama m. It is not known where User:Naama m. got the idea from
- پرونده:**Qurghonteppe_2010_02.jpg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/45/Qurghonteppe_2010_02.jpg مجوز: GFDL مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: User:VargaA
- پرونده:**Reagan_sitting_with_people_from_the_Afghanistan-Pakistan_region_in_February_1983.jpg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/Reagan_sitting_with_people_from_the_Afghanistan-Pakistan_region_in_February_1983.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: THE PRESIDENT AT WORK/SIGNIFICANT EVENTS (file: c12820-32.jpg) هنرمند اصلی: Unknown, possibly Tim: Clary [1]
- پرونده:**Registan_square2014.JPG**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Registan_square2014.JPG مجوز: CC BY- مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Bobyrr: SA 4.0
- پرونده:**School_girls_from_Herat,_West_Afghanistan.jpg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/69/School_girls_from_Herat,_West_Afghanistan.jpg مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Artacoana:
- پرونده:**Setareh.jpg**:منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dc/Setareh.jpg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Sovar-e- Kavakeb هنرمند اصلی: Bonyad-e Farhang-e Iran (ed.)
- پرونده:**SilkRoad.png**:منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4b/SilkRoad.png> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: self-made from
- [File:Transasia_trade_routes_1stC_CE_gr2.png](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Transasia_trade_routes_1stC_CE_gr2.png) ``
- هنرمند اصلی: Artacoana:
- پرونده:**South.svg**:منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cd/South.svg> مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: DarkEvil. هنرمند اصلی: DarkEvil:
- پرونده:**Southwest_Asia.PNG**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Southwest_Asia.PNG مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی:
- پرونده:**Symbol_B-1_class.svg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/fa/c/c3/Symbol_B-1_class.svg مجوز: PD مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: کاربر: Leyth:
- پرونده:**TajikistanP18-50Somon-1999-donatedsrb_f.jpg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/ff/TajikistanP18-50Somon-1999-donatedsrb_f.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: f.jpg (National Bank of Tajikistan) (National Bank of Tajikistan) (banknote), Steve Burke [1] (photo) هنرمند اصلی: National Bank of Tajikistan)
- پرونده:**Tajikistan_Topography.png**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0f/Tajikistan_Topography.png مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Sadalmelik:
- پرونده:**Tajikistan_on_the_globe_(Afro-Eurasia_centered).svg**:منبع: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/Tajikistan_on_the_globe_\(Afro-Eurasia_centered\).svg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/Tajikistan_on_the_globe_(Afro-Eurasia_centered).svg) مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: این نگاره گرافیک برداری با ادوبی ایلاستریتور ساخته شده‌است. <TUBS>[User talk:TUBS](http://commons.wikimedia.org/wiki/User_talk:TUBS) title="User talk:TUBS" src="//upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5f/Email_Silk.svg/15px-Email_Silk.svg.png" data-file-width="150" data-file-height="150"/>
- پرونده:**Tajikistan_provinces.png**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/23/Tajikistan_provinces.png مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: original image: et:Pilt:Tj-admkaart.png
- پرونده:**Tajikistan_satellite_photo.jpg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Tajikistan_satellite_photo.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: Derived from satellite imagery from NASA World Wind. Poulpy, based on work by NASA. هنرمند اصلی: NASA
- پرونده:**Timeline_of_Iran_map.gif**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3b/Timeline_of_Iran_map.gif مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Alborzagros:
- پرونده:**Tj2-kaart.png**:منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a0/Tj2-kaart.png> مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده:**Tj4-kaart.png**:منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Tj4-kaart.png> مجوز: CC-BY-SA-3.0 مشارکت‌کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده:**US_Army_ethnolinguistic_map_of_Afghanistan_--_circa_2001-09.jpg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/US_Army_ethnolinguistic_map_of_Afghanistan_--_circa_2001-09.jpg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: <http://www.army.mil/cmhb/brochures/Afghanistan/Operation%20Enduring%20Freedom.htm> هنرمند اصلی: نامعلوم
- پرونده:**Uzbek_looking_boy_in_northern_Afghanistan.jpg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/Uzbek_looking_boy_in_northern_Afghanistan.jpg مجوز: CC BY 2.0 مشارکت‌کنندگان: Julian-G. Albert: Flickr هنرمند اصلی: boy_in_northern_Afghanistan.jpg
- پرونده:**Vase_animation.svg**:منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1f/Vase_animation.svg مجوز: Public domain مشارکت‌کنندگان: موزه ملی ایران هنرمند اصلی: Emesik:

- پرونده: **Veresk_bridge,_Tehran_-_Sari_Railway.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3d/Veresk_bridge%2C_Tehran_-_Sari_Railway.jpg; مجوز: CC BY-SA 2.0 مشارکت کنندگان: ninara: IMG_1890 هنرمند اصلی: ninara
- پرونده: **West.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f0/West.svg>; مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: DarkEvil. هنرمند اصلی: DarkEvil
- پرونده: **Wikibooks-logo.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Wikibooks-logo.svg>; مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: User:Bastique, User:Ramac et al
- پرونده: **Wikinews-logo.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/24/Wikinews-logo.svg>; مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت کنندگان: Vectorized by Simon 01:05, 2 August 2006 (UTC) Updated by: هنرمند اصلی: This is a cropped version of Image:Wikinews-logo-en.png. Time3000 17 April 2007 to use official Wikinews colours and appear correctly on dark backgrounds. Originally uploaded by Simon
- پرونده: **Wikiquote-logo.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Wikiquote-logo.svg>; مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Wikisource-logo.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4c/Wikisource-logo.svg>; مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت کنندگان: Nicholas Moreau: هنرمند اصلی: Nicholas Moreau: Rei-artur
- پرونده: **Wikivoyage-Logo-v3-icon.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/Wikivoyage-Logo-v3-icon.svg>; مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: AleXXw
- پرونده: **Wiktionary-logo-en.svg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f8/Wiktionary-logo-en.svg>; مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Vectorized by Fvasconcellos: هنرمند اصلی: Vector version of Image:Wiktionary-logo-en.png (بحث • مشارکت‌ها), based on original logo tossed together by Brion Vibber
- پرونده: **YadgareBozorgmehr.jpg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/fa/1/10/YadgareBozorgmehr.jpg>; مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?
- پرونده: **Young_Pashai_man_with_flowers_in_his_hair.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5e/Young_Pashai_man_with_flowers_in_his_hair.jpg; مجوز: CC BY 2.0 مشارکت کنندگان: originally posted to Flickr as Flowers in his hair: هنرمند اصلی: Todd Huffman
- پرونده: **Zahir_Shah_of_Afghanistan_in_1930s-cropped.jpg**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ad/Zahir_Shah_of_Afghanistan_in_1930s-cropped.jpg; مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: http://www.unesco.ch/afghanistanmuseum/browser/content/K1360_Haji_Amin_Qodrat_Kabul_1395_National_Archive_01_36.html; هنرمند اصلی: Haji Amin Qodrat, Kabul
- پرونده: **CIAIranKarteOelGas.jpg**: منبع: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ae/CIAIranKarteOelGas.jpg>; مجوز: Public domain مشارکت کنندگان: Transferred from en.wikipedia; transferred to Commons by User:Teratornis using CommonsHelper uploader was SSZ at en.wikipedia
- پرونده: **پراکندهگی زبانی در افغانستان.gif**: منبع: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/fa/c/c3/%D9%BE%D8%B1%D8%A7%DA%A9%D9%86%D8%AF%DA%AF%DB%8C_%D8%B2%D8%A8%D8%A7%D9%86%DB%8C_%D8%AF%D8%B1_%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86.gif; مجوز: 86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86 مشارکت کنندگان: ? هنرمند اصلی: ?

۳.۳ محتوای مجوز

- Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0